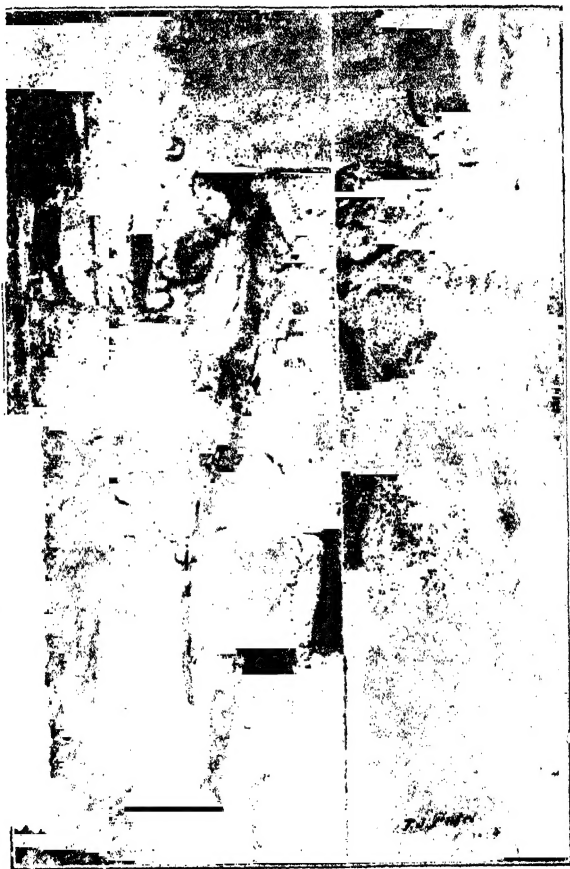

માનસિંગ અભયસિંહ.

૧૩૯૩૪

ધર્મ વિજય પ્રી. પ્રેસ ૨૪ રામપોળ. - અમદાવાદ.

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૩૯૩૪ ગ્રંથીક

પુસ્તકનું નામ માનસિંહ અને અભ્ય-

સિંહ

વિષય ૬ : ૩

માનસિંહ

અને

અભયસિંહ-

ની લોકપ્રિય વાર્તા.

છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર:-

મહાદેવ રામચંદ્ર ભાગુદેવ યુકતસર

તથા દરબાન-અમદાવાદ.

આવૃત્તિ ૫ મી

પ્રત ૪૦૦

સને ૧૯૨૮

સંવત ૧૯૮૪

અમદાવાદ-શ્રી ભાગ્યેદય પ્રિન્ટીંગ પ્રેસમાં
જેઠાલાલ દેવશંકર દવેએ છાપ્યું.

કિંમત રૂ. ૦-૮-૦૦

માનસિંહ અને અભયસિંહ.

આગળ ભરતખંડમાં સ્વદેશીય ક્ષત્રીય રાજાઓનાં રાજ્ય જ્યારે યુગ્મણ કળાએ હતાં અને ક્ષત્રીઓ પોતાની પ્રજાનું પુત્રની પેઠે લાલન પાલન કરતા હતા, તે વખતે જોધપુર નામના અતી રમણીય નગરના રાજ્ય સીંહાસન પર અજી-સીંહ કરી મહા દયાળુ રાજા વિરાજતા હતા. તે રાજા પ્રજા પાલનના સઘળા ગુણોથી સંપન્ન અને રમ ન્યાયી હતો. તેના આવા ઉત્તમ ગુણોને લાયક, અને શીલવૃત્ત ગણનારી પદ્મવતી નામની રાજકન્યા સાથે તે ના પરણ્યા હતા. એ નાણી જેમ સતી શીરોમણી હતી તેમજ તે અત્યંત સ્વરૂપ અને કાવલુનો ભંડાર હતી, નેણીથી એ પુત્ર ઉત્પન્ન થયા હતા જેમાં મંદોદરનું નામ માનસિંહ અને ન્હાનાનું નામ અભયસિંહ હતું. એ ઉજ્જવ કુમારો પણ પોતાના માતાપીતાને અનુસરીને રૂપગુણોથી મરપર હતા. તેમની વય જેમ જેમ વધતી જતી હતી તેમ તેમ તેમનામાં સુંદરતા, મધુરતા, કોમળતા, નીતિ, ન્યાયવૃત્તના, પ્રજાપાલનપાયુ વગેરે પીતાના જેવા ઉદાર ગુણો દીને દીને વધતા જતા જેવામાં આવતા હતા. રાજા પોતે અહરનીશ રાજ્ય સભામાં બીરાજતો હતો જેમાં પ્રધાનો, ન્યાયાધીશો, સેનાપતી ના, કોટવાળો, સામતો, શુગ્વીરો, વડીતો, વગેરે રાજસભાને યોગ્ય પુરૂષો આવી બરાતા હતા, તેમની સાથે સંકેત કરી રાજા રાજકારોબાર ચલાવતો હતો.

આશો હવે આપણે જોધપુરની અદ્ભુત રચના નીરખીએ. આ નગર ધણા મોટા વીસ્તારમાં આવેલું હોવાથી તેમાંની વસતાર તમામ

પ્રજના સરક્ષણને સારુ નગરની ચોતરફ કરતો એક ધણો મજબુત હોયો અને સુશોભીત ખુરજોવાળો કીસ્કો આંધણો હતો. તેને બધા મળી બાર દરવાજા હતા અને દરેક દરેક દરવાજો પ્રત્યેક પ્રકારે નોખત ગડગડી રહી હતી. અંદર દાખલ થઈએ તો ઠામ ઠામ સુંદર મહેલો આસપાસ સુગંધીદાર પુષ્પોવાળા ઝાડોથી શોભી રહ્યાં છે. બહાર રસ્તાઓ પર સાંજ રહેવાર પાણીનો છંટકાવ થઈ રહ્યો છે, દુકાનદારો પોતપોતાની એક સરખી આંધણીની દુકાનોમાં જાતજાતનો માલ ગોઠવે બેઠેલા છે, રસ્તામાં સુંદર ઘોડાની જોડીથી જોરેલા રથો, ચારડો, બગીચો, શીગરાઓ વગેરે આમથી તેમ ધમધમાટ ચાલી રહેલા છે, કંઈક છેલ્લે છત્રીલા શાખીન જુવાનો ઘોડાપર સવાર થઈ પોતાના સોજતીઓને સાથે સહેલ સપાટા મારવા નીકળી પડેલા છે, તેમજ નગરની રમણીક રમણીઓ અનેક પ્રકારના રંગભેરંગી કુશો-ભીત વસ્ત્રાલંકારોથી ભરપૂર થઈ મથે પાણીનાં બેહેડા રમઝૂમ કરતી ચાલી જાય છે, કોઈ સ્થળેથી નિશાળીઓ અનેક શસ્ત્રોનું અ-ધ્યયન કરી રહેલા છે, તેનો મધુરો અવાજ કાનને પરીવરે છે. કોઈ ઠેકાણે શીવાલયો તથા દેવ મંદીરોમાંથી ઘંટાઓના નાદ મનને અતી આંદ આપે છે તથા શહેરનો વસવાટ ધણો નીચમત હોવાથી ચારે જાત પોતપોતાના જથ્થા જુદા આંધીની રહેલીઓ છે તેથી કે.ક કોઈના મારગને વીધે રંચપણુ વિગેધ ન આવતા સકળ પ્રજા હળી-મળીને રહે છે. શહેરમાં ઠામો ઠામ નાનાં પણ શોભાવાળાં કુવા વાવ તથા સરોવરો તેમજ પુષ્પવાટીકાઓ જ ઝુમી રહેલી છે જેનો વપરાશ આખી પ્રજા કરે છે, પરંતુ સહુથી સુંદર અને મનહર બગીચો જેના ચંચળ ચીત્તને ચોરે છે તે તો ખાસ રાજકુંવરોને માટેનો જ છે એમાં હરેક જાતના નાનાં તથા મહોટાં પુષ્પવૃક્ષો ખુબ છટાથી શોભી રહ્યાં

છે જેવાં કે ગુલાબ, જાંબુ, ચંપો, ચંપેલી, મોગે, સેવતી વગેરે વૃક્ષો તો મસ્તકને સુગંધીથી તર કરી નાંખે છે. વળી આંબા, આમલી, ચંદન, નાળાયેરી, સોપારી, જમરુડી, નારંગી, સીતાફળી, કેળા વગેરે નાના પ્રકારના ફળવાળાં ફળોતો પણ પાર નથી, તેઓ વળી આંખને અને મનને આનંદ આપે એવી હારોમાં વાવેલાં છે, તેઓ પર જત જતના પક્ષીઓ આનંદથી ગાયન કરી રહ્યાં છે તેમાં કાચલનો રંગીલો ટઉકો તો ગમે તેવાં દુઃખી માણસના મનને રંજન કરી શીતળ કરી નાંખે છે, વળી સારા ને સરસ મનને આપનાર શોભીત ખજીયામાં રથળે રથળે ફુવારાઓમાંથી પાણીની ઝીણો ઝીણી શેરો ખુબ જોરમાં ઉઠી જઈ નીચા પડતાં પાણીનાં છુટાં છુટાં ખુદ રમ જાય તેને લેવાને કેટલાંક મોઝ પક્ષીઓ ઉલાંટ ગુલાંટ ખાતાં ઉડે છે તે રમણીય દેખાવ મનને અન્યત્રીમાં ગરકાવ કરી નાંખે છે. આ મનોહર બાગમાં ઠેકાણે ઠેકાણે સુગંધી પ્રસરી રહેલી હોવાથી બ્રમરો ગુંજાવર કરી રહેલા છે. એવા રંગબેરંગી રમણીય બાગની બનેખર મધ્યમાં રાજકુમારોને માટે એક સુંદર મહેલ ઉત્તમ કરીગરીથી બાંધેલો છે જેની શોભા તો વર્ણવી શકાય એવીજ નથી. તે એટલા બધા રાજર્શિ વૈભવોથી ભરપુર કરી દાંધેલો છે કે જેમાં દાખલ થતાં માત્ર ગમે તેવા દુઃખી માણસનું અંતઃકરણ આનંદથી ઉભરાઈ જાય ! આ સુંદર મહેલની સામેજ એક વીશાળ સરોવર આવી રહેલું છે, એમાં કમળો એટલા બધા ખાલી રહેલા છે કે જાણે આ સરોવર તે કમળની ખાણજ હોયની શું ? તેના પર નાનાં પ્રકારના પક્ષીઓ રુડા શબ્દોચ્ચાર કરતાં પોતાનો ચારો ચરી રહ્યા છે. આ સરોવરનું જળ ઘણું સ્વચ્છ અને મીઠું હોવાથી નગની નારીઓ ત્યાંથી પાણી ભરી જાય છે. ઉપર જણાવેલા સરોવર પરના રંગમહેલમાં રાજકુમારો

ચોતાની જુદીજ કચેરી ભરીને હંમેશાં બેસે છે. જેમાં તમામ રાજ્યના કારભારીઓ, સામંતો, પ્રધાનો, તેમજ નગરના નામરીકો વગેરેના યુવાન સરખે સરખા પુત્રો ત્યાં એકઠા થાય છે. તેમની હજુરમાં માનારીઓ, કવીઓ, પંડિતો, વગેરે ગુણીજનો અનેક તરેહની વિદ્વાં તથા ગુણોની ખુખીઓના બેઠક કરી બતાવે છે તેમજ ભાટ ચારણો વગેરે અંદીજનો ધણાક ચાનક દેનારા ઇતિહાસીક હેવાલો કહી સંભળાવી રાજનીતિનો રસ્તો બતાવે છે.

આ પ્રમાણે સમગ્ર સુખ ભોગવતાં ધણા દીન વહી ગયા છે, શીયાળાનો દીવસ છે, દહાડો ધડી ચારેક ચડ્યો છે કે જે વેળાએ કીડીથી કુંજર સુધીના પશુ અને માખીથી ગરુડ સુધીના પક્ષીઓ તેમજ બાજક, યુવાન તથા વૃદ્ધ સ્ત્રી પુરુષો પોતપોતાના પોષણના અગર પરમાર્થના કાર્યમાં તત્પર થયાં છે, ત્યારે માનસિંહ અને અભયસિંહ રાજકુમારો ઉંઘતજ દાતજ પછી કીધા પછી રનાન અને નિત્ય કર્માદિ ક્રિયા કરી મહેલના સરૌવર ઉપરના દીવાનખાનામાં આવી સુખાસન પર બેઠેલા છે, આ વખતે તેઓના હમેશના સંગાથીઓમાંનો કોઈ પણ સાથી તેમની પાસે નથી પણ ફક્ત તેમના હજુરના ખવાસ તથા નોકર ચાકરોજ ડેટલાક છે. જેઓ પોતપોતાના કામકાજમાં આડાઅચળા ગુંથાયેલ છે એટલામાં દીવાનખાનામાં આવી બે ચાકરોએ ચાહ, કોશી તથા મસાલાદાર દુધ અને કેટલોક ઉંચી જાતનો મેવો લાવીને રાજકુમારોની આગળ મુક્યો. એ જોઈ અભયસિંહે મોટા ભાગને કહ્યું કે, “આપણને હમણાં આ સઘળી વસ્તુઓનો ઉપયોગ કેવો ઉચીત નથી. કારણ કે આપણુ રાંચીલા રસીયા અને મોજા સોમતીઓ એક પણ હમણાં છેજ નહીં અને તેઓ વગર એકલપેશ થઈ આપણે એકલાએજ કસુંબો

બેવો એ આપણા દરબજને લાંછન લાગે એવું છે. માટે આપણે થોડીવાર રાહ જોઈ આપણા સે.બી.આ. આવશે તેમની સાથે કસુબા પાણી લઈશું.”

સોરઠો.

મેમાનોને માન દિલ્લભરીને દાંધાં નહીં,
એ મંદિર નહીં મસાણુ સાચું સોરઠીયો બણે.

કરમાં પહેરણુ કડાં કર ઉપર કર કર્યો નહીં.

‘ ઇ માંનવ નહિ પણ મડાં, સાચું સોરઠીયો બણે.

સફરાં પહેરે સુત, ઝાઢે પણ આપે નહીં,

તે ગણવા તાણુત, સાચું સોરઠીયો બણે.

પોતાના નાના ભાઈની વ્યાજખી વાતનો સ્વીકાર કરી કસુબેદાર થીવો મુશ્કેલી રાખી મહેલના ઉંચા ઝરખામાં જઈ બગચાની રમણીય અને અલૈકીક રચના નીરખતા બેઠા.

આ પાર વગરની શોભા જોવ મા તક્તીન થયેલા રાજકુમારોને અહીં મુકી આપણે શહેરના નગરશેઠના ઘન તરફ જોઈએ. નગરશેઠ હીરાચંદ્રશાહનું ઘર નગરના મધ્ય બાગમાંના સુંદર એક પર આવેલું છે. ઘરની આસપાસ એક મહોટો વડો છે. તેમાં એક નાણુક બગચો બનાવેલો હોવાથી ઘરના મોખરાની શોભા ધણી રમ્ય દેખાય છે. નગર શેઠ અને વળી રાજ્યમાં માનીતા એટલે તેમના દક્ષિણમાં તો પુછવું જ શું? વાડાનો દરવાજો મુકીને આગળ જઈએ તો પહેરેગીરો આમથી તેમ રૂબરૂમાં પેરો બર્પા કરે છે. બારણાની પગથી પર જાત જાતના પુષ્પોનાં કુંડા ગોઠવી મુઠેલાં છે, ઘરના ચાકર નોકરો આમતેમ ધમધમાટથી કામકાજે દોડ્યા કરે છે. ઘર અતી વીશાળ અને સાત માળનું ઉંચું છે અને છેક ઉત્તર

ચળર કરતાં દરેક દીવાનખાનાની ખારીપર ખારી તથા ઝરૂખા પર ઝરૂખા ઝોઠી રહ્યા છે. તે તથા તેમાં મેનાં પોપટ ચડોલ વગેરે જાત જાતના સુંદર શબ્દવાળા પક્ષીઓનાં રંગબેરંગી પાંજરા લટકાવી દીધેલાં છે, તે ઘણીજ શોભા આપે છે. આ શેઠને એકની એક ને ઘણી સ્વરૂપવાન પુત્રી છે, જેનું નામ ઝીણાપદ્મી છે, શેઠની સઘળી સંતતીમાં એ ખાઈ નાની અને બહુ સુલક્ષણી હોવાથી તથા પીતાને બહુ વ્હાલી છે. એ ખાઈ છેક સાતમે માળે પોતાની સખીના સાથે હમેશાં આનંદમાં દીવસો કહાડે છે.

એક દહાડે ઝીણાપદ્મી પોતાનાં માત પીતા તથા ધરના બીજા માણસો સાથે ભોજન કરીને ઉપર આવી સખીઓની સાથે બેઠેલી છે. સાહેલાંએ જુદી જુદી આનંદની વાતો કરતી પાનનાં બીડાં કરી આપે છે. એટલેમાં એક સખી બોલી “ અહો સખી ઝીણા! તમે આવડાં મોટાં થઈને કદી પણ આપણું રણીયામણું નગર તો જોયું જ નહીં. નથી બજાર જોઈ કે નથી પનિયારે આવ્યાં. મોટા ધરમાં જન્મ થયો એટલે તમે તો કેદખાને પુરાયાં કે શું? જાઓ મારી ખાઈ. જોયું તેજ બધું. ખાધું પીધું રંગરાગ ઠીધો તેજ સાથે આવવાનું છે. આ રંગ બેરંગી વિચિત્ર દુનીયામાં આવી શું પણ સમાન રહી જઈશ? ગુજારવી? ધન્ય છે પણ પક્ષીઓને કે આ દુનીયાની અલૌકિક લીલાનો લાવો લે છે માટે એક દહાડે આવેદ તો આપણે સાથે પાણી ભરવા જઈએ.” એ સાંભળી ઝીણા બોલી “ હા, તેં કહ્યું તે ખરું. મેં હમણાં સુધીમાં કદી પણ આંગણાંની બહાર પગ મુક્યો નથી. અને મને નગરની રચના જોવાની ઘણી ઉત્કંઠા છે, છતાં આપણે મોટા ધરના ફરજદારી લાજ લાપી કેમ કરી જવાય? લોક નીંદે, હાંસી કરે, અને માથે આળ ચઢાવે

પણુ જો મને માતાજી રજા આપશે તો કાલ આપણે સહુ સાથે પાણીએ
 બરવા જઈશું. ખીજે દહાડે પોતાની માની શીખ લીધી પછી સરવે
 સખીઓને સંગે લખ ઝીણા માથે બહેડું મુકી પાણી બરવાને ચાલ્યાં,
 ઝીણા અત્યંત રૂપવંતી અને પદ્મી જાતીની સ્ત્રી હોવાથી તે વગર
 ચણુગારે જ અંધારે પ્રકાશી રહે છે છતાં તેણે આ વેળાએ સોજે
 ચણુગાર સળ્યા છે. હસ્તિનીના જેવી ગતીય સઘળી સખીઓના
 ટોળામાં હાસ્ય વીલાસ ને રૂમઝૂમ કરતી ધીમે ધીમે ચાલી જાય છે તે
 સમયના તેના લાવણાનું વર્ણન ઘણું જ મોહક છે. આમ ચાલતાં
 ચાલતાં સહુ સહિયરોનું જીવ્ય રાજકુવરોના બગીચાવાળા સરોવર તરફ
 આવે છે. ઝીણા આજે નવીન પહેલીવાર બાહાર નીકળી છે માટે તેને
 કશી ખબર નથી તેથી તેણીએ રાજકુમારોના તરફ ને કીનારે
 જઈ પાણી બરવા માંડ્યું.

હવે રાજકુમારોને તો આપણે મહેલના ઝરુખાઉપર બેઠેલા
 જોયાજ છે. ઝીણાને આવતી જોઈને તેણીના લાવણ્યતા તથા હસ્તિ-
 નીના જેવી ચાલથી રાજકુમાર માનસિંહ તો ચક્રીત થઈ ગયો. તેણે
 ઝીણાની બણી એકાદસે નિહાળી નિહાળીને જોવાથી વિચ્છલ થઈ
 નાના બાઈને કહ્યું કે બહાલા અભયસિંહ આ જરા જો તો ખરો ?
 શું ઇશ્વરની ખુશી ! ધન્ય તે એની લીલાને કે જેથી દુનીયામાં
 આવાં અલાકિ રત્નો ઉત્પન્ન થાય છે ! આ વેળાએ અભયસિંહનું
 ચીત ખીજ બાજુએ હતું તેથી મ્હોટા બાઈનું આ બેલવું સાંભળાને
 એકાએક તે અચરત પામી યોલ્યો “શું બાઈજી, એ શું કહ્યો છે ?

માનસિંહે કહ્યું “ અહીં જો તો ખરો, પહેલી વરુણ નવ-
 ચોવના રૂપસુંદરી કેવી શોભી રહી છે ? અહો ! તેની આંખ ગમે તેવા
 શુરવીરના હૃદય ન તીક્ષ્ણ આંખ રૂપ થઈ બેઠી નાંખે એવી છે. એનું

અખ પૂર્ણીમાના ચંદ્રની પેઠે દીપી રહ્યું છે એવું હૃદયસ્થળ પુરુષનાં
મનને સહજમાં દ્રવીત કરી નાખે એવું છે. આહા એહનો સખીઓ
પ્રત્યેનો વીનોદીત સ્વર કોકીલાને લખવે તેવો છે. બાણે ઇંદ્રની એનક
નામની ચાપસરા સખીગણો સહીત આંહી ઉતરી આવી હોયની તેમ
તેણી આ સુંદર સરોવરના તટને શોભાતી રહી છે.

આ સાંભળી નારો બાધ ખીજ વદને બોલ્યો. મ્હોટા બાધ !
આજે તમારા સ્વભાવમાં હું ધણો ફેરફાર થયેયો જોઉં છું કારણ
કે તમારા જેવા શીલસંપન્ન પુરુષના મ્હોમાંથી પરત્વી પ્રશંસાના
અનુચિત ચપ્પો નીકળે એ નહીં બનતા જેવું છે. આજે તમારા
નીત્યના સદ્ગુરુમય સ્વભામાં ફેર પડેલો જોઇ આપણી સ્થિતિમાં
પણ કોઇ પ્રકારનો નહીં ચીંતવેલો ફેરફાર થાય એમ મને લાગે છે.
વિદ્વાન પુરુષોએ રહેલું છે કે “વીનાશકાળે વિપરીત બુદ્ધિ” એટલા
માટે પ્રજા તો આપણા નાનકડાં બાળકોનાં મનુષ્યોને પુત્ર સમાન ગણતી
જોઇએ તેથી ઉલટું તમારાં પરસ્ત્રીના વખાણ રૂપ વાક્યો તો આપણા
પીતા અજીતસિંહ રાઠોડ જેવા રાજધીરાજના પદને લાંછન લગાડે
એવા છે.

અભયસિંહનું આ પ્રમાણેનું વિનયવાળું બોલવું સાંભળી મોટા
લાઠ મનમાં જરાક શરમાઈ જઇ કંઈ પણ ઉત્તર આપ્યા વગર સ્તબ્ધ
થઇ ગયો પણ તે ઝીણાતું મનોહર રૂપ તેના અંતઃકરણમાં નિવાસ
કરી રહેલું હોવાથી માનસિંહ તેણીની તરફ એક નજરે જોઇ રહ્યો.

હાહરે!

ચુંચક બેઝે લોહને, પંકજ બ્રમર પ્રકાશ;
નારી નર નયનાં હરે, નીજ નયનોની પાસ.

ચીત ચકોર તણું હરે, ચંદ્ર રહી આકાશ;

નારી નર નયના હરે, નીજ નયનોની પાસ.

નારી સ્વરૂપના આવા અદ્ભુત ગુણને લીધે માનનિર્દનું ધ્યાન
 જાણુંજ એકાગ્ર થઇ તે સરોવરપરની રમણી તરફ લાગી રહ્યું છે, જે
 કેમ પ્રકારે પાછું ફરતું નથી, એથી ફરી તેનાજ આવેશમાં તે નાના
 બાઇ પ્રત્યે બેઠો અરે બાઇ અભયસિંહ ! હું તને વારંવાર શું
 કહું ? મેં આવા મનોરમા રમણી ત્રીલોકમાં જન્મ ધરીને કેમ
 સ્થળ પણ જોઇ નહોતી તો પછી આ કામોદીપક બગીચામાં તે
 કથાથીજ જોઇ હોય ? માટે આ ઉર્વશી આકાશથી ઉતરી
 આવેલી હોય એમ ભાસ થાય છે. આપણે તેની નીરીક્ષ
 કરવી જોઇએ કે જેવું એનું અવર્ણનીય સૈર્ય છે તેવું શાશ્વત
 તેનામાં છે કે નહીં આ ત્યાજ્ય એને મલમ પડે કે રાજકુમાર
 મહેલમાં બેઠા છે.” આ સાંભળી અભયસિંહ બેઠો, “વડીલવંધુ !
 પરસ્ત્રાનું સ્વરૂપ અને શાશ્વત શા કામનું ? એને તો ગુણના
 પુરૂષ પરોડવંથી સદા ધીકારતા અવ્યા છે અને તેટલા માટે
 તમે મા । તો બહુ સાફ એ તાત્તી છેડ લેવંથી આપણી આ રત્ન
 લાઇન લાગશે એટલુંજ નહીં પણ આપણી ગરીબડી પ્રજાનાં કેમ
 અંતઃકરણ દુખાશે. ” માનસિંહ બેઠો કે “ મારે પ્રગ્ન સામે તે
 કુડી નગર કરવી નથીજ, પણ માત્ર દારૂવેનાદથી તમાસો જોવો
 છે.” આ પ્રમાણે ઉભય બંધુઓ ઝડપમાં બેઠા બેઠા વાતો કરે
 એટલામાં સરોવર આવેલી સધળા પનોહારીઓ પાણીનાં બેલડા માથે
 લઇ જુથ થઇ નગર તરફ ચાલવા માંડી. જણા શરીરે અતી કેમ
 અને મોટા ધરતું છોડે એટલે કેમ દીવસ એક શેર કાર પણ માથે
 ઢીપાડવાની જરૂર પડેલી નહીં તેથી બેહડાના બારને લીધે પોતાના

સખીઓથી તેણી ઠેલકીક પાછળ રહી ગઇ. સાહેલીઓ ધણે દુર ચાલી જશે એ મધારી જરા ઉઘાડી ચાલવા માંડી એટલામાં ધનુષ્ય ધનુષ્યથી તેના પગમાંનું ઝાંઝર નીકળી પડ્યું એટલે તે પાછું પગે પહેરવા માટે હબી રહેવાથી પોતાની સખીઓના સાથથી તે ધણી પાછળ પડી ગઇ. આ વખતે સુરજના સંપુર્ણ કીરણો તેણીના આખા શરીરપર પડતાં હતાં, તેનું તથા તેના વચ્ચાલંકારો સહીત સુંદરમય શરીરનું તેજ એકાકાર થઇ રહ્યું હતું તે જોઇને માનસીંહ તો દીવાનક જેવો બની રહ્યો ! પછી તે નાનાભાઇ પ્રત્યે ફરીથી કહેવા લાગ્યા. “અ. અભયસીંહ, આવી મનમોહના ફરી ફરીને અહીં આવશે નહીં માટે આપણે એને કંઇક સમસ્યા તો કરવીજ જોઇએ નહીં તો આપણી હામ આપણા મનમાંજ રહી જશે” અભયસીંહ આથી કંટાળી જઇ બોલ્યો આપ મારા વડીલ બાપવ હા તેથી મારા શરીરના છત્રરૂપ છા માટે આપને કંઇ કતી શકતો નથી પણ દુકામાં એટલુંજ કે, કેમે કરી આ વાતને તમે જતી કરો. તોપણ માનસીંહ તેના બોલવા પર કશું લક્ષ ન દેતાં તાનમાંજ બોલ્યો “બસ હવે તું બસ કર, તું હજી બાળક છે માટે તને એવી રસીકતા સંબંધી જ્ઞાન કયાંથી હોય” વળી તે ફરીને બોલ્યો હું કંઇ તારું ધાર્યું કરવા જોગ નથી. ગાદીને ધણી તો હું છું. તું મને શું શીખામણ દઇશ ? એ પ્રશ્નને અન્ય-સિંહને તુચ્છકારી કાઢી પોતાની લીધેલી હાને સ્વાધીન થઇ માનાસિંહે પોતાના હાથમાં કમાન લઇ ને તેમાં સીસ ની ગોળી બરાવી ઝીણપની માગરપર તાકીને મારી; ગોળીના માર્યા ગાગ ને કાણું પડ્યું અને તેમાંથી ધીમે ધીમે પાણીના ધાગ ચાલ્યા આથી ઝીણ એ પહેગેલી અમુલ્ય સાડી બ જાવા માડી. આ જોઇમાનસીંહે અભયસીંહને કહ્યું કે, ‘આતો આપણા ધાર્યા પ્રશ્નને છોડ. પણ હવે તે આપણે પાડેલું કાણું આપણેજ હાથે બંધ થાય ત્યારેજ આપણી ચતુરાઇ માટે હવે

એટલું જ કામ તું કર. અમયસીંહે તે સ્ત્રી સામુહિક મુખી જોયું ન-
હોતુ ને નીચે મોઢેજ મોટા ભાઈની સાથે વીવાહ કરી રહ્યો હતો. પણ
વડા ભાઈએ ગાગરનું કાણું પુરસતો હુકમ કર્યો. એક તો વડીલ
ભાઈ અને ગાદીનો વારસ એટલે તેનું કાણું કરવું જ પડે મટે અમલ
સીંહે કમાન લઈ ગોળી ચઢાવી પણ કમાન તાણીને ઝીણીની સામું
જીવે છે એટલામાં જ તેના તેજને લીધે તે અંજાઈ ગયો. તેથી ગોળીના
ધારી સાંધી બેરોબર ન પુરાતાં થોડુંક કાણું રહી ગયું. તેમાંથી ઝીણી
ઝીણી પાણીની ધારા વહેતી રહી એટલે તરત જ ઝીણાને પોતાની
સાડી લીન્યલી માલમ પડી, તેણીએ લાગતું પાછળ વળી ઉંચું
જોયું તો ઝરખા પર બેઠેલા રાજકુમારો તેની તજરે પડ્યા આથી
જાણી ગઈ કે જરૂર મારે માટે કાવતરું થયું. આ બનાવને લીધે તેણી
ગભરાઈ એટલે પોતાની સાહેલીઓ અને પોતાનાં વચ્ચેનો અંતર
હતો તે બમણો થયો. આથી તેણે પોતાના મનમાં એવો વીચાર
કીધો કે, આજે આટલું થયું તો કાલે વધારે થવાનો સંભવ છે અને
વળી આટલી જ વાત રખે જો કોઈના જાણવામાં આવી તો મારું
કહાપણ ધુળમાં મળી જશે. તેમજ મોરા પોતાના કુળને હીણપત
લાગશે અને આખરે કોઈ દિવસ મારી લગ્ન જશે, માટે હું તો
મારા પ્રાણને કળના મુખમાં આપીશ. મારે જીવિત આ ક્ષણભંગુર
સંસારમાં કાંઈ કામનું નથી.

હુહો.

લાજ રખે તો જીવ રાખ, લાજવણુ જીવ ન રાખ;
કવી ગંગ કહે કીરતારકું, દોનું બેલી રાખ.

આવા અદસોસમાં ઝીણા ઘેર આવી. તો પોતાની માતા ધરના
હીવાનખાનામાં બેઠેલી છે. પાણીનું બેડેકું ધરમાં ઉતારી પોતાની મા-

પાસે ન જતાં ઝીણા લાગલીજ પોતાના દીવાનખનામાં ગઇ અને
મનમાં થતા સંતાપને ન દખાવી શકાયથી પેટીમાંનું વીષ એક કટો-
રમાં કાઢી ઘોળાને પીવા માટે તૈયાર કરીધું. વીષ પીવા માટે કટોરે
હાથમાં લઇ રૂદ્ધ કરતી તે બોલી-

ઓછે કુખે અવતરી, પાપ તણે નહી પાર;

અણખુટે મરવું હવે, લેખ લખ્યા કીરતાર.

આવા અદેશમાં ઝીણા બેઠી છે એવામાં તેની માએ વીચાર
કરી શકે, આને ઝીણા સોળે શશુગાર સજીને સાહેલીઓ સાથે આનંદ-
દાયી પાણી ભરવા ગઇ હતી, પણ તે પાણી ભરીને આવી તે વખતે
જતી વખતના જેવી આનંદી દેખાઇ નહી પણ હિલ્ટી ધણીજ દીલગીર
માલમ પડી તેનું કારણ શું હશે? કોઇ સાહેલી સાથે વીખવાદ થયો
કે કોઇએ અપશુકન દહીં કે કેમ થયું તે હું એને પૂછું તો ખરી
એવા વીચારથી શેઠાણી ઝીણાના દીવાનખનામાં દાખલ થઇ ને બુલે
છે તો તેના હાથમાં ઝેરનો ખાલો તેમની નજરે પડ્યો! આ જોઇ
શેઠાણી અજાણી પામી ઝીણાને ધણીજ આતુરતા સાથે પુછવા
માંડ્યું, “ અરે બેટા આ શું છે, આપણા નીષ્કલંક કુળને તું કેમ
બટો લગાડે છે? ને શા કારણથી તું આત્મઘાત જેવું અધેર કૃત્ત
કરવા બેઠી છે? તો શું દુઃખ છે? તારું કોઇએ અપમાન કરીધું છે
કે કંઇ હલકા શબ્દો કહ્યા છે? બેટા જે કોઇએ તારી સાથે કોઇ
પ્રકારની હલકાઇ વાપરી હોય તેની જાણ ખેંચાવી નાખું, માટે મને
તારું સંકટ કહે તો ખરી ! ”

એ સંમળી ઝીણાએ ગદગદીત કંઠે કહ્યું, મારી માયાળુ માતા
મને કારણ રૂઢવામાં કે ખચાવવામાં તમારી લાજ રહે તેમ નથી સંજ
એટલું જ કે, તમારા પવિત્ર કુળને હાથ લગાડનાર હીનભાગીણી હું જ

અવતરી જેથી મારે આ સંસારમાં કંઈ કારણ નથી. શેઠાણી બોલ્યાં
 “ એટલું બધું શું છે ? બેઠી, તને જે કંઈ સંકટ પ્રાપ્ત થયું હોય તે
 મને ખરેખર કહી દે નહીં તો તને માતા આજ્ઞા તોડવાનું પાપ લાગશે
 ને તેથી તારા ડહાપણને ખ.મી લાગશે ” આ પ્રમાણે શેઠાણીએ
 આત્માત્રહ કીધાથી ઝીણા ડસકાં ખાતી કડકે કડકે બોલી. “ મારા
 દયાળુ માતા, હું તમને શું કહું. જેના તરફથી મને સંકટ પ્રાપ્ત થયું
 છે તેના સામે આપણું કશું ચાલે તેમ નથી અને તેથી કરીને મીથ્યા
 શોકવાણ્યએ ન ચડતા મને આ રસ્તોજ ઠીક લાગે છે ” ફરી તે બી
 જરા સાવધ થઈ રાજકુંવરો પ્રત્યેના ગુસ્સાના ઉભરાટમાં બોલી.
 “ રાજાએ પોતા ૧ પ્રજા પ્રત્યે વર્તવું જોઈએ તે રીતથી અપણો
 રાજા ન્યય કહેવાને છતાં વર્તતો નથી એમ અનુમાન કરવું પડે
 છે, કારણ કે પુત્રો પીતાના જેવા ગુણે કે અવગુણેથી ભરપૂર હોય
 એવો સાધારણ સંસારી નીયમ છે. અને તેથી કરીને અપણો રાજા
 ઉન્મત સ્વભાવવાળો હોવો જોઈએ કેમકે તેના દુષ્ટ કુંવરોએજ આજ
 મને આ વ્યવસ્થાને માર્ગે પહેચડી છે. માતા, એ રાજકુંવરો, કે
 જેઓ સરોવર પરના મહેલના ઝરખામાં બેઠા હતા તેઓએ મારી
 પાણીની ગાગર પર નીશાન તાકી ગોળી મારી અને તેથી મારી
 ગાગર પુટતાં પાણી વહી જવા માંડ્યું. એટલામાં બીજી ગોળી મારીને
 તે બંધ કીધું. આ બનાવ જોઈ હું બહુ ગમરાઈ અને શ્વાસભર અહીં
 આવી પહોંચી. માથું આજે તઓએ આટલું કીધું તો ફરીને તે દુષ્ટો-
 ને આ કરતાં વધારે અને ઉન્માદ ભરેલું કામ કરતાં શી વર ? માટે
 મારી લાજ મારી સાથેજ રાખીને આ જગતને નવગજના નમસ્કાર
 કરવા તેજ બહુ નહીં તો મારી લાજ રહેનાર નથી. એમ જાણી હું
 આખરનો ઉપાય અમલમાં લેવા બેઠી છું, માટે સુખેથી માંડે ધાયું

કરવા દો.” આટલું બોલી હાથમાંનું વીણપાત્ર મોંડે માંડવા જાય છે, -
 - દલામાં તેની માએ તે ઝડપ દધ તેમાંનું ઝેર દોળી નાંખ્યું, અને
 તેને તે પ્રમાણે આત્મવાત કરી અમુક આત્માનો સહજવારમાં નાચ
 કરતી અટકાવવા માટે ઘણી તરેહના સોગત દીધા. તેમજ તેમ ન
 કરવા માટે સખત બંદોબસ્ત કાઢી વળી તેણીને સમજાવી કે, “બેટી,
 તું શાંતિ માટે ડરે છે? આપણે નગરશેઠ છીએ અને આપણી પાસે ધન
 દોષત જોઈએ તેટલું છે, તેમજ આખાં વંધપુરનું તો શું પણ તેનાં
 પગંગાળનું સઘળું મહાજન આપણા કબજામાં છે. માટે જો આપણે
 ધન શું તો રજાની વિરૂદ્ધ દધ તેનાં આખું રાજ ઉજ્જડ કરાવી
 દેશું.” આ પ્રમાણે બાળ ધણી દાવ સા દધ શેઠાણી ત્યાંથી ઉઠ્યા,
 અને તરતજ જ્યાં નગરશેઠ બેઠા હતા. ત્યાં જઈ આ સ્વણી હકી-
 કનવી તેમને જણાવતા કાઢ્યા; શેઠને વચ્ચું માડું લાગ્યું. તેથી તરત જ
 તેમ સઘળું મહાજન એકઠું કરી કેપ ન બધી ખીના તેમના આગળ
 કહી સંમળાતા, તે ઉપરાંત કહ્યું કે, “આજે અમને તો દાસે તમને,
 સા મહાજનની આગર તો બેગી છે માટે આપણે હવે આ નગરમાં
 રહેવું જાય નયા.” એ પ્રમાણેનાં દાવ કરી સૌ હાકો બીજો દિવ-
 સેજ પરેઢીયામાં પાતાના સરસામાન ગાડામાં બરી તૈયાર થયા અને
 ઉચ્ચ જો બરી ચાલવા માડ્યું હજી સુધી પ્રાતઃકાળ થયો નહોતો
 એટલે રહેરના દરવાજા બંધ હતા. માટે મહાજન સઘળું પોણ આમળ
 આવી અટક્યું. દરવાજાને દરવાજા ઉપડવાનું કહ્યું તો તે બોલ્યો કે,
 “આ વખતે દરવાજો કેમ ઉઘાડાય? તમે સડે મહાજન એકઠા થમ
 આ દાણે કય જાઓ છો? આ માનની શાહુકારો બોલ્યા કે, તારે
 તે બામત પુછવાની કંઈ જરૂર નયા માત્ર અમને વખત થાય છે
 માટે જલ્દીથી દરવાજો ખુલ્લા કર. અમે તો આ નગર છોડીને

અમ્મએ છીએ. ” આથી દરવાન અંજલમળ પામી બોલ્યો. “ એમ હોય તો દરવાજો ઉઘડાતો નથી. તમારે ઉઘડાવવોજ હોય તો ખુદ રાજાની રજા લઇ આવો. ” મહાજન કહે કે જો રાજાને ગરજ હશે તો પુછવાને આવશે અમારે એવા અતીતિમાન રાજાના રજામાં વસવાની જરૂર નથી. પોળાઆએ મહાજનને વિનંતી કરી કહ્યું. “ કૃપા કરી થોડીવાર ઉભા રહો હું રાજાનેજ અહીં બોલાવી લાવું છું. અથવા તો તેમની રજા લઇ આવું છું. ” એમ કહી તે દોડતોજ રાજાના દરબારમાં ગયો. એ વેળાએ રાજા ઉઘડતા હોવાયા ત્યાં આગળ દરવાનથી જાણ નહીં માટે તેણે દેવડીપરના પહેરેગીરને કહ્યું પહેરેગીરે આ સમાચાર ખુદ રાજાને ખવાસ કે જે આ વખતે રાજાને વાયુ ઢાળતો હતો તેને જાહેર કર્યાં. ખવાસે રાજાને તરતજ ઉઠાડ્યા અને કહ્યું, “ મહારાજાધિરાજ ! આપણા નગરનો દરવાન આપને કંઈ જરૂરની હકીકત કહેવા માટે દેવડીપર ઉભો છે. ” આ સાંભળી રાજા તુરતજ દેવડી આગળ આવ્યા, ને દરવાનને બોલાવી પુછ્યું, ‘ કેમરે શું કહેવા માગે છે. ’ દરવાન પ્રણામ કરીને બોલ્યો “ ધર્મધુરંધર, રાજાધિરાજ, આ વખતે આપણા નગરના મહાજન લોક એકત્ર થઇ પોતપોતાના ક્યાળા ભરીને શહેરના દરવાજા આવી ઉભા છે, તેઓએ મને દરવાજો ઉઘાડવાનું કહેતા મેં ઉત્તર આપ્યો કે મને રાજાજનો હુકમ નથી માટે હું આ વખતે દરવાજો ઉઘાડી શકનાર નથી. ૧૭૧ સૌને ત્યાં આગળ ઉભા રાખી આપને એ સર્વ વાત જાહેર કરવા હું અહીં હજુરમાં આવ્યો છું. માટે જેમ હજુરની આજ્ઞા હોય તેમ કરવા તૈયાર છું. ” એ સાંભળી રાજા વિચારમાં પડ્યો, અને પોળાઆને કહ્યું, “તું જા, મારા આવ્યા પહેલાં દરવાજો ઉઘાડીશ નહીં. હવે પાછળથી પોતાના બે ચાર ખાસ હજુરીયાઓને

સાથે લઈ રાજ તુરતજ ઘોડેસ્વાર લઈ ત્યાં જઈ પહોંચ્યો. પછવાડેથી
 જેમ જેમ જાણ થતું ગયું તેમ તેમ બીજા અમીર ઉમરાવો દોડાદોડ
 કરી આવવા લાગ્યાં એમ કરતાં સઘળી દરબાર પોણ આગળ જ
 બરાઈ ગઈ. રાજાજીને ત્યાં પહોંચતાવાર સઘળા લોકોએ નીચે વળી
 પ્રણામ કર્યાં. રાજા મહાજનને જોઈને બોલ્યો, “ અરે મારી પુત્ર
 સમાન પ્રજા આ વખતે મારા શહેરમાંથી એકત્ર થઈ ચાલી જાય
 છે તેનું કારણ શું ? શું મારા શહેરમાં તમોને ધંધો રોજગાર નથી
 મળતો ? કે શું ચોર ચખ્ખાર કે એવા બીજા લુચ્ચા હરામીઓનો
 ઉપદ્રવ છે ? કે મારી પોતાની તરફથી કિંચા મારાં કુટુંબ તરફથી
 તમને કોઈ સંતાપક થઈ પડ્યું શું ? એ પ્રમાણે રાજા બોલવા
 છતાં આખા મહાજનમાંથી કોઈ પણ મનુષ્યે પ્રત્યુત્તર ન આપવાથી
 રાજાએ ફરી કહ્યું, “ તમારે જવું હોય તો બલે, પણ મારા તરફથી
 તમને શહેર છોડવાનું શું કારણ બન્યું છે તે ચર્ચા મને જણાવી
 પછી બેલાશક જાઓ. લોકો બેલ્યા “ ગૌશાહજી પ્રતિપાળ રાજા-
 ધિરાજ ! આપના રાજ્યમાં અમને કોઈ પણ જાતનું દુઃખ નથી. અમે
 સર્વ વાતે સુખા છીએ, પણ માત્ર અમારા અન્નોદક તમારા શહેરમાંથી
 ઉઠ્યાં છે તેથીજ જઈએ છીએ. ” રાજા બોલ્યા “ એ કંઈ માનવા-
 જોગ કારણ કહેવાય નહીં માટે એ સઘળી વાત છોડી દઈ જે ખરું
 કારણ હોય તેજ દર્શાવી દો. ” આવી રિક્કઝિક થાય છે એટલામાં
 બે ચાર બટકોએલા હતા તે એકદમ બોલી ઉઠ્યા. ” રાજાજી
 સાહેબ એ લોકો તો શરમમાં રહી નાહક મળયવા મળે છે, પણ
 અમે સાચા બોલા છીએ, તેથી ખરેખર બોલ્યા વગર રહેવાનું નથી
 માટે કૃપા કરી અમારું સાંભળશો, એમ કહી શહેર છોડી જવાનું
 સ્વયંજી કારણ રાજાને અવધતિ કહી સંભળાવ્યું, ને પછી છેલ્લે કહ્યું.

“ મહારાજ આ નગરશેઠના ઘરની લાજ લીધી તો કાલે અમારી વહુ દીકરીની લાજ લેવાશે. ” આટલું સાંભળતાંજ રાજા તો અત્યંત કોપાયમાન થઇ ગયો. ગુસ્સાને લીધે આંખો લાલ થઇ ગઇ ને મોં અતિ વિકાળ થયું તેમજ આખા શરીર પર લાલી આવીને રૂંવાટાં ખડાં થઇ રહ્યાં. આવા આવેશમાં રાજા બોલ્યો હારે ! કોઇ છે કે ? જાઓરે મારા દુષ્ટ અને રાજ્યનીતિને તોડનાર અપરાધી કુંવરોને એકદમ દેશવટો આપો. વળી તેમને કહો કે, બાર વર્ષ પર્થંત વિદેશમાં રહી પછી અહીં આવવું હોય તો આવજો ત્યાં સુધી તમારાં કલંકીત મોઢાં મને દેખાડશો નહીં ” કુંવરો જાતે ગુણવાન છે તેમજ સર્વને ધણી વડાલા છે. રાજાએ પોતે ગુસ્સાના આવેશમાં હુકમ તો કર્યો પણ કોઇ ચાકર તેના આ હુકમને ઉઠાવવાને ચાલી નીકળ્યો નહીં. સૌ મહાજન લોકોનાં મોઢાં ઉતરી ગયાં. સૌ મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યા કે અરે આપણે પોતાના શિરછત્ર રાજાને વારસ વગરને કીધો. રાજા પોતે તો હવે વૃદ્ધ થયો છે, માટે તેના રાજ્ય સિંહાસન પર રાજકુંવર વગર કોણ બિરાજશે ? એ પ્રમાણે અમીર ઉમરાવ તથા સીપાઇ અને ખવાસ લોક સુદાં આ હુકમ સાંભળી રતબ્ધ બની રહ્યાં. મહાજન સઘળું રાજાને કાલાવાજા કરી આવો કદાચ હુકમ ફેરવવા ઉમેદવાર થઇ રહ્યું. પણ રાજાને તો ક્ષણે ક્ષણે ક્રોધ વધારે ચઢવા માંડ્યો ને ફરીને બોલ્યો, “ કેમરે, કેમ સાંભળતું નથી કે ? રે હું શું ધાસ કાપું છું કે ! જાઓ જલદી કરો અને મારા હુકમને અમલમાં લાવો જ્યાં સુધી કુંવરોને દેશનીકાલ થશે નહિ ત્યાં સુધી મારે અજાજ તેમજ અમલ કસુંબો પણ લેવો હરામ છે. હવે રાજાને વાંધડીએ કસુંબા પાણી વગર ચાલતું નથી અને તેમાં વળી સવારમાં ઉઠ્યાં ત્યારથી મિલકુલ અમલ લીધું

નથી તેથી જીવ તાલીવેલીપર આવી રહ્યા છે. આટલું છતાં કુંવરો રાજાનો હુકમ સંભળાવવા જવા માટે કોઈ તૈયાર થયું નહીં એટલે તો રાજા ધણે જ ક્રોધાયમાન થઈ આનમાંથી ખડમ કાઢી બોલ્યો, “ રે મારું કહ્યું કોઈ નહીં માનશે તો આ વિજળીના પરકારા પી પેટે ચમકતી તરવારથી બંને કુંવરોનો શિરચ્છેદ મારે હાથેજ કરીને પછી કમુઓ પીશ.

આવો રાજાનો હદ બહારનો ક્રોધ જોઈને સૌ ચચચરી ગયું ને પછી તેના હજુરીયાઓમાંથી ચંદુમિયાં ને પતુંમિયાં નામના બે બહાદુર માણસો ઉઠી જવાને તૈયાર થયા. તેઓને પ્રધાને બલામણુ કરી કે જાઓ બાધ, કુંવરો જીતા રહેશે તો કોઈ પણ દિવસે તેમનાં સુકોમળ મુખડાં જોવા વખત પરમેશ્વર લાવશે. આપણા રાજાજી હઠીલા છે તેથી તેઓ કુંવરોનો મિથ્યા ઘાત કર્યા વગર રહેશે નહિ માટે જલદી જાઓ અને તેમના આ મર્મથી રાજપુત્રોને જાણીતા કરો. એ સાંભળી એ બંને હજુરીયાઓ તુરત ચાલી નીકળ્યા. હરકોઈ સારા સમાચાર લખને જવું હોય ત્યારે તો જનાર માણસના મનમાં તે સમાચાર સામા મનુષ્યને કહેવા માટેનો મોટો ઉમંગ હોય છે, પણ આતો તે કરતાં ઉલટુંજ હતું, એટલે તે બંને જણા દરબારમાં જ્યાં રાજપુત્રો ને દાસ દાસીઓ સોનાના બાજઠપર એસાડી સ્નાન કરાવતાં હતાં, ત્યાં જઈ ગમગીની ભરેલે ચહેરે કંઈ પણ બોલી નહીં શકવાથી ઉભા રહ્યા પરંતુ આ વેળાએ તેમને પહેલાં બોલાવાની કંઈ જરૂર રહી નહીં, કેમકે માનસીંહની નજર તેમના પર પડવાથી તે ગાભરો બની ગયો અને તરતજ તેમને પુછ્યું “ કેમ બાઈ આજે સવારમાં પીતાજીને અમારું શું કામ પડ્યું છે ? જો તેવું જરૂરનું કામ હોય તો અમે પછી નાહીશું માટે જે

હોય તે અમને કહી દો. આ સાંભળી હનુરીયાઓ ગળગળા થઈ
 ગયા, અને ખોલવાનો યત્ન કરવા છતાં પણ કુંવરો પ્રત્યે તેમનાથી
 બોલાયું નહીં તેમની આખોમાંથી આંસુ પડતાં જોઈને માનસિંહે
 ખુલ્લું, બાધ છે શું ? જે હોય તે બેલાશક કહો જરા પણ અંદેશો
 રાખતા નહીં ” ત્યારે જરા કંઈ હાથ કરી તેઓ બોલ્યા “ કુંવ-
 રજી સાહેબ શું કરીએ કહેવાય એવું નથી, તેમ કહ્યા વીના રહેવાય
 તેમ પણ નથી. અમારા કરમના ભોગજ અમે સમજીએ છીએ
 કેમકે આ પાપી પેટ પછવાડે પડ્યું છે, તેને લીધેજ શોકજનક પ્રપં-
 ચોમાં પડવું પડે છે, ” એમ કહી રાજનો હુકમ તેઓને જાહેર
 કરીધો. આ સાંભળીને માનસિંહ તો કલાહીનજ થયો ને કંઈ પણ
 ઉત્તર આપી શક્યો નહીં. ત્યારે અભયસિંહ તેના સામું જોઈ બોલ્યો
 કેમ બાધ ! કાલે તો તમે મને તીરસ્કાર કરી કહેતા હતા કે લીધેલી
 હાં મુકીશ નહીં અને આજે આટલા વિચારમાં શાને પડ્યા છો ?
 આ શું ક્ષત્રી પુત્રનો ધર્મ કે ? અસ હવે કંઈ પણ શોય કે વીચાર
 કરવાનું જરૂર નથી કારણ કે પરમીરપ તોફાની મોજાવાળા મહા-
 સાગરમાં તમારી નજર રૂપ નાના સરખા નાવડામાં બેસી ઝોકાવી
 દીધું છે, તો તેમાંથી પાર ઉતરવું મુશ્કેલ જ છે. માટે લીધેલી વાત
 મુકવી નહીં. એ તમારા બોલને હવે કેમ ઢીલો મુકી દો છો ? જુઓ—

મનહર છંદ

પહિલે ખીચારી બોલ બોલીએ સુખન નર,
 બોલ પીછે કબહુ ન શીર બદલાયે;
 બદલ ગયેસેં જય ખાત મહા પંડીતઈ,
 ગઈ ખાત આખરેસે શીર કહા પાઘયે;

કહીયે ન પ્રીત કાઠુ નર ઓર નારી સંગ,
કણુ કરદીની તખ શીર ન તુડાધયે;
તુડી પ્રીત જોડની હો જાત હે કહીન અતી,
જેસે તુડયો કાચ મોતી વાંકુ કાં સંધાધયે.

માટે હોય ! રજપુત બચ્ચા છઠએ તો દેશવટો પણ ભોગવીએ.
પીતાના રાજ્યમાં આપણને ધણુંએ સુખ છે પરંતુ એ કરતાં પણ
જો વીદેશમાં જઈ આપણે પોતાનાજ પુરૂષાતનથી કંઈ પરાક્રમ કરી
ખતાવીએ ત્યારે જ આપણા જીવનને ધન્ય છે, નહીં તો શું ? એવો
સદુપદેશ અભયસિંહે કર્યો તે સાંભળી તરતજ માનસીંહનો જુસ્સો
જાગૃત થયો અને સ્નાન ઝટપટ કરી લઈ બાંધ પેશાક પહેરી
અનેક તરેહનાં શસ્ત્ર તથા અસ્ત્ર સજી પોતાની માતાને મળવા ગયા.
માએ પ્રાતઃકાળમાંજ પોતાના લાડકવાયા બંને કુંવરોને વચ્ચેસરના
સજેલા જોઈ અચરજ પામી પુછ્યું, કેમ દીકરા ! આ ટાણે શીદ
પધારો છો ? ” કુંવરોએ સર્વ હર્ષીકૃત પોતાની માને વીદીત કરી એ
સાંભળતાં વારજ તેણે તો અત્યંત વિલાપ કરવા માંડ્યો પણ તેથી
શું વળે ? પછી તેણે તરતજ કારભારીઓને પોતાની સમક્ષમાં બોલા-
વ્યા અને તેમને ઘણી તરેહથી સમજાવીને કહ્યું “ તમે રાજ્યના
કારભારી છો, એટલે આખા રાજ્યનો ભાર તમને છે, માટે મારા
પુલડાં જેવા કોમળ કુંવરોને દેશવટો દેવાનો રાજનો દુરાગ્રહ કોઈ પણ
રીતે સમજાવીને છોડાવી દો, કુંવરો બાગક છે. અને કદી તેમનાથી
એકવાર ભૂલ થઈ મઘ તો તે ક્ષમા કરવી જોઈએ ” એ વગેરે ઘણીક
તરેહથી રાજને સમજાવવાના પ્રકારો કહ્યા ઉપરાંત રાણીજી તો કાર-
ભારીઓ જો રાજને વારે તો તમને શિરપાવ આપવાને તૈયાર થયા.
તેઓ બોલ્યાં. “ જો કોઈ મારાં કુંવરોને રખાવો આપે તો તેને મેં

માઝ્યા દામ ને ગરાસ આપું.” ઇનામની લાલચે કારભારીઓ હાથ
બીડીને ગયા તો ખરા પથ્થુ રાજના મ્હોં સામુ જુએ તો તે ધણે
તપી ગયો છે. તેના મોંમાં તો વાત જ એ છે કે “કેમ કુંવરો
શહેર બહાર નીકળ્યા?” કારભારીઓને તો આ સાબળીને કંઈ પથ્થુ
બેઝવાની હોંમત ચાલી નહીં, એથી તેમાંના એક બેએ રાણીને
આવીને કહ્યું, બાધ સાહેબ, એમાંનું હવે કંઈ વળનાર નથી. વધારે
રીક્કીક કરવાથી રાજ ક્રોધાવેશમાં વખતે તેઓને ધાત કરાવે માટે
એ કરતાં વીદેશે જઈ જવતા રહેશે તો કંઈ દીવસે તેમને મેળાપ
થશે. તેથી તેમને વધારે ખોટી નહીં કરતાં વિદાય કરી દો ત્યારે
રાણીએ કુંવરોને પુષ્કળ ઝવેરાત અને સોનામોહોરો તેમના નિર્વાહને
માટે આપીને તેમને વિદાય કર્યા. તેઓ બંને ઘોડેસ્વાર થઈ રાજ જે
પોળે ઉભો હતો તેની ખીજ પોળેથી વિદાય થયા.

ઢાલો રે મેળળ છંડ્યોનો, ઉટે ભયારે ભંડાર;
જીવીશું તોરે આવશું નહિ તો નરવર કોટ જવાર,
ઘોડે ચઢીરે કુંવર ચાલિયા અને તજ્યા નિજ દરબાર,
જીવીશું તોરે આવશું, નહિ તો નરવર કોટ જવાર.
માતા ઢાળોરે મત આંસુડાં, અમને લાગે છે દુઃખ અપાર,
જીવીશું તોરે આવશું, નહિ તો નરવર કોટ જવાર,
પોળેથી રાણી પાછાં વળ્યાં અને કુંવરે બેડ્યારે તે ખાર
જીવીશું તોરે આવશું નહિ તો નરવર કોટ જવાર.

બન્ને લાઘવો જવાર કરી દેશવટે નીકળવા તૈયાર થઈ રહ્યા
છે એટલામાં ફરીને રાણી પોતાના બન્ને છોકરાઓને છાતી સરખા
દાળી વીલાપ કરવા લાગી.

રાગ ભરથરીના.

રાણી--હાયરે મેં આ શું સાંભળ્યું મારી આંખોના નુરજી,
આળક ખારા કાચી વયે, તજી જશે શું દુરજી-ધીક પડો આ સંસારમાં

માનસિંહ--માતાજી આમ શું આદરો, કલેશ કરશે. ન લેજી.

સુખ દુઃખ ભાગ્ય લખ્યા મળે, એવો ધારો હંમેશજી-શોક શાને કરો માવડી

રાણી--સુખ દુઃખનો નથી ખરખરો. હશે લખીયા લલાટજી,

કેમ તમે વન વેદશો, એ છે અધિક ઉચાટજી-ધીક જીવ્યું આ સંસારમાં

અલયસિંહ--દુઃખ સહી કરશું વપું, ખરા ક્ષત્રીના કામજી,

રણમાં હજારો ધાખાંધને, રાખે ઉચ કુલ નામજી. શોક શાને કરો માં

રાણી--પુત્ર વિના જીવ્યું જીવવું, સુનાં દીસે આવાસજી;

જન્મ આ જગમાં વૃથા ગર્જી, હોય પુત્ર ન પાસજી-ધીક પડો આ સં

માનસિંહ--આજ કોખ્યા પીતા તો પછી અહી વસવું હરામજી;

કોય સમે મળશું ફરી, તજી ચિંતા તમામજી-શોક શાને કરો માં

રાણી--જવાની વાત તજો તમે, તજી તમવીણુ પ્રાણજી,

માફ ગુનો આ કરાવવા, વીનવું હું રાજનજી-ધીક જીવ્યું આ સં

અલયસિંહ--ચુદ ક્ષત્રીય કુળ આપણું, વરને એક વચનજી.

તાતની ટેક તજવવા, માજી ના દરો મનજી-શોક શાને કરો માં

રાણી--ટાઢ કે તાપ વેઠ્યાં નથી, નથી જોષ જંજલજી:

કષ વીકટ વનવાસનાં, કેમ વેદશો બાલજી-ધીક પડો આ સંસારમાં

ખ-ને સાથે--માતાજી હઠ તજી હા કહો, અમે નામીએ શીશજી,

જશ લષ જીવતા આવીએ, આપો એરી આશીશજી-શોક શાને કરો માં

રાણી -જાઓ કેતા દુટે જીભડી, નથી અન્ય ઉપાયજી,

સુખ સંપત વધજો ઘણી, ધરો જ માતમ પાંચજી

ધન્યર આનંદ આપજો, રક્ષા કુલદેવી માતજી,

સકલ સંકટ ટાળજો, ધરજો તમશીર હાથજી-ધીક જીવ્યું આ સં.

રાણીને આશીર્વાદ લઇ કુંવરો તો દેશવટો લઇ નીકળી પડ્યા છે. રાણી પાછી મહેલમાં આવી વિલાપ કરે છે એટલે રાજાને ખબર પડી કે કુંવરો દેશવટે ગયા તેથી તેણે પોતાની પ્રતિષ્ઠા પાળી જાણી તુરત કસ્ટમાં પીધા અને પછી મહાજન ભોડો પ્રત્યે બોલ્યો તમારે કુંવરોની વહારે જવું હોય તો પોણ ખુલ્લી છે. તમારે જોઇએ તો શહેરમાં રહો અને જોઇએ તો ઉઘાળા ભરી ચાલ્યા જાઓ. તમારું કારણ જાણીને અપરાધીઓને શિક્ષા કીધી છે એટલે મને કશી બીક નથી પણ કુંવરોએ જી જતની મશ્કરી કરીને મારા કુળને લ-જીવ્યું, રાઠોલવંશની મર્યાદા લોપી તથા ક્ષત્રીવટ બોલ્યું તેમજ રાજ-તેજને શ્યામતા લગાડી માટેજ મેં તેઓને યથા ન્યાય શિક્ષા કીધી. આ સાંભળી આખા શહેરનું મહાજન વિનંતી સાથે રાજાની નીતિનાં વખાણ કરી તેને દરબાર તરફ વળાવી સૌ સોના ધર પ્રત્યે ગયું.

હવે આપણે તેઓની સાથે નીસજત નથી પણ પેલા બીચારા છિછરતા લોહીના સુકોમળ અને કીશોર વયના રાજપુત્રો કેણીગમ અને કેવી અવસ્થામાં ગમન કરતાં હશે અગર તેમની કેવી સ્થિતિ થઇ હશે તે જોઇએ. તેઓ તો જ્યારથી નગર છોડી નીકળ્યા ત્યારથી કોઇ પણ સ્થળે ન થોભતા ચાલ્યા જાય છે. ચાલતા ચાલતા એક દિવસ ગયો, બે દહાડા થયા, ત્રણ દિન થયા પણ જરાએ વિસામો લેતા નથી, એમ દડમજલ કાપતાં લગભગ ખાર પંદર દિવસ થયા ત્યારે પોતાના બાપના રાજ્યની હદ ઓળંગીને એક મોટા અરણ્યમાં પેઠા. ચાલ્યા જાય છે એવામાં સાંજ પડવાનો વખત થયો. બે ઘડી દિવસ

આઠી રહો એટલે અભયસિંહે કહ્યું ! બાપ ! આપણે તો છેકજ વમ-
 ડામાં આવી પહોંચ્યા છીએ. અહિંયાં કોઈ માનતી તો નજરે પડ-
 પડતું નથી. વાઘ વંડે આદી ઘાતકી પ્રાણીઓના ભયંકર શબ્દો ચારે
 તરફથી સાંભળવામાં આવે છે માટે ચાલો આપણે પાછા ફરીએ.
 આજનો રાતવાસો કોઈ પણ ગામમાં જઈને કરીશું, એ સાંભળી મોટા
 બાપએ કહ્યું. “ ના આપણાથી એમ થાય નહીં. એમ કરવાથી આપ-
 ÷ને લજ્જા લાગે. આપણે ક્ષત્રિ પુત્ર છીએ માટે પાછાં ફરવું એ
 આપણું કામ નથી ત્યારે કનિષ્ઠ બાપ બોલ્યો કે બાપ ! હું બાળક
 છું તેથી જીલ્લીને આપને એવી લજ્જારૂપક વાત કહી તો ક્ષમા કરજો
 પણ હવે આ સામે કંઈ સરોવર જેવું દેખાય છે તેના કીનારાપર
 આપણે મુકામ કરીએ. પછી આગળ જઈ તે રમણીય જગાણ
 ઉપર જઈ પડાવ નાંખ્યો. ઘોડાઓને પાસેના ઝાડ સાથે બાંધી આંદીના
 તોબરા વળગાડી દીધા પછી કસુંબો લીધો અને પાસે જે કંઈ ટીમણ
 હતું તે છોડ્યું. ત્યારે મોટો બાપ કહે કે, અભયસિંહ ! હું તજાવમાંથી
 આપણે સાંઈ પાણી ભરી લાવું છું એ સાંભળી નહાનાએ કહ્યું અરે
 બાપ ! એ શું બોલ્યા ? આપ મારા વડિલ છતાં હું બેસી રહું અને
 તમે પાણી ભરવા જાઓ એ તમને અયુક્ત વાત છે માટે હું તમને
 નહીં જવા દઉં. પછી મોટો બાપ કહે ! પ્રવાસમાં કોઈ નહાતું મોટું
 ધારવું નહીં. વળી તું પણ અર્ધ રાજનો હકદાર છે. અને વળી નહાતો
 છે તેથી એકલો મોકલાય નહીં માટે હુંજ જઈ છું પણ અભય-
 સિંહ ન માનતાં પોતે પાણી ભરવા તજાવમાં ઉતર્યો. હાથપગ ઘોષ
 પાણી પીધું ને સુરાઈ ભરી ઉપર આવવા જાય છે તો પાળ ઉપર
 કાંથી બાળુએ મહિપાસુરીનું તથા જમણી બાળુએ કાલીકાતું સ્થાનક
 એયું. જમણી બાળુની બીંત ઉપર કંઈ લાલ અક્ષરો દેખાય છે તે

ધ્યાન દઇ વાંચ્યા તો તેમાં એવી મતલબ હતી કે-“ આ ઠેકાણે કોઇએ ઉતરવું નહીં. આસપાસના લોકો ભય જાણે છે તેથી અહીં કોઇ આવતું નથી, પણ અજાણ્યાને સમજ પડવા સારૂ આ અક્ષર લખ્યા છે તે ખચીત જોખમમાં પડશે ” અભયસીંહે તો પાણી પીધું એટલે તે મનમાં દીવગર થયો પણ વીચાર્યું કે મેં અજાણપણે પીધું તેનો તો દોષ નહીં, પરંતુ મોટાભાઈને વારૂં. એમ કહી માનસીંહ પાસે આવીને તેને સઘળી હકીકત કહી વળી તેણે કહ્યું, ભાઈ અહીં-યા આપણને રહેવું યોગ્ય નથી. મહાદેવી સાક્ષાત અંબીકા-મહિપાસુરીના લેખ છે. તે કંઈ ખોટા થાય નહીં, એટલા માટે જાણીને કુવામાં પડવું એ ડાહ્યા માણસનું કામ નથી, ચાલો આગળ કોઇ બીજો ઠેકાણો જઈ મુકામ કરીએ, ” એ સાંભળી માનસીંહ બોલ્યો શેલા, એ તું શું કહે છે ? સાંભળ.

વાંચીને થઇએ વેગળા; એતો ક્ષત્રીવટને ખોડ,
અહીંથી કેમજ ચાલીયે, મર થઇ જઇએ ચકચોટ,
આગે બળી અરજીન તણે, અને નાહા કેરા નીમ,
પાંડવ જે પાછા હશે, તો તો ભારત લાજે ભીમ.

એ તો ફક્ત અક્ષરજ છે, પણ જે કે હજારો ઘોડેસ્વારો નાગો તરવારો સાથે ધસી આવે તોપણ નાસે એવું આપણું કુટુંબ નથી. એમ કહી બંને જગ્યાએ પાસેનું ભાતું ખાધું ને તેજ તળાવનું પાણી પી નિશ્ચિંતપણે બેઠા. હવે રાત્રી પડી ને અંધારું થયું એ પખવાડીયું અંધારીયું ને વળી બારસ તેરસનો દીવસ એટલે અંદ્રમા તો ક્યાંથીજ હોય, પણ આકાશમાં બીજા ગ્રહો નક્ષત્રો અને રાશિ-અંદ્રનાં તેમજ અન્ય તારાઓ પૂર પ્રકાશમાં એક પછી એક પ્રકાશી રહ્યા હતા, જેમ વળત જતો હતો તેમ તેમ તેઓ વધારે સ્વચ્છ

રીતે માલમ પડતા હતા. દિવસે અત્યંત સુશોભીત અને આંખને થંડક આપનારા વૃક્ષો આ વખતે કાળાં કુંગરો જેવાં લામતા હતા. દિવસે સૂર્યનાં કિરણો પડવાથી કાચની પેઠે ચળકતાં પ્રતિબિંબ આપતું સરોવરનું જળ પણ આ સમયે દેખાતું નહોતું. પણ તેમાં દેડકાં ડરક ડરક એવો શબ્દ કવચિત કરતાં હતાં, તેથી અનુભવાને માલમ પડે કે આ સ્થળે કંઈ જળાશય હશે. દીવસના પોતાના માળાઓને મુકી અનંત આકાશમાં તેમજ ચારાને માટે એક સ્થળેથી બીજે સ્થળે આનંદમાં ઉડતાં ને શબ્દોન્મયારો કરતાં જતજતનાં પક્ષીઓ પણ આ સમયે પોતપોતાના નીવાસે આવી નીંદ્રાવસ્થ થવા લાગ્યાં હતાં. રાગને આદે લઘુ નાના પ્રકારનાં વન પશુઓ, જેઓ દીવસે પોતપોતાના જુથમાં રહી ચારો ચરવાને આમથી તેમ દોડાદોડ કરી મુકે છે, અને જેઓ તેમના ચિત્રવિચીત્ર દેખાવથી વનના શણગાર રૂપ થઈ પડે છે તેઓ પણ આ સમયે શાંતપણે સૌ સૌને આશ્રમે ભરાઈ બેઠાં હતાં. વાયુ પણ તદ્દન શાંત હતો, એકંદરે જોતા વનમાં સંવ્રણું શાંત હતું પણ નીશાચર પશુઓનો હવે જળે દીવસ ઉઘ્યો હોય તેમ તેઓ ધીમે ધીમે બહાર નીકળવા લાગ્યાં શીમાળામાં ધડીએ ધડીએ રાડો નાંખતાં હતાં, ફાલુ વચ્ચે બચંદર શબ્દ કરતી હતી. વડ્ડો કોઈ કોઈ સ્થળે ચીચીયારી નાંખતાં હતાં. સીંહો રહી રહી મહા બચંકર બરાડો મારી રહ્યા હતા કે જે ગમે તેવા શુરવીર નરનાં અંતઃકરણ ધડકાવે તેવી હતી. ચીત્તાઓ નીંદ્રાવસ્થ થયેલાં પ્રીઓને તેમાંથી ધડી કાઢી ના-સાનાસ કરતા હતા. ઝેરી સર્પો પોતાના રાક્ષસમાંથી નીકળી કુંદાડ મારતા સરસરાટ ચાલ્યાં જતા હતા. વૃક્ષોપરના ધ્રુવડો તો જળે રાવનના રાજા ના હોયની તેમ એક બીજા સાથે કાનનો કંઠાળો આપે એવું હિન્ચારોથી સંવાદ કરવા માંડ્યા હતા. ચીમડીઓ પણ ખુપકચકચાટ

અચાની દષ ધુવડોને મદદ આપતી હતી એવી રીતે દીવસે જોતાં જે દુઃખાર્ત મનુષ્યના મનને પણ આનંદ આપનાર એવું રમણીય વન તે આ વખતે મહાભયંકર રૂપ ધારણ કરી રહ્યું છે તેવે સમયે આ-પણા માનસીંહ અને અભયસિંહ બન્ને કીશોર વયના અતી સુકોમળ રાજપુત્રો; કે જેઓને હાં કેતા હજારો અનુચરો હાજર થતા હતા, જેમના મ્હોમાંથી વચન નીકળતાં પહેલાં દાસ દાસીઓ ઝાંલી લેતાં હતાં જેઓને માટે સુંદર બાગ બગીચાઓથી વિંટાયલા અને ઘણાં જ સુશોભીત એવા રંગ મેહેલો હતા, જેઓના ખાનપાનાદિને માટે અમૃત સમાન પદાર્થો બનતા હતા જેઓ પુષ્પથી ભિછાવેલી શય્યા-માં સુતા, અને તે વખતે જરાક ખુંચે તેવી કળા હોય તો તરતજ દાસીની પાસે કઢાવી નાંખતાં હતાં. એવા કોમળ અંગવળા અને ઐશ્વર્યવાન રાજપુત્રો આ સમયે પ્રારબ્ધધાનુસારે આવા ભયંકર અરણ્યમાં ઘેર રાત્રી સમયે જમીનના ખીછાનાપર સુવાનો વિચાર કરે છે. કહ્યું છે કે;

કર્મ તણે કાગળ લખ્યા, તે તો મિથ્યા લેખ ન થાય;

રંક મટી રાજ બને અને રાજ રંકજ થાય.

આવધપુરીનારે રાજ્યા, અને દશરથ કેરા રે તન;

કર્મ તણે ભોગે પડી, ચૈદ વર્ષ પધાર્યારે વન.

હવે અભયસિંહ મોટા ભાઈને કહે છે; ભાઈજી! આપણે બનેએ એકે સાથે સુવું નહિ. કારણ આ અઘોર વનમાં વ્યાગ્રાદિ અરણ્ય યગુઓનો પણ ભય છે ને વળી વનદેવ્યા અગ્નિકાનુ લેખી વચન છે માટે ઘણા સાવધ રહેવાની જરૂર છે, તેથી કરીને આપ સુધ જાઓ અને હું જાગરણ કરું છું એ સાંભળી માનસિંહે કહ્યું, “ખારા તને કનિષ્ઠને નિદ્રા વધારે હોવી જોઈએ માટે તું સુધ જા હું બેઠો છું,”

પણ અમ્યે નહિ માનતાં ફરી કહું “ તમે થોડી વાર સુષ જાએ-
 પછી તમને ઉઠાડીને હું સુષશ ” એથી માનસિંહ તો સુતો. બનાત
 પિછોડી તાણીને ઓઢી, ને નિદ્રાવશ થયો. હવે અમ્યસિંહ હાથમાં
 ઉઠાડી તરવાર લઇ ચોકી કરે છે. પોતાના સહાજને અઢલીને બેઠો
 છે, પિછોડી અડધી ઓઢી છે. એમ કરતાં મધ્યરાત્રી વ્યતીત થઇ
 ગઇ એવામાં એક કૈાતક બન્યું ! વન દેવ્યા અંબિકા અને કાલિકા
 બંને વનચર્યા જોવાને બહાર નીકળેલાં છે. હિંદપર સ્વારી કરી હાથમાં
 ચક્રચક્રિત ઉઠાડાં શસ્ત્ર ધારણ કરેલાં છે બીજા હાથમાં દુષ્ટ દૈત્યોના
 નાચરૂપ બપ્પર લીધેલું છે. એક હાથમાં બળતી સગડીઓ રાખેલી છે
 એવા બપંકર રૂપ સહીત ફરે છે, એવામાં તેઓ પેલા રાજકુંવરની
 દૃષ્ટિએ પડ્યાં, આવું વનદેવીનું વીકાળ રૂપ જોતાંજ અમ્યસિંહ તો
 સોડ તાણીને સુષ ગયો, ને વીચાર કરવા લાગ્યો કે, એ મહામા-
 યાની સામે સમગ્ર દેવ અને દૈત્યો હાર પામ્યા છે. તો આપણું શું
 મળું ? માટે માતાની ધમ્મજા હોય તે કરે એવા વીચારમાં બાઇની
 જોડે સુતો છે એટલામાં ફરતાં ફરતાં તે યોગીણીઓ તેમની નજીક
 આવી તો બંને પુરૂષો સુતા દીઠા એ જોઇ મહીપાસુરી (અંબીકા)
 કાલીકા પ્રત્યે કહે છે, “ બાઇ આ રથજે માનવ કદી પણ આવતું
 નથી, ને કદી આવે છે તો અહીંયાં કદી પણ ઉતરતું નથી પણ આજેજ
 આ બંને પુરૂષો અહીં સુતેલા છે. એ લોકો અજાણ્યા હોવાથી આપણા
 સીંદુરના અક્ષરો તેમના વાંચવામાં આવ્યા નહી હોય માટેજ તેમણે
 અહીં ઉતારો કીધો છે, ને વાંચ્યા હશે તો તે નહીં મણુકારતાં હડીલા
 થઇ અહીં પડ્યા હશે, માટે એ બન્નેનો આપણે ભક્ષ કરવો ” એ
 સાંભળી દેવી કાલીકા બોલ્યાં “ બહેન એ તું શું બોલી ? તું તો સા-
 ક્ષાત અંબીકા મહામાયા જગમાતા છે તને એ પ્રમાણે બોલવું યોગ્ય

નથી. આ સુતેલા પુરૂષો તો દૈત્ય નથી પણ મનુષ્ય છે, અને તેઓને તો આપણે શરણે આવેલા બાણી તેમની રક્ષા કરવી જોઈએ એઓ શું કંઈ આપણા સરખા છે કે એમની સાથે યુદ્ધ કરી આપણે તેમનો બક્ષ કરીએ ? એઓએ જો કે બંધે હલકાઈ વાપરી તોપણ આપણે તો મોટા હોઈએ તો તેમને ક્ષમા કરી રક્ષણ કરવું જોઈએ. ઠીકી મગ્ધરો હાથીને નુકશાન કરતા થઈ પડે છે, પણ તેઓ કદાચ હાથીના પગતળે આવે તો હાથી તેને મારતો નથી ત્યારે મહીષાસુરી બોલ્યો “ તું કહે છે તે ખરૂં પણ ત્યારે તેઓ જો મરે નહીં તો આપણા ક્ષેપ ખોટા થાય ને તેથી સર્વ સ્થળે અપકીર્તિ થાય પણ તું તો તેમને ઉગારવા કહે છે ત્યારે કાંતો તેઓ મરે, ને કાંતો ક્ષેપ ખોટા થાય ” ત્યારે મહાકાલી બોલ્યાં કે “ તેઓ ઉગરી પણ શકે અને આપણા અક્ષર પણ ખોટા ન થાય એવું કરવું જોઈએ જો ! આ બંને ભાઈમાનો એક જગતો છે તે જો હું કહું તે સાંભળી ખરાબર તે પ્રમાણે વર્તે તો ઉગરે ખરા એટલું છતાં પણ આપણા ક્ષેપ તો ખોટા થાય નહીં માટે જાગે છે તે તો મરશેજ પણ જો તે પોતાના બાઈને વાત નહીં કહે અને આપણે કહીએ છીએ તે પ્રમાણે ચાલશે તો મોટા ભાઈ ઉગરશે. તે એમ કે આ વનમાં એક મ્હોટો ક્ષણધર નાગ રહે છે, તે આપણા અહીંથી ગયા પછી વનમાં બક્ષ શોધવા ન કળશે તે પોતાના માથાનો મણી કાઢીને આ લોકોની નજીકમાં મુકીને કેટલેક દુર ચારા માટે જશે એટલે તરતજ તે માણસે ઉડીને તે મણી પર આ પડેલી કુંડી ઠાંકી દેવી ને ઝાડ પર ચડી જવું નાગ પાછો આવી જોશે તો મણી નહીં દેખવાથી શોધવા માંડશે પછી કુંડી નીચે અજવાળાનો ઝણઝણાટ જણાવાથી જાણશે કે કોઈ જાનવરે કુંડું ઢોળી પાડ્યું હશે, માટે તેની સાથે શું લેવું ?

પછી તે કુંડીને સમી કરવા માટે તે પર ધણીનાર પોતાનું ફેણ
 પછાડશે પણ તે કુટશે નહીં એટલે રીસ ચડાવી જોર કરી એક બેને
 ત્રણ ચોટ મારશે કે લાગવી જ તેના મોમાંથી ઝેરની કાથળા ઠલવાઈ
 જશે આથી મુરછા આવીને નામ મરણુતોલ થઈ પડશે કે તરતજ
 તે માથુસે ઝાડપરથી ઉતરી પોતાના ખડગવડે તેના દટકે દટકા કરી
 નાંખવા પછી મણી લધને પોતાની પાધડીએ તેને જણાવ્યા વગર
 બાંધવો એ પછી ધણીકવારે એ નાગરી પત્ની નાગણીને
 વીચાર થશે કે હજી સુધી મારે નાથ કેમ આવ્યો નહીં હમેશના
 કરતાં આજે ધણું મોડું થયું છે માટે મારે એની શોધ કાઢવા
 જરૂર જવું જોઈએ પછી તેણી શોધતાં શોધતાં નાગને અહીં
 આગળ મુલેલો તે જોશે તેથી મનમાં વિચાર કરશે કે એની સાથે
 બળી મરૂં પણ બીજો વિચાર એવો કરશે કે અરે ! મારા નાથને
 મારનાર દુષ્ટ કોણ હોવો જોઈએ ? તેને પ્રથમ મારવો તે પછી
 પોતે સહગમન કરવું તેથી આ જ જગતો છે તેને નાગણી ડંસ
 દેશે તેથી એ મરી જશે એટલે આપણા અક્ષર ખરા હરશે. જો એનો
 મોટોબાઈ એને બાળે નહીં અને તેના શયને છોડીને એકલો ચાલ્યો
 જાય તો અહીંયા આજથી ત્રીજો દીન લાખા વણુજરાની પુત્રી મહા
 સતી છે કે જેના પુણ્ય વડે કરીને એ મરનાર પાછો સજીવન થશે
 અને તેથી કરીને મારૂં વચન પણ સાચુંજ રહેશે પછી જીદ પડેલા
 એ બંને બાઈએ ત્રણ વર્ષે ચંદ્રાવતી નામના નગરમાં એકઠા થશે”
 આટલું કહી બંને વનદેવી પોતાના સ્થાને ચાલી ગઈ. તેમણે કહેલું
 સંઘળું વૃતાંત સુતાં સુતાં અભયસિંહે બધું સાંભળી લીધું હતું; માટે
 રોતો તુરતજ સચેત થઈ મોટો બાઈ સુતેલો હતો તેના પર બનાત અને
 થીછોડી ઓઢાડી દઈ પોતાનું ખડક મ્યાનમાંથી કાઢી કટકટપાસેના આંખજી

ના ઝાડપર ચઢી ગયો તે ત્યાં બેઠેલો છે એટલે થોડીકવારમાં પેલો નાગ આવ્યો ને તેની પડખે મણી મુકી ચારે શોધવા લાગ્યો. શોધતાં શોધતાં તે ઘણું દુર નીકળી ગયો હશે કે તુરત અભયસિંહ ઝાડપરથી ઉતરીને નીચે આવ્યો, ને પોતાની નજીકમાં એક મજબૂત પથ્થરની કુંડી હતી તે પેલા મણીપર ઢાંકી લાગેલો ઝાડપર ચઢી સુપ થઈ બેઠો. હવે નાગે પોતાને અને પોતાના કુટુંબને પુરતો ભક્ષ લઈ નાગ પાછો આવ્યો ત્યારે મણી તેના જોવામાં ન આવવાથી તે ઘણો આકુળ-વ્યાકુળ થઈ ગયો અને મણીને આમતેમ શોધવા લાગ્યો. શોધતાં શોધતાં કુંડી નીચે કંઈક અજવાળું જણાયું તેથી પારખ્યું કે મારેક મણી અહીંજ છે પણ વિચાર કર્યો કે માણસ તો કદી અહીં આવવાનો સંભવ નથી માટે કોઈ પશુએ લાત મારી કુંડી ગમડાવી દીધી હોય એમ લાગે છે તો તેની શાની રીસ કરવી એ કુંડીજ બાંગી નાંખું એટલે મણી લેવાશે આવી ધારણાથી ખુબ જોર કરી તે કુંડીપર પોતાની ફેણના ત્રણ ચાર ઝપાટા લગાવ્યા પણ કુંડી સખત પાપાણની એટલે તે નહીં ધ્રુટતાં ઉલટી નાગનેજ હાનીકારક થઈ પડી તેના મોંમાંની ઝેરની કેયળી બહુ વાગવાને લીધે બહાર ઠલવાઈ પડી અને મુરછા આવવાથી નાગ ગુલાંટ ખાઈ શીથીલ થઈને પડ્યો. આ જોતાંજ અભયસિંહે પોતાનો દાવ સાંધ્યો અને ઝાડપરથી નીચે ઉતરી શસ્ત્રવડે નાગના શરીરના ટુકડા કરી નાંખ્યા. હવે પેલો મણી કુંડી નીચેથી લઈ લીધો ને માનસિંહને માલગ ન પડે તેવી રીતે તેની પાછડીને છેડે સંભાળથી તાણી બાંધ્યો પણ તેને ઉઠાડવાને માટે મોટા બાધના પોતે પગ ચાંપવા માંડ્યા કે જ્યેથી માનસિંહ તુરત બગી ઉઠ્યો ને બોલ્યો. અરે જુડા અભય આટલી બધી વાર થઈ

તોપણ મને જગાડ્યોજ નહીં ત્યારે તેણે કહ્યું કંઈ ચીંતા નહીં
 પણ આપણે હવે અહીંઆથી ચાલો ખીજે સ્થળે જઈ મુકામ કરીએ
 આપણે આટલીવાર સુધી અહીં રહ્યા એટલે તમારું મોટામ રહ્યું માટે
 હવે દેવીનું વચન માન્ય રાખવાને આપણે જરૂર અહીંથી આગળ જવું
 જોઈએ મોટા ભાઈએ મનમાં વિચાર કર્યો કે એ ખરૂં કહે છે વખતે
 ચૂતે એ એકલો જગતો એકો હતો તેથી કંઈ તેના જોવામાં આવ્યું
 હશે વળી આટલીવાર અહીં સુતા તેથી મારી હઠ પણ પળી માટે હવે
 અહીંથી જવામાં કંઈ બાધ નથી એમ સમજી તુરત ઘોડા છોડ્યા ને
 સામાન બાંધી તૈયાર કીધો, ચડપ બંને જણ સ્વાર થયા અને ચાલતી
 પકડી. ચાલતાં સહજમાં ચાર પાંચ કોશ તેઓ નીકળી ગયા અને
 હજી સુધી સવાર પડવાને ઘણી વાર તેમજ જંગલ પણ તેમનું તેમજ
 આવતું હોવાથી તેમણે ત્યાં આગળ ઘોડેથી ઉતરી મુકામ કર્યો ઘોડા
 બાંધ્યા અને સામાન ઉતારી માનસિંહે અભયસિંહને કહ્યું પ્યારા હવે
 તું સુઈ જા કારણ કે ઘણો થાકેલો છતાં આખી રાતને તને ઉજાગરો
 છે. નહાનાએ કહ્યું હા બાઈ આપણા હુકમ પ્રમાણે તેમજ કઈ છું”
 એમ કહી પીછોડીની સોડ તાણી ઉપર બનાત એટલી સારી પેટે લપેટાઈ
 સુતો. મોટો બાઈ ખડીયાને અઢલી નાગી તરવાર હાથમાં લઈ ચોક્કી
 કરવા બેઠો. હવે અભયસિંહ સુતો ખરો પણ તેને ઉંઘ આવતી નથી
 ને હૃદય ધડક ધડક થયા કરે છે કારણ કે એને નાગણી ડંસ
 દેશે એવો મોટો ભય છે. તે સુતા સુતા વિચાર કરવા લાગ્યો
 બવીખના લેખ અર્થાત વનદેવીનું સરોવર પર કહેલું બવીખ
 કંઈ ખોટું નથી પણ આપણે તો તે મહામાયા જગત માતાને
 શરણે પડ્યા છીએ એની લાજ એને છે માટે જોઈએ તો
 આરે એવો ઠરાવ કરી નિશ્ચંતપણે ઉંઘી ગયો. ઇશ્વરને કરવું જ તેથી

એને જેવી ઉંધ આવી કે તુરત તેના મોટા ભાઈ કે જે ખડીઆને
 અટકણુ દધ ચોક્કી કરવા બેઠો હતો તે પણ ભર ઉંધમાં પડ્યો. હવે
 પેલા મણીધર નાગ ધણીવાર થઈ છતાં પોતાના આશ્રમે નહી આવ-
 વાથી વ્યાકુલ થઈને નાગણી પોતાના પતીની શોધ કરવા નીકળી
 શેધતાં શેધતાં ઘણેક દૂર પેલા સરોવરતટ પર આવી તો
 પોતાના સ્વામીને મરણાધીન થએલો જોયો; તેના શરીરની આવી
 દુઃસ્થા જોઈ નાગણીને આખે શરીરે ક્રોધાગ્ની પ્રજ્વલીત થયો.
 પોતાના મન સાથે તેણી બોલી, અહા દેવ ! કાણ મહા દુષ્ટનું કામ
 હશે ! અરે કાણ પાપીએ મારા નીર્દોષ પતીનો ધાત મૂઘો હશે !
 પણ તે મારા પતીનો દુઃમન ગમે તે હો, પ્રથમ તેને શોધી કાઢી,
 સ્વામીનું વેર લઈ પછીથી હું સહગમન કરીશ આમ વિચાર કરી ત્યાં
 આસપાસ જોવા લાગી તો જમીનપર માણસ અને ઘોડાનાં પગલાં
 પડેલાં તેની નજરે પડ્યાં એ પગલે પગને તેણી છોક સુધી બંને
 રાજકુમાર ત્યાં આગળ સુતેલા છે ત્યાં આવી પહોંચી ને જુએ છે
 તો બંને જણને જોડે સુતેલા જોયા ત્યારે તે વીચારમાં પડી કે આ
 બંનેમાંથી એકાદો મારા પતીને મારનાર હોવો જોઈએ બંને જણાએ
 તો તેને માર્યો નહીંજ હોય. માટે જે ખરો વેરી છે તેનેજ દંશ દધશ
 મછી વેરીની પરીક્ષા કરવાને પ્રથમ મોટા ભાઈની છાતીપર ચઢીને
 તપાસી જુવે છે તો માનસિંહ શાંત થઈ ઉંઘેલો છે તેથી તેનું હૃદય તદ્દન
 શાંત છે એમ લાગવાથી એ મારા ધણીનો વેરી નહી. એમ ધારી ત્યાંથી
 ઉતરીને ન્હાના ભાઈના હૃદય પર ચઢી, અભયસિંહ જોકે ઉંધી ગયો છે
 ખરો પણ અંતઃકરણમાં નાગણી વીષેની ઉંડી ખીકથી તેનું હૃદય ધડક
 ધડક ઉછળી રહ્યું છે; આ જોઈ નાગણીએ જાણ્યું કે જરૂર આજ મારા
 નીરપરાધી પતીનો ધાતકર્તા છે. પછી અત્યંત રોષમાં આવી

તેના જમણા પગને અંગુઠે દંશ માર્યો, તુરત જ ઝાટકો લાગવાથી અભયસીંહ જાગી ઉઠ્યો અને જુએ છે તો સરસર કરતી પાણીનો રેલાની માફક નાગણી ચાલી જતી તેણે જોયું. પગમાંથી લોહીની ધારા ચાલવા માંડી અને તુરતજ તેના ગાત્ર દીકા પડવા લાગ્યા; આ બનાવ જોયું એણે હરી રમરણ કર્યું. અને વીચાર કીધો કે જે બનવાનું હતું તે તો બન્યું; પ્રારબ્ધ જરાએ ટળતું નથી. પણ માતાએ ભવિષ્ય વચન કહ્યા પ્રમાણે મને મુએલો જોયું આજી ન નાંખે એવો કંઈ ઉપાય કરવો જોઈએ તેથી દાંત પીછી ઝટ લઈ ઉઠ્યો અને પાસેના ઝાડમાંથી એક સોટી કાપી લાવ્યો, પછી પગમાંથી વેહેતા લોહીથી હાથ ઉપર નીચે પ્રમાણે લખ્યું.

અખયાત.

જો આપ મારા ખરા હોવ પ્રિય બ્રાત
જો પ્રેમભાવથી ચહતા હોવ પ્રિય બ્રાત,
વિર અનિતસીંહના આપ હોવ સુત,
જોધપુરના દીકાત હો જો બ્રાત,
તો મારા શબને દાહ ન દેશો બ્રાત.
શોક ન કરતા જાને ચાલી મુજ બ્રાત,
ભાગી બ્રાત રહેજો નચિંત આપ બ્રાત.

આ પ્રમાણે લખી હાથ ખુલા મુકી અંતઃકરણમાં જગત કર્તા પ્રભુનું ચિંતન કરતો ક્ષણે ક્ષણે વૃદ્ધિ પામતા નાગણીના ઝેરથી ઘેરાઈ ગયો. અને કંઈ સુકાઈ જઈ જીઠા ટુંકી પડવાથી તથા રંગે રંગ અને રોમે રોમ શીથીલ થઈ જવાથી મુડકું થઈ પડ્યો.

સવારનું ઝળઝળું થતાં જ મૈનસિંહ જાગ્યા અને ઉડી દાંતણુ-પાણી કર્યાં એટલે કસુંબા વખત થઈ સુરોદય પણ થયો ને લડીક

દીવસ ચડ્યો; વિચાર કાઢો કે ભાષને ઉઠાડું એથી બે ચાર
 હાંક મારી પણ ઉઠે કેણુ ત્યારે ધાર્યું કે બિચારો ચાક્રો પાકેલો છે
 ને વળી ઉભગરો કર્યો છે તેથી બલે ધડીવાર સુષ રહે જતી વખતે
 ઉઠાડીશ. એમ કરી ઘોડાઓને પંપત્ત્યા જરા આણીગમ તેની ગમ
 ચરકર કરી એટલે લગભગ ચાર ઘડી દીવસ ચડ્યો તેથી પાછુ મનમાં
 આવ્યું કે હવે ભાષને ઉઠાડુ તેથી કેટલીક હાંક માર્યા છતાં તે ન
 બોલ્યો એટલે તેને ખુબ ઢંઢોલ્યો અને એમ કરતાં પણ અભયસીંહ
 નહી બોલવાથી માનસિંહે તેણે ઓઢેલી પીછોડી તાણી લીધી ને મ્હોં
 મુલ્લુ કયું; જુએ છે તો માનસિંહને મુએલો દીઠો. આવો દેખાવ
 નજરે પડતાંજ માનસિંહને ઓઝેક મુછો આવી ને ધણીવાર સુધી
 તેનો આત્મા અચેતન અવસ્થામાં રહ્યા પછી કેટલીકવાર તે શુદ્ધિમાં
 આવી અત્યંત કલ્પાંત કરવા લાગ્યો. “ અહા ! પ્રભુ હે ઇશ્વર, હા
 જગકર્તા મારા કંગાલના ઉપર આ શું દુઃખનો ડુંગર ઢાળી પાડ્યો?
 અરે મને મરતાને સામટોજ માર્યો કે? અરે મને પડતાને જ પાડુ
 મારી કે? હા દેવ! મારું કર્મ કુટીજ ગયું કે! પણ ધડીવાર રતબ્ધ
 સરખો રહીને ઓચીંતો બોલ્યો, અરે આ હું સઘળું સ્વપ્નમાં તો નથી
 જોતો? થોડીવાર પહેલાં તો અમો જાને જણુ સાથે આવીને સુતેલા
 છીએ અને એટલીવારમાં હું આ મહા ખેદકારક અસંભવનીય ખનાવ
 કેમ જોઉં છું? અરે વહાલા ભાષ, તને એકાએક આ શું થઇ ગયું, અરે
 પ્યારા મને આ રણવગડામાં મુકી એકલોજ ચાલી નીકળ્યો? સુર્યનારા-
 ચણુ તરફ ફરીને હે જગતના નેત્રજ ભગવાન ! આ મારા નીરપરાધી
 લાડવાયા ભાષને જગૃત કરો. હે વનદેવી ! તે મારા અંતઃકરણુ સમાન
 પ્યારા બંધવનો ભક્ષ કર્યો તો તેને આટે મને જ ખપ્પરમાં લઇ તેને
 સજીવન કર. અરે ઇશ્વર ! કેવો અન્યાય મારે અપરાધે એને દેશવરે

થયો એણે મને ધણોએ વાળવા છતાં મેં ન સાંભળ્યું જેથી પિતાની શીક્ષાને પાત્ર થઇ મારે લીધે એને પણ દેવી સંગમન કરવું પડ્યું અને તેમાં વળી હે હથ્થર, આ શો ભુક્ષમ થઇ ગયો, અરે મારા વહાલા જ્યાં સુધી તું મારી સાથે હતો ત્યાં સુધી મને વિદેશ છતાં બધી જાતનું સુખ હતું. અરે હવે મુરખની શી ગતી. મને સન્માર્ગ કોણ બતાવશે. અરે મારા પ્યારા બંધવરૂપી રત્ન જતા હું દ્રુષ્ટ હવે જ્ઞાને જીવું છું. હે હથ્થર શું હવે એને તું બેઠો નહીં ફરે, અરેરે ભાઇ આ મારા વહાલા ભાઇરે મારાલાડકવાયા ભાઇ શું મારી સાથે હવે તું એકવાર પણ નહીં બોલે કે, આવું આવું ધણુંએક કલ્પાંત કરતાં છેક બપોર થઇ ગયો. રડતા કકળતા તેણે હવે શખને અર્જુનરંકાર કરવાનો ઠરાવ કર્યો ને તેની સાથે પોતે પણ બળાજ મંડે એવા ઠરાવથી ત્યાંથી ઉઠ્યો ને વનમાંથી લાકડાં એકઠાં કરી ચીતા ખડકી જેવો પોતાના ભાઇના શખને ચીતા આગળ લઇ જવા માટે ઉંચકવા જાય છે. તો તેના હાથમાંના લોહીના અક્ષર જોયા આથી તે ખમયાઇને ઊંમો રહ્યો ને તે વાંચી જોઇ બોલ્યો. છટ શું કહેવાય, તેથી

બેત

શું મને શોખ છે શખને રંજનનું મુકવામાં,
લાંછન લાગે મોડું કુલને એમ કરવામાં.
વિધા વગર શખ જો રાખું હું આ રણવાસમાં,
વિંખી ખાય બચંકર પ્રાણી તો પકુ પાપમાં.

મારો ભાઇ કેવો કઠોર કોણ જાણે એના મનમાં શું હતું ! આ શ્રમણે લખી ગયો વળી વીચાર કરે છે પરમેશ્વરની ઇચ્છા અરે મારો અભયસિંહે તો ધણો ચતુર હતો માટે કંઈ સારા વીચારથી લખી ગયો હશે તેથી એનું વચન પાળી એને ખાંજવો તો નહીં.

એમ કહી તેને પીછોડી ઓઢાડી તેના ઘોડાને રેશમની એકવડી દોરીથી જાડ સાથે બાંધ્યો. પછી પોતાનો ઘોડો તૈયાર કરી સ્વાર થયો તે નીસાસો નાંખી આંખમાં આંસું આવ્યાથી બોલ્યો,—

કંથબીન રહી એકલી મારો જાન—એ રાગ.

ગયો અહીં એકલ તજ મુજ બ્રાત થાય દીલે ઉતપાત,—ગયો.

બાળપણનો બેઠી હવેથી પામું હું કંઈ પેર,

કોપ કરીને દૈવ આતો કીધો કાળો કેર.

ગયો અહીં એકલ તજ મુજ બ્રાત થાય દીલે ઉતપાત,—ગયો.

સાથે રમતા જમતા બમતા કરતા હાસ્યવિનોદ,

ચતુર સુધડ એ બંધવાડે, એ મુજબ મતના મોદ,

ગયો અહીં એકલ તજ મુજ બ્રાત થાય દીલે ઉતપાત,

મુજ માટે તેં વેઠીઆરે, પ્યારા દુઃખ અપાર;

કરવા રક્ષા માહારી તું, આવ્યો વનમેઝાર.

ગયો અહીં એકલ તજ મુજ બ્રાત થાય દીલે ઉતપાત.

કેમ મના મુજને કરી તેં છેલી ક્રિયાને કાજ,

સુજ પડયું એ શું તને, પ્રિતિ કીધી તાજ.

ગયો અહીં એકલ તજ મુજ બ્રાત થાય દીલે ઉતપાત.

તુજ વિશ્વ મુજને કેમ હવે જીવિત ગમશે ચાર,

જીવું છું પણ શયસમો, લાગે આ દેહાર.

પછી ઘોડાની લગામ તેની ડોક પરજ છુટી મુકી દીધી ને ઘોડા
અત્યે બોલ્યો—

કાળજ સમ બાંધવ ગયો હવે હું જીવું શે કાજ.

મન માને ત્યાં ચાલજે નવ જાણીશ મારી દાજ.

ઘોડો જાણે આ બનાવ જોઈ અત્યંત દીલગીર થયો હોય તેમ
 પગલાં તદ્દન ઢીલાં ભરે છે. માનસિંહ પણ તેના પર બાવરા જોડો બનીને
 બેઠેલો છે તેને સધળું સુનકાર લાગે છે, ઘડીએ ઘડીએ નીસાસા નાંખે
 છે ને આંખમાંથી બોરબોર જેવડાં આંસુ ડરક ડરક નીકળી પડે છે.
 આવી હાલતમાં ચાલતાં રસ્તામાં ઝાડ ઝાંખરાંને પૂછે છે, હેવનસ્પતી,
 તારામાં કાંઈ ગુણ નથી કે જેથી મારો મુવેલો ભાઈ ઉઠે ? મહારાજ,
 આ જગતમાં સૌથી સાચા અને પ્રત્યક્ષ દેવ તમે છો; તમે સર્વત્ર
 પ્રકાશ કરો છો. તમારાથી સૌ જીવે છે, તો તમારામાં પણ એટલું સત્ય
 નથી કે પેલા મારા ભાઈને જાગૃત કરો ? એમ કહી, નાળાં વાયુ
 વગેરે આવાયક પદાર્થોને ધણુ તે એમજ પુછતો જાય છે. એવી રીતે
 ચાલ્યો જાય છે. પણ ખાતો નથી. પીતો નથી. ક્યાંઈ ઉતારો કરતો
 નથી, એવી બેથુદીમાં આવી પડેલો છે. ઘોડો પણ એક સરખો
 ચાલ્યોજ જાય છે, એમ કરતાં એક દીવસ ગયો, બે થાય, ને
 ત્રીજો દીવસે કોઈ આડે રસ્તે પડી ગયો કે જ્યાં કોઈ ગામ નહીં.
 સીમ નહીં, વસ્તી નહીં; માત્ર જંગલ જ હતું, તે રસ્તે ચાલતાં
 કેટલીક વારમાં સમુદ્ર કીનારે આવી પહોંચ્યો. સમુદ્રમાં મોજાનો ધમ-
 ધમાટ સાંભળી ઘોડો એકદમ ચમક્યો, ને ખમચાઈને ઉભો રહ્યો.
 આથી માનસિંહને બુદ્ધિ આવી, સાવધ થઈ જાય છે તો માત્ર
 પડ્યું કે ઘોડો સમુદ્ર જોઈને અટક્યો છે, એટલે તેણે ઘોડાને કહ્યું
 કે “ અરે, છુડા, તેં મારા દેશનું પાણી ખોયું ? માત્ર આટલાથી
 જ બચ પામીને તું ઉભો રહ્યો ? અથવા તું તારો જીવ બચાવવાને
 ઉભો કે ! જો તારો જીવ બચાવવાને ઉભો હોય તો મને
 બેલાશક આ સાગરમાં ફેંકી દે, ને સુખેથી તારે જ્યાં જવું હોય
 ત્યાં એકલો ચાલ્યો જા, એમ કહી ચાલુક ઉગામ્યો.

એમ કહી ઉગામ્યો ફારડો, વાળતાં લાગી વાર
તરત તેજ તલપીયો, અને પડ્યો સાગર મોજર.

ઘોડો. એના હુંકારના ને ઠબકાના વચન સાંભળી તરત જલંગ
મારી સાગરમાં પડ્યો, એટલે તો એક મહાન આશ્ચર્યકારક બનાવ
બન્યો. સાગરના જળના એક બંને બાજુએ થઈ જઈ વચ્ચે એક
ઘોડેસ્વાર ચાલી શકે એટલો, અને છેક પેલે પાર સુધી લાંબો રસ્તો
પડી રહ્યો. આતું કારણ એજ હતું કે માનસિંહની પાઘડીએ પેલો
અત્યુત્તમ મણી કે જેને માટે અભયસિંહે પોતાનો - પ્રાણ ખોયો.
તે ખાંધેલો હતો. એ મણી પોતાની પાસે છે એમ માનસિંહને મા-
લુમ ન હોવાથી ઉપરનો રસ્તો જોઈ તે ધણો જ વીશ્મિત થયો. તે
વિચાર કરવા લાગ્યો, " અરે આ કેવો ચમત્કાર! આ વાત હું
પ્રત્યક્ષ જોઈ છું પણ જો હું બીજાને કહું તો ને તેને ખોટી ગણી,
અને ગાંડામા ગણી કાઢી હસે, 11શ્વરના બાધેલા નિયમ પ્રમાણે આ
સંસારમાં સઘળું બન્યા કરે છે એના કરતાં કોઈ ડાહ્યું નથી, "
આમ વિચાર કરતા થોડીવારે સાગરના સામા તટ પર આવી
પહોંચ્યો. કીનારે ઉતરી પાછી પોતાની મુસારરી ચાલુ કરવાનો હતો.
પરંતુ પોતાથી કેટલેક દુર પણ સાગરના કીનારા ઉપર જ
એક વિશાળ નગર દેખાતું હતું ત્યાં જવાનો તેણે નિશ્ચય કર્યો.
કારણ કે ઘણાક દિવસથી જંગલમાંજ રખડ્યા કીધું હતું, અને
પોતાના બાઇને મુવા પછી તો અન્ન કે જળ પણ મ્હોંએ લીધું ન
હતું તેથી તે શહેરમાં જઈ કંઈ દીમણ કરી આગળ ચાલવું એવા
વીચારથી તે ત્યાં ગયો. એ શહેરમાં કોઈ લાલસિંહ કરીને મહાધુર્ત
રાજા રાજ્ય કરતો હતો. યથા રાજ તથા પ્રજા એ કહેવત પ્રમાણે
ત્યાંની પ્રજા પણ નાનાથી ઘરડા માણસો સુધી સર્વ રીતે મહાધુર્તારી

હતી. અને જે પ્રજા સર્વેને ધંધા પણ જે કાંઈ તે શહેરમાં આવે તેમને જીભેદ અને ધુર્ત વીલાથી ધુતી ખાવાનોજ હતો. આવા દુષ્ટ શહેરમાં રાજકુમાર માનસિંહ પ્રવેશ કર્યો.

ધારા વાંચનાર ! હવે રાજકુંવર માનસિંહ તો આ ધુર્ત નગરમાં ભણે પ્રવેશ કરે પણ ખીચારા અભયસિંહનું શય તે મહાવનમાં જેની દુરવસ્થામાં પડેલું છે તેની શી ગતી થઈ તે જરૂર જોવું જોઈએ નહીં તો નિર્ઘયતા કરી કહેવાશે. અભયસિંહનો ભાઈ શય એમનું એમ મુકીને ગયો. તેને ત્રણ દહાડા થયા પછી એક લાખો કરીને મોટો વેપારી વણજનો હતો, તેની પોઠ હજારો ઉંટ, ઘોડા, બગદ, પાડા, ખચ્ચર વગેરે ભારે રહેનારાં પ્રાણીઓ, જેમના પર અનેક તરેહનો માલ લાદેલો હતો એ સહિત તે ઘોડા અરણ્યમાં થઈ જતી હતી. તે ત્યાં આવી નીસરી.

હવે પ્રીય વાચક " તું ચંકા કરીશ કે આવું ધોર અરણ્ય કે જેમાં ફાડી ખાનાર અને માત્ર પ્રાણીઓનાં શરીરનોજ ભક્ષ કરનાર પશુઓ સર્વથા વસે છે અને નીરંતર બટક્યા કરે છે, તો તેમાં તે રાજકુંવર અભયસિંહનું શય કેવી રીતે ત્રણ દિવસ સુધી રહી શક્યું હશે? " ત્યારે સાંભળ કે અભયસિંહનો નિમકહવાલ ઘોડો જેને માનસિંહ ઝાડ સાથે બાંધતો ગયો હતો, તે ધસોજ બહાદુર હતો. રાત્રિ દિવસ પોતાનો ધણી સ્તેલો છે એમ જાણી નિરંતર તેના શયની આસપાસ ફરીને ચોકી ધ્યાં કરતો હતો, વળી વાલ, સિંહ આદિ બળવાન પશુઓ તો પોતાની મહેનતે જ મારેલા શિકાર વગર ખીજ અનાયાસે મરેલા શીકારને ઝડે પણ નહિ. તેમ હવેકાં પ્રાણીઓ આ બળવાન અને કોધાતુર અશ્વત્થી નજદીકમાં પણ આવવાની હીંમત ધાની કરે એવા કારણથી, અને પરમેશ્વરની ઈચ્છા આગળ ઉપર એને સજી-

વન કરવાની હોવાથી તેના શરીરને કોષપણુ તરિક્તની હરજત ન થતાં તે તેમજ પડ્યું હતું

હવે પેલી વણુજરાની પોઠ આવી આવતી હતી; તેની છેવટ દુરથી ઉડતી જોઇ અસિંહગે ઘોડો જાણે કોષ કડક મારા સુતેલા સ્વારને મારવા આવે છે એમ સમજ્યો, ઘોડો જાને ધણો બહાદુર અને વળા રાજવંશીનો છે એટલે તેને આ વખતે શુરાતન આવ્યું તે પોતાના ધણીને ઉઠાડવા માટે પગ પછાડે છે ને ખોંખારે ખોંખાર મારી રહ્યો છે આવો એકાએક ભયંકર હણહણાટ લાખા વણુજરાનાં માથુસોએ સાંભળી તેઓ એક બીજા પ્રત્યે કહેવા લાગ્યા કે આજ સુધી તો આપણે જ્યારે ગયા છીએ ત્યારે આ વનમાં કોષએ નજરે પડ્યું નથી, ને આજે તો જુઓની કોષના ઘોડા જોરમાં હણહણે છે. શું કોષ રાજનું લસકર આવ્યું હશે? કે શું કોષ બળવાન લુટારાઓ પડ્યા હશે! કે છે શું? તેથી કોષએ પાંધડી સંભાળી, કોષએ બંદુકની જામગીરી સજગાવી એમ સઘળા સાવચેત થઇ ચાલવા માંડ્યા ચાલતાં ચાલતાં છેક નજદીકમાં આવ્યા તો તેઓને માલમ પડ્યું કે એક માણસ સુતેલો છે, તેની પાસે તેનાં હથીયારો પડેલા છે, ને કોષ દેવનાથ ઘોડો એકવડી દોરથી બાંધેલો છે પોઠ છેક પાસે આવી ત્યારે લાગેા વણુજરો આ ઘોડાને જોઇ અંચળો પામ્યો ને બોલ્યો કે આવો દૈવશ્પી ઘોડો આવા ભયંકર વનમાં કદી દીકામાં આવ્યો નથી. આવા અમુલ્ય પશુને આ ઘેર અરણ્યમાં એકલો મુડી આ મનુષ્ય નિશ્ચિંતપણે મુતો છે, રે શું આને બીક નથી લાગતી? અરે રબે કોષ બીયારો વીયોગી સુતેલો હોય કે કોષ દુઃખી હોય, કિવા લુખ્યો તરસ્યો હોય, તો એને ઉઠાડી એનું દુઃખ સાંભળું, આવા વિચારથી તેણે પોતાના સિપાઇઓને કહ્યું કે એ મનુષ્યને કોષ ઉઠાડો. ધણીની

આજા થવાથી સિપાઇઓ હામ બીડી રાજપુતના શબ પાસે જાય
ખરા, પણ પાસે હથિયાર પડેલાં જોઇ ડરીને દુરથી જ ખુમો પાડ્યા
કરે, કોઇએ દુકડે જવાની હિમત કરી નહીં. કેમ જ રખેને એ જાગી
ઉઠે, ને અધુરી નિદ્રાએ ઉઠાડ્યાથી કાંધે બરાઇ કંઈ નુકશાન કરે.
સીપાઇઓની આવી ખોટી ખીક જોઇ લાખાને ધણી રીસ ચઢી તેથી
બોલ્યો કે “હે હરામો, તમે આટલા વર્ષ સુધી માફ અજાખાને
ચાકરી કરી તેને બટો લગાડ્યો, જો તમારાથી આટલો માણસ ઉઠા-
ડાતો નથી તો વખતે સામે મોટી ધાડ આવે તો તમે કેમ કરી
મારી ઉઠાવશો ? માટે શરમ છે તમને હીજડાઓ ” પોડ તો એક
પછી એક પોતાને રસ્તે ચાલી જાય છે અને વલુજરો પોતાના મા-
થુસોને ત્યાં ઉભો ધમકાવે છે એટલામાં એની પુત્રી રંઆવતીની
ખાલખી આવી પહોંચી, તેણીએ આવતાં સૌ સીપાઇઓનાં મ્હેં
ઝાંખા પડી ગયેલા દીકા તેણી આજ સુધી પોતાના બાપની
સામે બોલી ન હોતી. પણ કર્મ સંજોગે પોતાના બોલવાથી,
તેણી બોલી, “ દાદાજી ” સીપાઇઓને શા વાસ્તે કઠોર વચન
કહે છે ?

એત

એ તાત શું સમજું છતાં ગુસ્સો ગરીબો પર કરો,
હાથે કરી મુખમાં નીજ હાથ કો દેશે ખરો,
જો હોય ચોરો કે લુટારા તો મુખે આજા કરો,
નિજ પ્રાણ દેવા તુરત ત્યાં આગળ થશે સૌ ચાકરો.
જો હોય હિંમત તો તમો જઇને ઉઠાડો તે ધણી
મોટા તણી સૌ આજ સાંખે નિજ ખરાખરીઓ ગણી.

આ શબ્દો સાંભળી લાખો તો અજબ થઇ ગયો; કારણ હજી

સુધી તેણે પુત્રીને મોઝે કદી આવા મર્મસુચક શબ્દો સાંભળ્યા નહોતા તેને એ સાંભળી ધણો ગુસ્સો ચઢી આવ્યો અને તેના આવેશમાં જ તે બોલ્યા,--

એત

સૌ અબોલા થઇ રહ્યા ને મુજ પુત્રી તું છતે,
જે લાડ સર્વ ઉડાવીઆ તે ભુલીને આવું કથે.
માટે કડં આજ્ઞા તેને ઉઠાડ તું જઇને હવે,
જો હોય મારા બુદ્ધની તો પાણી સાચું દાખવે.

એમ કહી રોપમાં જ તે પાલખીમાં જ બેસી ચાલતો થયો. આપતું આવું સખત વચન સાંભળી રંભાવતી ચીડાર્ધ બોલી કે, “પી તાજી એને હું ઉઠાડી લાવું તોજ તમારી પુત્રી ખરી” પછી પાલખી રાખી તુરત નીચે ઉતરી પડી પોતાની દાસીઓ પાસેથી પોતાના શણગાર લઇ પહેરી દીધા ને સઘળા આભુષણો સજી જ્યાં રાજકું-મારનું શય પડેલું છે ત્યાં આવી ઉભી અને નીચે પ્રમાણે વૃત્ય કરવા લાગી--

પરજની હુમરી

સુધડ નર શયન કર્યું કયમ રાન.
ચતુર ગુણી, સાથ સકલ તજી, નિર્જાનવનમાં ભુમિ કર્યું નિજ સ્થાન શું.
હય હણુણુણુણુ કરી ચેતાવે, વન મય ફેરી નિશાન-સુધડઠ
શબ્દ ઉઠે ભયભીત અહીં આગે, રૂણુતાં બેઢે કાન-સુધડઠ
શે દુઃખ ત્યાગ કરવું નિજ મંદિર, જે દુઃખ ભુલા ભાન-સુધડઠ
વિનતી સુણી આ અમળા ફેરી, નિંદ તજે ધરી સાન-સુધડઠ

આ પ્રમાણે પોતાના પગના ઝાંઝરના ઝમકાર ધણાએ કીધા ઘણીવાર ધુધરાનો ખમખમાટ કર્યો, બહુએ વખત હાથની ચુડી

ખખડાવી. ને એવી ધણી રીતે બીનાં ચરિત્ર કરી બતાવ્યાં પરંતુ રાજકુંવર જીવતો હોય તો ઉઠે કેની? એથી કુંવરીએ વિચાર કીધો કે આ પુરૂષ કંઈ મુરખ તો નહિજ હોય કે જે આટલી બધી વાર સુધ રહે કેમકે—

ચાતક ચક્રવો ચતુર નર નીત્ય પ્રતિ રહત ઉદાસ;

ખર ધ્રુવડ મુરખ પશુ સદા સુવંત સુખ ખાસ,

માટે આ શુરો નર આવા બચંકર જંગલમાં આટલો બધો બેભાન થઈ સુધ ન રહે. કદી સુવે તો મનમાં કાંઈપણ ડર રહેજ. તે ધણો અસાવધ થઈ સુધ રહે નહિ; પરંતુ એ અવસ્થા મુએલો હોવો જોઈએ એમ વીચારી તેના મોંપરથી પીછાડી બેચી લીધી ને જોયું તો તે લીલુંછમ થઈ ગયેલું છે. હવે કુમારિકા બાઈ પોતે સતી છે. એ કાંઈ દિવસ પુરુષને અડકી નથી તે અડકીને જેનું મોં જીવે તેને પોતે વરવું એવો તેના નિયમ છે. ત્યારે આ રાજકુંવર મુએલો જોઈ તેણીને પોતાના પવિત્ર નિયમનું સ્મરણ થયું. અને અત્યંત શોકાતુર થઈ રૂદન કરવા લાગી તેણે આખરે ઠરાવ કીધો કે ગમે તેમ હો પણ મારો એને સ્પર્શ થયો માટે જો કે એ મરણને વશ છે તો પણ મારો પતિજ થઈ ચુક્યો છે. ભક્ષે દેવે મારા પ્રારબ્ધમાં એમજ નીર્માણ કર્યું હશે, માટે એના શયની સાથે બળા મરવું એજ મારો ખરો ધર્મ છે હવે કાંઈ તો નજીકમાંજ પડેલાં છે તેની મોટી ચીતા ખડકી ને રાજકુંવરનું શય તે પર ઉપાડી મુક્યું અને હવે પોતે પણ તેમાં સહગમન કરવાની છે. આ સમાચાર પિતાને જણાવવાને તુરત જાસુસોને મોકલ્યા ને તેઓ સાથે કહાવ્યું હવે ધડી બે ધડીની છું માટે મારા પિતા હો તો એકદમ મારી પાસે આવી ઉભા રહો. બાપ આ સમાચાર સાંભળતાંજ પાછા ફરી આવ્યાં

બેર દોડી આવી જોયું તો આવો વિલક્ષણ પ્રકાર તેની નજરે પડ્યો
તે બહુ કલપાંત કરવા માંડ્યો ને આંખે ચોધાર આંસુ વહેવા લાગ્યા
તે જોયો અરે આ શો જુલમ રે મારી જહાઝી દીકરી મારા કઠોર
વચન સાંભળી તને આટલું બધું જોડું લાગ્યું શું ! તું આ રસ્તામાં
પડેલા પુરુષ શખ સાથે બળી મરીશ કે શું ? દુષ્ટ વચનોજ તારા
શતરૂપ ને માતરૂપ થઇ પડ્યા કે બેટી હું તને તેની સાથે નહીં બ-
ળવા દઉં એવી ધણી રીતે તેને સતી થતા વારી, ત્યારે રંભાવતી
ઓલી ! પતાજી

દરબારી કાનડો—૫૬.

- ન કરો કલપાંતજ મારી, તાત મતિ રાખે: આપ સારી,
લો પહેલાજ વીચારી—ન કરો
તેમાં તમારો કંઈ દોષ છે કીશ્મતની બલિહારીરે,
• સતી થઇ જો તજું સત્ય તો વાજે જાતજ મારી—ન કરો
મહા ભાગે સ્પર્શ થયો તે લઘુ પતિ મેં ધારીરે.
સ્વસ્થ સત્ય નેમથી બળી મરીશ આવારી—ન કરો.
વિધવાપણું જો જન્મ સૂઝીનું ભોગવવું પડે મારીરે,
રહે શીર કલંક છોરો નીંદા કરે જગ સારો—ન કરો.

આ સાંભળી બાપે તેમજ બીજા સહ દાસ દાસીઓ રડવામાંડ્યું
તેથી ત્યાં કળા હોળ થઇ રહ્યો.

હવે બાળુના આડા રસ્તાપર એક મહા વિદ્વાન અને સાધુવૃ-
ત્તિનો વૃદ્ધ તેમજ અંત આજ્ઞાણ પોતાના બાળેક વર્ષની વયના છો
કરાને લઇને સર્વ તીર્થ યાત્રા કરીને ઘેર જતાં હતાં, તેણે પેલા મા
ણસોના શોકજનક શબ્દ સાંભળ્યો ચાલતાં ચાલતાં પુત્ર પ્રત્યે પિતાએ
કહ્યું બેટા આપણે ધણીવાર આ વનમાં થઇ ગયા આન્યા હોઇશું

પણ કોઈ દિવસે મનુષ્યનો સાદ સંભળવામાં આવ્યો નથી ને
 આજે તો જાણે લોકોના એકઠા થયેલા સમૂહનો ઘોષ સંભળાય છે
 માટે બેટા ચાલને આપણે ત્યાં થઈને જઈએ કે આપણા
 જાણવામાં તો આવે કે શું છે. છોકરો ઘણા દીવસે આજે
 ઘેર જાય છે તેથી જ ને તેમ જલદી ઘેર પહોંચતા મટે
 તેના મનમાં અતિ ઉત્કંઠા થઈ આવેલી છે, એથી પિતાનું વચન
 સાંભળીને મનમાં કંટાળો આવ્યો કે વળી આ બધા દયાં ફાકટના
 પ્રહર વખત રોકવાનો આગ્રહ કરે છે એથી બોલ્યો કે બાપા કોણ
 જાણે કે ત્યાં શું હશે. આપણે મુસાફરને તેની શી જરૂર, ચાલોને
 આપણુ આપણે રસ્તે કે જેથી જલદી ઘેર પહોંચાય. આટલામાં તો
 જય જય શ્રી રણછોડ અંગે માતઠી જય” એવા ઉચ્ચારો મોઢેથી
 સંભળાવા માંડ્યો એટલે બાપે છોકરાને ત્યાં જવા માટે બહુ આગ્રહ
 કર્યો, અને કહ્યું કે “ બેટા કોઈ પવિત્ર સતીનો સાદ સંભળાય છે
 માટે જરૂર કરીને આપણે તેના દર્શનાર્થે જવું જોઈએ” પછી તેઓ
 બંને ત્યાં ગયા ને આસપાસ ઉભેલા માણસોને પુછ્યું કે બાઈ આ શું
 છે ત્યારે આ વૃદ્ધ અને તપશ્ચર્યા તેમજ તીર્થયાત્રાના પુણ્યના તેજથી
 શોભતા પુત્રસહિત અંધ બ્રાહ્મણને જોઈને લાખો પોતેજ તેઓ પ્રત્યે
 બોલી ઉઠ્યો “ અહો મહારાજ બ્રહ્મદેવ આવા દુર્ધટ સમયે આપના
 જેવા પુણ્યવાન સાધુ પુરૂષનું પધારવું જોઈ માફ શોકાગ્નિથી બળતું
 અંતઃકરણ કુદરતી ચમત્કારથી પોતાની મેજેજ શાંત અને શીતળ થઈ
 ગયું તો મને હવે ખરે વિશ્વાસ આવે છે કે મારા ઉપર આવી પડેલા
 દુખનો વિધ્વંસ કરવાને દયા કરીને શ્રીહરિએ પોતે જ તમને અહીં
 મોકલ્યા ન હોય ? આમ બોલી બ્રાહ્મણને પ્રીતીપૂર્વક નમસ્કાર કર્યા
 પછી ફરીને તે બોલ્યો “મહારાજ એકજ જગ્યા કે જેમાંથી અમૃત

તેમજ વીષ બંને પદાર્થો ઉપજી શકે છે તેના વાપરવાથીજ આ પરા-
કષ્ટાનું સંકટ અમોને પ્રાપ્ત થયું છે, એમ કહી અત્રે બનેલા તેના અને તેની
પુત્રી વિવાદથી ઉપજેલું સઘળું વૃત્તાંત તે વૃદ્ધ બ્રાહ્મણને નિવેદન કર્યું અને
પ્રાર્થના કરી કે “ મહારાજ હું આપને દેવ સમાન માતું છું અને
બ્રાહ્મણ એ ઇશ્વરનું રૂપ છે એમ જાણી તમારા શરણે છું માટે કોઈ
પણ ઉપાયથી અમો સર્વને આ સંકટથી મુક્ત કરો.” એવા દીનતા
ભરેલા લાખાનાં વચન સાંભળી બ્રાહ્મણ બહુ ધીરજ આપીને તેઓ
પ્રત્યે બોલ્યો બૌદ્ધ ! આ જગતના કર્તા પરમેશ્વરની માયાનો કોઈ પાર
પામતું નથી. તે માયાના પ્રભાવથી આખું જગત અહરનીશ હલન-
ચલન કરી રહ્યું છે. તેનાથી સંસારમાં નહિ બનવાજોગ વસ્તુ એકાએક
થઈ જાય છે એવી મસ્તાની માયાના પાપમાંથી જેનાપર ઇશ્વરની કૃપા
હોય તેવા પુરૂષોજ બચી જાય છે. આપણુ પામરનું કંઈ ગળુ નથી
વળી એટલું છતાં તે માયાને પણ પ્રભુએ સ્વતંત્રતા સોંપી નથી, તેને
પણ પોતાની ઇચ્છાનુસારજ રાખે છે, તે પરમ દયાળુ હોઈને પોતે
ઉપજાવેલા પ્રાણીઓને માટે જે કંઈ કરે છે તે ખરેખર તેઓના લાલ-
નુંજ હોય છે માટે હે બાદ, જેમ તને આગરથીજ અંતઃકરણ સાક્ષી
આપવા માંડ્યું તેમ મને અહીં આં તે પરમ કૃપાળુએજ પ્રેરણા કરી
મોકલ્યો હશે તો કોણજાણે, માટે હવે તમે કોઈએ ચિંતા કરશો નહી
પણ તે મરણશીલ થયેલા પુરૂષને શરીર ખુબ ચોળી કરી તપાસો કે
તે શા કારણથી આ અવસ્થાને પ્રાપ્ત થયું છે તો પછી ઇશ્વરદત્ત વિદ્યા
શુદ્ધિ અથવા ઓષધથી હું એનો મારાથી બનતો ઉપાય કરવામાં કસર
રાખીશ નહીં વળી જુઓ કે એ મનુષ્યને શરીરપર કોઈપણ જાતનો
શસ્ત્રનો ધા છે? એમ દરેક અવયવો નિહાળીને તપાસવાને બ્રાહ્મણે કહ્યું
તેમ કરી જોતાં તેમને માલમ પડ્યું કે તેના આખા શરીરનો રંગ

રંમ લીલોભ મ યદ્ય ગયેલો છે અને જમણાં પમને અંગુઠે કંઈ ડંસ થઈ
 થોડુંક લોહી વહેલું છે તેનાં સુખએલાં ખરેટાં છે. આ પ્રમાણે સાંભળ-
 વાંજ તે એકદમ બોલ્યો કે અરે જો ખરેખર એમજ હોય તો તે
 જરૂર કાંઈ ઝેરી સર્પના દંશથીજ મરેલો હોવો જોઈએ અને વળી આ
 ઘાડું અરણ્ય છે માટે એ અનુમાનને ટેકો મળે છે. પછી પેતાના
 દીકરા તરફ ફરીને તે બોલ્યો “બેટા, ખાધેથી ખડીઓ નીચે ઉતારી
 તેમાંથી સર્પ મોહોરા છે તે જલદી કાઢ, કેમ જે અત્યારે પરમાર્થના
 કામમાં તે વાપરવાનો સમય આવ્યો છે ” છોકરાએ મોહોરા કાઢી
 પિતાના હાથમાં આપ્યા તે લઇને બ્રાહ્મણ બોલ્યો “સાંભળો ભાઈ,
 જો આ મરનારને પોતે મરવા પછી ત્રણ દિવસ પુરા થયા ન હશે તો
 ઓપધથી જરૂર શ્રીહરિ એને જગૃત કરશે માટે જ્યાં દંશ દેખાય છે
 તેનાપર એમાંનો એક મહોર વળગાડી દો, તરતજ તે પ્રમાણે કરવામાં
 આવ્યું, ને થોડીવાર તે વળગાડેલો મોહોર ઝેર ચુસી તદ્દન કાળો
 પડી નીચે ખરી પડ્યો. હવે ધીમે ધીમે તે શરીરની લીલાશ કમતી થવા
 માંડી ને તે સતેજ થવા માંડ્યું; પછી તરતજ બીજો મહોરો વળગાડ્યો
 ને તે પણ આગળની પેઠે ઝેર ચુસી ખરી પડ્યો એટલે તો પેલાના
 શરીરમાં કંઈક જગૃતિ આવી. લાગલોજત્રીજે મોહોરો લગાડ્યો ને તે
 ખરી પડવાંજ અભયસિંહે આજસ મરડી તથા તેનાં ભમી ગયેલાં
 ચક્ષુઓ ઠેકાણે આવ્યાં. આમ થતું જોઈ લાભો, રંભાવતી, ને બીજા
 સોના મનમાં ધીરજ આવી ને તેઓ વૃદ્ધ બ્રાહ્મણ પ્રયે ધણા જ
 ઉપકારદર્શક વચનો બોલવા મંડ્યા, બ્રાહ્મણે પછી બીજા એક ઓપધ
 આપી ને તેમાં શુદ્ધ જળ મેળવી અભયસિંહના મોંમાં રેડવાને કહ્યું,
 કે જેથી કરીને તેની ટુંકી પડી ગયેલી જીભ છુટે અને ગળામાં ભમી
 ઉત્પન્ન થાય; આ ઓપધ તેના મોંમાં નાંખતાંજ અભયસિંહ ઉ રા-

ઉપરી બગાસાં ખાઈ અળમ મરડી બેઠો થયો. “ઓ ભાઈ, ઓ મારા પ્યારા ભાઈ, અરે મોટાભાઈ કેમ તમે બોલતા નથી ?” એમ બોલી ઉઠ્યો વળી પોતાના ભાઈને ન જોવાથી ગાઅરો બની આમ-તેમ જોવા લાગ્યો. ને કદી ન જોયેલાં એવાં આ હથીયારખંડ બધાં માણસો તેમજ લાખો તેની દીકરી ને પેલા બ્રાહ્મણો એ વગેરેને જોઈને બહુ આશ્ચર્યચકિત થઈ પોતાના અશ્વશ્રેણ હાથમાં લઈ સામે થઈ ગયો; આ જોઈ સૌએ નાસાનાસ કરી મુકી ? પણ પેલી લાખાની પુત્રી કે જે અભયની નજીકમાંજ ઉભી હતી તે વચ્ચે આવી હાથ જોડી સામે ઉભી રહી ને નીચે પ્રમાણે બોલી:—

“વાહ ! વિન્હી મુસાફર ! ધન્ય છે તમને ! તમારા વસ્ત્રાભુષણો અને બીજાં બાહ્ય ચિન્હો જોઈને તો અમે ધારતા હતા કે આપ કોઈ મુસા શુરવીર નર હશો, તેમજ ઉંચા કુળના કુરુજંદ હશો, પણ આ સમયનો કુરતા બરેલો સ્વભાવ જોઈ અમારૂં અનુમાન ખોટું છે એમ કહ્યા વગર ચાલતું નથી. આપ કયા દેશના વાસી છો, આપનાં માત પિતા કોણ છે, કયાંથી આવો છો. વગેરેય બહુજાણીતા થવા પહેલાં એટલુંજ કહેવાનું છે કે આપ હમણાં સુધીમાં કેવી સ્થિતિમાં હતા. અને તે અવસ્થા કેમ પ્રાપ્ત થઈ હતી અને તેમાંથી કેણે મુક્ત કરીધા, એ બાબતનું સ્મરણ કરો. જે તે ધ્યાનમાં ન હોય તો વિચાર કરો કે, તમે અત્રે કેમ પડેલા હતા. અરેરે, મહારાજ ! તમે અહીં દુષ્ટ મરણથી પ્રાપ્ત થઈ આખર સમયની ધોર નિંદ્રામાં સૂતેલા હતા ને તમારી પાછળ હું નિર્ભાગ્ય અબળા, આ સંસારનાં અનેક મુખો બોગવવાની સર્વ આશાએ ને ત્વજી બળી મરતી હતી. તે સમયે મારા ઉપર દયા લાવી આ તપશ્ચર્યા રૂપ ધનવાળા બ્રાહ્મણે મને સહાય કરી. અરે હું એમને બ્રાહ્મણ નહીં પણ સાક્ષાત પ્રભુનું રૂપ સમજું

હું કારણ તેમણે તમને સજીવન કીધા છે. તેથી ધન્ય છે તમને કે જોણે પોતાને સજીવન કરનાર અર્થાત્ ફક્ત જન્મ આપનાર એવા ધર્મ પિતારૂપ બ્રાહ્મણને કદી વાળી ન શકાય એવા ઉપકારના બદલામાં આશીર્વાદ થઈ દક્ષિણા રૂપ ધન્ય આપવું જોઈએ અને તેટલી શક્તિ ન હોય તે સૌથી મહેલો ઉપાય એ કે એ કર જોડી દીન થઈ ક્ષમા માગી આશિર્વાદ લેવો. જોઈએ તેને બદલે તમે તો શસ્ત્ર લઈ કાઢી એ ક્ષાન્તિ સામે લડવા જવ નેમ જોઈએર ચાલ્યા જાઓ છો પણ વિચાર કરો મહારાજ, હું દુર્ભાગિનીના સેનાય રૂપ સ્વામીને આપું વર્તન ધણુંજ અધિકૃત ને નિંદાને પાત્ર છે.”

આટલું સાંભળતાં જ રાજપુત્ર અભયસિંહને વનદેરીએ કહેલી સઘળી ભવિષ્ય વાણી યાદ આવી, ને તેના વિચાર કરતાજ તેને પૂર્વનું જ્ઞાન થવાથી તે મહા લજ્જિત થઈ ગયો. પોતાનાં શસ્ત્રો નીચે ફેંકી દઈ દોડીને તે બ્રાહ્મણના ચરણમાં મસ્તક મુક્યું. ને બ્રાહ્મણે ઉઠાડી ઉભો કીધો પછી અનેક પ્રકારે તેની સ્તુતિ કરી ક્ષમા માગવા લાગ્યો વળી પોતાની પાસેના દ્રવ્યમાંથી ઘણીક સોના મહોરો, મોતી, રત્નો વગેરે કાઢી બ્રાહ્મણને દક્ષિણા આપી કહેવા લાગ્યો “મહારાજ ! આપે કરેલા ઉપકારનો બદલો હજારો જન્મ સુધીમાં પણ મારાથી વાળી શકાય તેમ નથી “ એ સાંભળી બ્રાહ્મણે ને આશીર્વાદ દઈ તેનું દીર્ઘાયુષ ઇચ્છ્યું પછી અભયસિંહ તૈયાર થઈ ઘોડેસ્વાર થવા જાય છે એટલે તેનો પદ્મો પકડી રંભાવતી કહેવા લાગી—

નાગણી ડંસીયા નાથ લાંબા થઈ પોદિયા,
રડવડા પડ્યા દિનરાત, મરણપટ ઓડિયા,
હું અબજાનેા અવતાર તે આવી જગાડવા,
પિતાજીના વચનને માટે, વચન મુજ પાળવા.

પણ દેખીને થઇ હું નિરાશ, મરણ વશ આપને,
 સતી થઇ સહુ એ શબ સાથ, કહાવ્યું બાપને;
 બાપે આવી ક્યું કંપાંત, મુની પધારીયા,
 કરો પૂર્ણ દયા મુજ સાથ, જે તમને ઊગારિયા.
 હવે મુજને તજી કહાં જાઓ દયાહીન નાથજી,
 કરો પાણીગ્રહણ મુજસંગ લઈ ચાલો સાથજી;
 તમ વિના બંધવ બાપ, ખીજો જે નર સહુ,
 માટે હૃદય સમજો આપ વધારે શું કહું.
 નહી કેમ તમારી નાત, જાત કે કુળ તણું;
 મારે તમ પિયુને નાર, નથી કહેતી કંઈ ઘણું.

આ પ્રમાણેનો તે બાપનો આગ્રહ જોઇ અમયસિંહ ખમયાયો
 અને મનની સાથે વિવેક દ્રષ્ટિથી વિચાર કરવા લાગ્યો, જેથી તેને
 માલમ પડ્યું કે આ કન્યા પરમ સતી છે, અને પુનર્જીવન પ્રાપ્ત
 થયું તે માત્ર તેણીનાજ પ્રતાપથી છે, માટે એની મને વરવા માટે
 થયેલી ઉત્કંઠા મારે પાણી ગ્રહણ કરી જરૂર શાન્ત કરવી જોઇએ.
 આથી ખુશી થઇ બોલ્યો,—

છાપો.

માનુનીના વેણ સુખી, રીઝ્યું મન મારું—કહું ખરું
 નીજ પ્રિય ગણીને, ગ્રહી હાય મનઠારું.
 છાતીમાં દાખીજ બહુ સુખ એને આપુ—કહું ખરું.
 કોઇ રબડી મરજી—એ રાગ.

ધન્ય પ્યારી સંકટ હરનારી તુજ રસના પ્રેત ભરી ભારી
 સુશુતા મુજ વિહાલ ચિત ચહે તું છે પ્યારી નકી મારી
 એ કોકીલ કંઠી સુખકારી ગજગાથી જોઇ હખી તારી

મુખ પાશ્વ શશિ જાયે હારી લાલિત્ય તણી છે બલીહારી,
લીધા છે મોતથી ઉગારી તુજ પર નાખું આ તન વારી.

“હે પરમ સાધી, હે મહા સતી ! તારું સત્ય આપ્યા જન્મને
પાવન કરનારું છે. તારું વચન મહા શઠ પ્રરૂપના મનને પણ પવિત્ર
કરી સન્માર્ગ દર્શાવનારું છે મારે હે સુકન્યા ! તું પરમ પતિવ્રત પાળનારી
હોઇને મારી સાથે લગ્નથી બધાવા ઇચ્છે છે તે તારી માંગલિક
ઇચ્છા પરમેશ્વર પુર્ણ કરે તેમજ તારું સૌભાગ્ય સર્વદા અમર રહે”
આવા પ્રસન્નવાણા તથા પોતાની ઇચ્છાને પરિપુર્ણ કરનાર મધુર
વાચ્યે સાંભળી રંભાવતી બહુજ આનંદ પામીને તેણીની ચંદ્રમાના
જેવા ઉજવળ મુખમાં લગ્નજનને લીધે લાલી છવાઇ ગઇ અને અભયસિંહ
ઉપર આ વખતે તેણીને ખરો પતિમાવ થવાથી તેણી પોતાના પિતા-
તથા ખીજા સર્વે ત્યાં ઉભેલા જનવર્ગથી જાણે શરમાતી હોય તેમ
એંચાઇ જરાક નીચું જોઇને ઉભી રહી, આ સર્વ બનાવ લાખો મિત્ર
કઇને ઉભો ઉભો જોયા કરતો હતો. તેને મલમ પડ્યું કે મારી
લાડવાઇ દીકરી મારી તેમજ ખીજાઓની લગ્નજનને લીધે પ્રગટ બોલી
શકેતી નથી પરંતુ તેની હરકત ટાળવાને મારેજ તેને હેતુ પાર પાડવો
જોઇએ પછી તેણે અભયસિંહ તથા રંભાવતીને પોતાની કને બોલા-
વ્યા અને પેલા વૃદ્ધ ઋષિદેવને વિનંતી કરીને રંભાવતીને મારે બંડીયુ
લગ્ન શોધી કાઢવાને કહ્યું. બ્રહ્મણે વચ્ચારા પ્રત્યે કહ્યું ભાઇ લગ્નનો
સમય હાલમાંજ ધણો ઉત્તમ વહી ગાય છે, ચોખ્ખીડું બહુજ શુભ-
કારક છે અને કન્યાને અખંડ સૌભાગ્યદાયક છે, એ સાંભળી તુરત
લગ્નની તૈયારી કરવાને લાખાએ પોતાના માથુસને કહ્યું. સિપાઇઓ
તેમજ હજુરોયાઓ લાખાનો હુકમ સાંભળી તે પ્રત્યે નમ્ર વચ્ચે
બોલ્યા, મહારાજ ! આ સમય અને વખત આવા અધીર વનમાં તે

એકાએક લગ્નની સામગ્રી કેમ કરીને તઢ્યાર કરવી તે અમોને સુઝતું નથી માટે આપ જેમ આજ્ઞા કરો તેમ કરવા તૈયાર છીએ એ સાંભળી લાખાએ ઋષિને પુછ્યું તો તેમણે ખુલાસો કર્યો કે આ પ્રમાણે થાડ્યા મુહુર્તથી લગ્ન સાધવાં; અને વર કન્યાને પોતપોતાના અંતઃકરણના પ્રેમથી આકર્ષાઈ લગ્નરૂપી ગાંઠમાં બાંધવું એને ગાંધર્વ વિવાહ કહેછે અને તે વિવાહ સમયે કંઈ સાધારણ લોકોકિતવિવાહ જેટલી સામગ્રી જોઈતી નથી પણ માત્ર રૂપને અનુસરતા પુષ્પો દૂળો વનમાંની સમિધીઓ અગ્ની અને ધી એટલું જ હોય તો બસ છે એટલું પણ ન હોય તો પછી માત્ર સુયંનારાયણની સાક્ષીયા જ તે વિવાહ થાય છે માટે આ વનમાંથી પુષ્પ સમિધાદિ જે કંઈ સત્વર મળે તે મંગાવે અને તે આવતાં સુધીમાં તે વરકન્યાએ પાસેના તળાવમાં સ્નાન કરી સ્વચ્છ વસ્ત્ર પહેરી તઢ્યાર થવું, તે પણ બ્રાહ્મણના વચનને અનુસરીને અગત્યના સામાન તઢ્યાર કરાવ્યો ને અભય તથા રંભાવતી સ્નાન કરી આવી બ્રાહ્મણને તથા લાખાને હર્ષથી પોતાની દીકરી રંભાવતીને કોમળ અને પુણ્યવાન હાથ અગ્ની વડે પૃથ્વી વગેરેની પવિત્ર સાક્ષીયા અભયસિંહના હાથમાં મુક્યો અને કહ્યું, આ વરકન્યાનું જોડું સદા સુખી રહે તથા તે દીર્ઘાયુષ્યવાળું થાઓ. પછી બ્રાહ્મણે લગ્ન સંબંધો અગત્યની ક્રિયાઓ જે હતી તે કર્યા પછી વેદ મંત્રથી આશીર્વાદ દીધાં તેમજ પાસે ઉભેલા સિપાઈઓ વગેરે માણસોએ પણ આ વરકન્યાનું શોભિતું જોડું ધણી કાળ અમર રહો એવો આશિર્વચનોનો ઘોષ મચાવી મુક્યો. હવે લાખાએ અભસિંહના નામ ઠામ તથા કુળ પુછવાથી તેને માલુમ પડ્યું કે મારી પુત્રી જોષપુરના પતિ અજીતસિંહ જેવા કુલિન રાજાના ઘરમાં વરી છે તેથી તેના મનને બહુજ આનંદ પ્રાપ્ત થયો. હવે રંભાવતી મહા સદગુણવાળી અને પરમ સતી હતી

તેથી તેણે વિનય કરીને કહ્યું સ્વામીનાથ ! હવે આપ જ્યાં પધારશે ત્યાં સાથે રહી સેવા કરવા માટે આ રંક દાસી તથયાર છે માટે તેને તરછોડશો નહીં. એ સાંભળી અભયસિંહે તેને ઘણી રીતે સમજાવી અને કહ્યું જ્યાં ત્યાં દુઃખ સુખે ફરતો ફરી મારો દેશવટાનો નિયમીત સમય પુરો રહીશ ત્યાં લગી તેવા અઘટિત કષ્ટ સહી મારી સાથે તું રહે એમાં પિતાની માદીને લાંછન લગાડનાઈ છે માટે અત્યારે તો તારે તારા પિતા સાથે જ જવું પછી જો ઇશ્વરની કૃપા હશે તો વચમાંજ કોઈ ઠેકાણે આપણો મેળાપ થશે. આ સાંભળી પાતાની આજ્ઞાને અનુસરનારી રંભાપતીએ અભયસિંહનો દેશવટો પુરો થાય ત્યાં સુધી પોતાના પિતાની સાથે રહેવું માન્ય ઠીકું અને પછી જન્મે ઘણા હેતુભાવથી જીદા થયા. આ વખતે એ જોડાનો નવો જ સંબંધ હતો છતાં એવાં પ્રીતિના લગ્ન થયા પછી તુરત જ તેઓને એક બીજાથી છુટા થવું પડ્યું તેથી તે સમયની તેમના મનની લાગણી કેટલીક ઉભરાઈ આવી હશે તેનો વિચાર પ્રિય વાંચનાર તાર પોતાને જ કરી લેવો.

હવે આપણા રાજકુંવરોમાંનો મોટો ભાઈ માનસિંહ તે લાલસિંહ ઠાકોરના શહેરમાં જન્મ પહોંચ્યો છે. પાદર પાદર ને સીમે સીમમાં લાલસિંહના ધુતારા સિપાઈઓ તો રાહગરીને ઠગવા સારુ હર વખતે ફરતા ફરે છે. રાજકુંવર માનસિંહને આવતો જોઈ એ ઠગ સિપાઈઓ તેની સરભરા કરવા દોડી આવ્યા. ગામના ગોંદરે એક સારો આગ હતો તેમાં તેને ઉતારો આપ્યો, હવે પેલા બે માંનો એક ધરાય નહીં. ને પેટમાંનું કાળજી કાઢી ખાવાને ધરાદો કરે તેમ માનસિંહને આ સમયે ધુતારી નગરી, તેમાં ધુતારો રાજ, ધુતારી કચેરી ને ધુતારી રમણત, એમ સૌ પૂર્ત વિદ્યાબાળાં મળેલાં છે તેમજ આ

અને સિપાઇઓ તેની સરમરા કરે છે, તેઓમાં પણ કુતવાની સંપૂર્ણ કળા છે. હવે તે બંનેમાંનો એક બોલ્યો “ મહારાજ આ તો અહીં-આનો પેરેદાર છે, ને હું તો ગામના આકરનો નોકર છું, ચાટે હવે મને રજા હોય તો જાઉં, અને પાછો થોડે સમયે આપની સેવામાં હાજર રહીશ ” એમ કહી તુરત તે ધુર્ગરાજ લાલસિંહ કને ગયે ને કહ્યું કે, ફલાણાનો છોકરો, ફલાણું તેનું નામ તેની માનું નામ ફલાણું, ને ફલાણા માટે તે બહાર નીકળ્યા છે. વગેરે સર્વ સાંભળેલું વૃત્તાંત કહી જણાવ્યું. લાલસિંહે તરત પોતાના ખાસ મળતીયાઓને બોલાવ્યા, તેઓને અમીરનો પોશાક પહેરાવ્યો, ને રાજ-કુંવર માનસિંહ જે બાગમાં ઉતર્યો હતો ત્યાંથી ખુબ માન મરત-બાધી દરબારમાં તેડી લાવવા માટે તેમને કહ્યું. રાજના દરબાર મુજબ તેઓએ માનસિંહને ઘણાં માનથી અને ધામધુમથી દરબાર ગઢમાં તેડી લાવ્યાં. દરબારમાં સૌ લોકો પેલા સિપાઇના કહેવાની માનસિંહની હકીકતથી વાકેફ થયેલા હતા, તેથી તેઓએ પણ માન સિંહની પ્રત્યે એવીજ વાત બનાવી કાઢી કે “ જ્યારે તમે નાના બાળક હતા ત્યારે તમારા ગામમાં મોટો દુકાળ પડ્યો હતો, તેથી તમારા દાદાજી આખી કચેરી સહિત અહિં આવીને વસ્યા હતા. તે સમયે અમે પાંચ વરસે સુધી તેમની મેગાનગરી કરી હતી, જેથી અમારો આખો ખજાનો ખાલી થઇ ગયો હતો. આખરે બહારગામ ઘરાણે મુકીને પણ તેમની ધરદાસ અમેએ રાખી હતી, કે જેમાંના ચાર ગામનો હતો અમે છોડાવી પણ શક્યા નથી. અમારી દીકરીને એમના ઘરોમાં આપી (અર્થાત માનસિંહને વેરે પરણાવી એમ કહેવાનું છે) એજ અમારા કર્મના ભોગ છે. તમારા વડીલ તો અહીં-થી ગયા ત્યાર પછી અમને સંભારે જ શાના, અને તમે પણ મોટા

ને સમજાયા થયા તો પણ કંઈ દોષ લાગતો મણુ તો નથી. ત્યારે દીકરીને તે અમે ક્યાં સુધી પાળીએ ? તમે તો કોઈ દિવસ તમારે ઘેર તોડો નહીં ત્યારે પછી અમારી પાસે કંઈ નાણાના બંડાર છે કે જીવત લગી દીકરી માણુસને સાપના બારાની માફક વેંઢારીએ ?

આવી આવી વાતો સાંભળીને માનસિંહને લાગ્યું કે, આ બધા-ઓ કહે છે તેથી મારા દાદાજી ખચિત અહીં આવેલા હશે. પણ કોણએ વિરોધ ઉપજાવ્યો હોય તો તેથી ગુસ્સે થઈ ઘેર ગયા પછી કન્યાને સંભારી નહિ હોય, એટલામાં તો લાલણ કુંવરીની દાસી દર-બારના ચોકમાં નીકળી, કે તરત લાલસિંહે તેને બોલાવીને હસતાં હસતાં કહ્યું “ દાસી ! અહીં આવ તને વધાઈ આપું. તું કંઈ જાણે છે ? ” ત્યારે દાસી બોલી, “ ના, શું છે ? ” ત્યારે લાલસિંહે કહ્યું કે “ જો આ આપણા માનસિંહજી ! ” એટલું બોલતાં વારજ દાસી બોલી. “ અહો ! આજ તો આપણે ઘેર સોનાના સુરજ ઉઝ્યા ! જેની ઇચ્છાથી આપણું કુંવરી લાલણબાઈ રોજ નવાં નવાં વૃત્ત અને દેવની માનતા ઇચ્છતા ફરતાં હતાં તે તો મહોલેજ ચઢાડી આવ્યાં છે. પણ ખુદાવંત મહારાજાધીરાજ, આ વાત મને તો માન્યામાં નથી આવતી, કારણ કે જો તેઓ માનસિંહજી હોય તો પછી પોતાની રાણીને બોલાવ્યા વગર રહેજ નહીં વળી તેઓ આમ નોકર ચાકર કે રસાલા વગર એકલા હોય નહીં, કેમજે તેમની સાથે મોટું લશ્કર હોવું જોઈએ ” આ સાંભળી લાલસિંહે કહ્યું “ એ તો દેશવટે નીકળ્યા છે માટે જ માણુસો વગર એકલા આવ્યાં છે, પણ તું સાંભળ તો ખરી ? એમને તો ખમર પણ નથી કે આપણે ઘેર એમનો વિવાહ થયેલો છે ? ” ત્યારે એ કુતણા દાસી બોલી, કેમ દાદાજી. જુઓ મરીખના પરમેશ્વર છે કે નહીં ? અજીવસિંહને આમની સાથે કંઈ વિરોધ

પડવાથી તેમને કંઈ વાત કહી નહીં હોય, ને આપણી કુંવરી તો એમના વગર સુકાઈને મરી જાય છે પણ જીવોની ! ઇશ્વરે કેવી સહાયતા કરો છે ? નિકર એમના દાદા એમને દેશવટો ક્યાંથી આપે ને વળી માનસિંહ આપણે ત્યાં આવે જ ક્યાંથી ? ખેર મોટા માણસ છે બાકી આપણે તો પકડીજ ખાત્રી કરી હતી કે પાંચ વરસ સુધી તેમની મેમાનગીની કરીને આપણે ખજનો ખુટાડ્યો નટલોજ લાભ માત્ર આપણને થયો ? ” વળી તે બોલી, “દાદાજી ! માનસિંહજીને જન્મ પણ આપણે અહીં થયો હતોની ? પેલી હવેલીમાં રાણાજી ઉતર્યા હતા ન હમે રોજ માનસિંહજીને હાંચકા નાંખવાને જા હતા એક દાવસે મારા મનમાં ઉલ્હસ આવ્યો તેથી જ્યાં રહોડ અજીત-સિંહજી બેઠા હતા ત્યાં આપણાં લાલબાને શણગારીને લઈ આવી કુંવરીનું બળાપણમાંથી જ અત્યંત સ્વરૂપ બેઠને તેજ વખતે અજીત-સિંહજી તેનું માથું કચુંકહતું. ને આગળ જતાં બંને બાળકોનાં મા-આપનો નિશ્ચય કરી જાય માટે તેમ ન થવા સારૂ આકરી પ્રતિજ્ઞ કરી હતી પણ હવે કુંવરજી આપણે ઘેર પધાર્યા છે તો આપણા કુળની રીત પ્રમાણે જમાઈ સાસરે આવે ત્યારે તેની સ્ત્રી પોતાને હાથે તેને જમાડે એટલા માટે હું કુંવરીને રસોઈ કરવાનું કહેવા બહુ ધું ‘ એમ કહીને એ ધુતણા દાસી ગઈ, ને કેટલીકવારે પાછી આવી બોલી, “ દાદા, માનસિંહજીને મોકલો, ભોજન તૈયાર છે. ” માન-સિંહ શરમાવા લાગ્યો ત્યારે રાજાએ કહ્યું “ વાદ ! શરમાઓ છો શું ! એ તો અમારો કુળાચાર છે કે જમાઈ આવે ત્યારે કરશે આના હાથે ભોજન કરે, માટે કંઈ પણ બોલ્યા વગર શંકા પહેલા નહીં ” એ સાંભળી માનસિંહને કંઈ પણ બોલ્યા વગર ઉઠવું પડ્યું અને આગળ દાસી તથા પાછળ પોતે એમ ચાલતો થયો.

પ્યારા વાંચનાર, જોયું ! આપણા ખુદિમાન રાજકુંવરને આ હરામખોર અને વિશ્વાસઘાતક ઠગારાઓએ કેવો ફાંસામાં નાંખ્યો છે ! અને હજી તો તેનો જીવ સુધાં લેવાની તેમની ઇચ્છા છે. અરે ! આતો ઠગવંદાના આગળ સદવિદ્યા પણ એક વખતે છેતરાઈ ગઈ ! પણ ફિકર નહિ જેને પરમેશ્વર સહાય છે તેને કુષ્ટો શું કરી શકવાના છે ! આપણો માનસિંહ તો ગમે તે રીતે તેમાંથી ફતેહ મેળવશે પણ આશ્ચર્ય એ યાવ છે કે ઠગ લોકોએ પણ કેટલું બહુ તર્કટ રચ્યું છે ! કહ્યું છે કે--

સોરઠો.

ઠગ બગ ને વગિ કાગ, શાંત જણાએ તે બહુ;

અંતરમાં અતિ ઘાત, સામાની નિશ્ચે કરે.

દાસી આગળ ને પછવાડે પોતે એમ ચાલતાં લાલણ કુંવરીના મેહેલ આગળ પહોંચ્યાં એટલે દાસીએ માનસિંહને કહ્યું, “મહારાજ ! તમે આજ પધાર્યા તેની હું આગળથી જઈને વધામણી ખાઉં, તમે પછવાડે ધીમે ધીમે આ દાદર પર થઈ ઉપર પધારજો. “ આટલું કહી દાસી ચડપ દેતી દાદરની ચઢી ગઈ ને બીજે માળે કુંવરી પાસે જઈને કહ્યું “ કે સાંભળ એતો તારો માથે પણ ચાર છોગાં મુકે એવો છે. “ કુંવરીએ કહ્યું તું જરાએ બીહીશ નહિ, મારે મ્હોલેથી કોઈ પણ પાછું જીવતું ગયું નથી તો એના ચા બાર છે “ હવે માનસિંહ પહેલો દાદર ચઢી બીજે ચઢવા જાય છે તો સન્મુખ કોઈ રૂપવંતી અને જરાપણ ખામી ન દેખાય એવી બનાવટની પુતળી હાથમાં સોનાની ઝારી લઈ ઉભી છે. માનસિંહ એને જોઈ વિચાર કરવા લાગ્યો કે હવે એના હાથમાંથી ઝારી લેવી નહીં, આતો કોઈ દાસી હશે એટલામાં બે ડગલાં આગળ ગયો અને જોયો તેણીએ મ્હોં સામું

આરીને જુએ છે તો તે સ્તબ્ધ જેવી ઉભી છે, નેત્રનો અમકો કે
ચળકારો કંઈએ નથી ને શીકાક લાગે છે, તેથી તરત મનમાં ચેત્તો
કે અરે ! આ કાષ્ટની પુતળી છે.

દોહરો.

નયણેથી નયણા મળ્યા, પણ મટકો નવ હોય,
ચતુર કુંવર ચેતી ગયો, કાષ્ટ પુતળીયાં હોય.

માનસિંહે એ પ્રમાણે ચેતીને ખીજે માળે ચઢવા માંડ્યું, રાજ-
કુંવરીએ ઉપરથી ઉભાં જોઈ જાણ્યું કે રાજકુંવર ચતુર તો ખરો,
કેમકે ખીજાઓની માફક ઉભાં ઝારી લેવા, કે કૃત્રિમ કન્યાને બોલાવા
ગયો નહીં, એમ કરતાં રાજ માનસિંહ ઉપર આવ્યો તો લાલજી.
કુંવરી એક ઓરડામાં ચક નાંખી અંદર ઉભી હતી. તે બોલી—

દોહરો.

આજ રંગ આનંદ અતિ, આજ સુખંગા રનેહ,
સખી અમારી ગોઠમાં, રૂઢે પુઠ્યા મેહ.
અતિ વિરહે હું આકળી, મનમાં અતિ સંતાપ:
સ્વામી આજ પધારિયા, સખી સુખાસન આપ.

એવાં એવાં (ઉપર ચોટીયાં) પ્રેમનાં વચન કલાં ને પછી પુછ્યું
સ્વામીરાજ ! આવડા નિય કમ થયા ? અમારો શો અપાધ થયો,
કે અમને વીસારી મુક્યાં ? અમારા પિતાજીએ તમારા વડીલની કોઈ
પણ ન કરી શકે એવી ચાકરી પાંચ પાંચ વરસ સુધી ઠીધી ને જ-
નનો ખુટવાથી બાર બાર ગામ ઘરાણે મુકવા પડ્યા, એ સર્વનું દુઃખ
એજ મળ્યું કે અમારે તમારા વિયોગથી પ્રતિદિન ઝુરી મરવું પડ્યું !

દોહડા—એક ધડી બીતે નહીં, એક દીવસ જીમ સોય;

લલના ચાહે મીલનકું, મિલનો કંઈસે હોય.

સજન તું મારે દેશમેં કામજ નહિ કે હામ,
 લિખને વાસો ના મિલ્યો, જુલે હમારો નામ.
 કામદ કાહલ કાજ, નહી ગામડી રીત;
 ફી લીખનો જનો નહીં, બિ પુસની પ્રીત.

હે સ્વામિન, ત્યારથી અમે સમજ્યાં થયાં ત્યારથી તમા-
 રાજ નામનું સ્મરણ કરીએ છીએ. પ્રતિ દીક્ષે વિયોગને લીધે વીર-
 હાથી વધતોજ જાય છે જેથી અમેએ સર્વ આશુપથનો ત્યાગ કરી
 છે. સારાં ખાનપાનાદીક પથ તજ્યાં છે, પલંગપર સ્થપન કરવું મુઠ્ઠી-
 દષ્ટ બોલપર પથારી કરીએ છીએ. એ સર્વ દુઃખ સહન કરતાં છેવટે
 આજે પરમેશ્વરે અમારો તમારો મેળાપ કરીધો છે, એટલું કહેતાં જ
 દાસીનો હુકમ કરીધો કે,

દાહ્યા.

કલ કરવાનો સો અજ, આજ કરે સો અખ;
 ઉમંગ અતી ઉર ચડ્યો, નાથ પધારે જમ,

“વેહેલી થા મારા સ્વામીનાથના આ સોનાની ઝારીવડે હાથ
 ધોવરાવ ને પેલા હીરાજડીત થાળમાં મેં હરખથી બનાવેલાં પકવાન
 ખીરસી જમાડ” તેવી જ દાસી ઝેરના પાણીથી બરેલી ઝારી લઈ
 ઝડપથી ઉભી થઈ, ને હાથ ધોવા માનસિંહના ખોખામાં પાણી આપ્યું.
 માનસિંહ હાથમાં પાણી લઈ જોયું તો તે જરાક લીલાસપર તેમજ
 મલીન લાગ્યું તેથી તેણે મ્હોં ધોવાને બદલે હાથમાંથી જ પાણી ફેંકી
 દઈ હાથ રુમાલ વતી ધોહી નાંખ્યો, પોતાના મન સાથે માનસિંહ
 એટી ગયો કે આ સર્વેમાં દગો ફટકો છે એમાં કંઈ શક નહીં,
 કારણ કે મારો વીવાહ શો ને ખાપડી કેવી? આતો મારા પાટ ધડ-
 વાના સમજા પ્રપંચ છે; એટલામાં દાસીએ સોના રૂપાના બાજકાળા

રાજા માટે ભાતભાતના ભોજનના થાળ પીરસી લાવી ગોઠવી દીધા. આજઠ ઉપર મનસિંહ મુંગો બેસી રહ્યોઃ દાસા બોલી, “મહારાજ શર-
મંદા થઇ બેસી કેમ રહ્યા છો? પણ રાજકુંવર તો ખીલકુલ જરાખજ
આપતો નથી: ને સાવધ થઇ બેસી રહ્યા છે થોડી વારે દાસીએ ફરી
બોલાવવા માંડ્યું એટલે તો નીચું બેઠા નખવતે જમીન ખોતરવા લા-
ગ્યો. કુંવરી પોતેજ પડદામાંથી બોલી.

સ્વામી અલુણા કાં થયા, નખે ખોતરો બીંત;

અમથી બલેરી ગેરીયાં, કોઇ ચઢી તમારે ચીત ?

માનસિંહ ઘણો ચતુર છે તેથી તે એકં યુક્તિ કરીને બોલ્યો,
અમારી ગાદીની પર પરાની એવી રીત છે કે, સ્ત્રી પહેલા બાણમાંથી
થોડુંક પ્રાશન કરી પછી સ્વામીને ખવડાવે; માટે પહેલાં તું ખા, ને
પછી હું ખાઇશ; એટલે લાલણ પડદામાંથી બોલી. “અરે સ્વામીનાથ.
એ તમે શું બોલો છો? વળી સ્ત્રીનું એહું તે કંઇ પુરૂષથી ખવાય?
સ્ત્રી તો પુરૂષના પગની રજ કહેવાય, માટે તે તો ધણીનું એહું ખાય
પણ હું બાણ છું કે તમે મારી પરિક્ષા કરવાને બોલ્યા કે જાઉં સ્ત્રી
કેટલામાં છે? માટે મહારાજ, પ્રથમ આપ જમો ને તમારું જમતાં
વધેલું અમે જમીશું.” પણ એ કશુંએ ન ગણકારતાં માનસિંહ તો
હઠ લાઇને બેઠો કે મારાથી પહેલું કદી જમાયજ નહિ એટલે ફરી
પાછી રાજકુંવરી બોલી કે સ્વામીનાથ, હું સેવા કરવા આપની પાસે
ઉભી નથી, આપને કંઇ એહું લાગ્યું હશે. પણ મહારાજ; અમે
હજી કુંવારા છીએ, ચાર મગજ ફેરા ફર્યા નથી, હસ્ત મેળાપ પણ
કીધો નથી. તેથી શાસ્ત્રના તથા લોકની મર્યાદા લોપીને તમારી પાસે
ખવાય નહિ, માટેજ ઓઝલમાં ઉભાં છીએ, પણ અમારા મનમાં
ફયારની એજ લાગણી ઉભારાઇ રહી છે કે ક્યારે પ્રાતઃગાળ થાય અને

આપણે માહેરામાં બેસીએ, માટે હાલ મારા ઉપર કૃપા કરી મારી
 હાસી જમાડે છે તે મનમાં કંઈ ઓછું ન લાવતા જમે એ ઉપાત
 હાસીએ પણ ઘણું કહ્યું, છતાં માનસિંહ એકનો બે થતો નથી.
 એટલે તેમણે પોતાના શણગાર સમારી જરીદાર કાળી સાળું પહેરી
 કાળજી ટીકી ચોઢી તર્ધ્યાર થઈને જેમ આબલાની ઘટામાંથી વીજળી
 ચમકે તેમ ધમધમાટ કરતી પડદામાંથી બહાર નીકળી આવી અને
 માનસિંહની આગળ ઉભી રહીને બોલી “લ્યો કંઈ તમે હઠ લઈ
 બેઠા છો તો હું મારી મરજદા મેલી આ તમારી હજુરમાં આવી
 ઉભી, હવે મારા હાથથી તમને જમાડુ છું” એમ કહી એક વાજ
 માનસિંહના ડોકમાં નાખ્યો તે બીજે હાથે બાળામાંથી કોળીઓ બરી
 માનસિંહના મોં આગળ ધરી ધણીય હાવભાવ કરવા લાગી પણ
 આપણો રાજકુંવર જરાયે તેનાથી પગલ્યો નહી તેણીએ અનેક
 તંદોડના સુમાપિત અને વિરહને ઉત્પન્ન કરનારા વચનો કહ્યા, ધણીક
 સોગન દીધા પણ તે સધળું ફાકટ. પછી ચડપટેતી કુદકો મારી
 સામેની બીને કટાર વગગાડેલી હશે તે લઈ મ્યાનમાંથી કાઢીને બોલી
 કે પ્રાણનાથ! તમે જમતા નથી માટે આ કટાર મારા પેટમાં મારીને
 મરી જઈશ. રાગ એકને બે થતો નથી. પેલી ધણીએ બીક આપે
 છે કે હું મરીશ તો તમને હત્યા બેસશે ને વળી લોકમાં તમારી પુરી
 ફજેતી થશે તોપણ માનસિંહ બોલ્યો કે તું મરીશ તો તારા જીવથી
 જઈશ મારે કંઈ સંતાપ નથી પણ મારાથી મારા કુળની અર્થદા
 કામ રીતે લોપી શકાય નહી, હવે કટારી હેઠી મુકાતી નથી તેમ પો-
 તાના પેટમાં પણ મારી શકાતી નથી.

હસું તો દંત પરબે, રોક તો કાળજી જાય,
 મનકી સજ મનમે રહી, ધન લકડીકું ખાય.

તેથી ચતુર દાસી ચેતી ગઇ, તેણે ધાધને કટાર ઝાંલી લીધી ને
 બોલી “બા ! બા ! એટલામાં આમ શું થાઓ છો. હોય રાજા છે.
 એમના મનમાં કંઈ શક આવ્યો હોય તો હવે આ રસોઈ હું ઉચ્છી-
 નાંખુ છું તમે ખીજ કરીને તેમને જમાડજો એ ધડી વાતચીત કરોને
 જમવાના હશે તો તેમ કરીશું હાલ તો એસીને પ્રેમરંગની વાતો કરો.
 એટલું બોલી દાસી બોજનનો થાળ ઉઠાવી ગઈ. માનસિંહ પણ બાજક
 ઉપરથી ઉઠ્યા, ને પાસે હીચોળાખાટ હતી તે પર ખીરાજવાને રાજ-
 કુંવરીએ વીનંતી કરી. હવે હીચોળો પણ એવો કપટથી રચેલો હતો
 કે તેની ચારે બાજુએ ઇસો ઉપળાં ફક્ત કાચા સુતરના તાતણુઓથી
 જનાવેલાં હતાં ને તે પર પુત્રની ચાદર ખીજાવી હતી વળી તેની આસ-
 પાસ ફરતી પુત્રની ઝાલર નાંખી હતી હીચોળાની નીચે ભોંયતળાયા
 સુધી તદ્દન પોલાણ રાખેલું હતું અને ભોંયતળાએ જખરો ઉડો ખાડો
 હતો તેમાં ઉઝા બાલા ચોઢેલા હતા તેથી જે કોઈ હીચોળા ઉપરથી
 તુટી પડે તે ખાડા માંહેના બાલાઓથી વિંધાઈ જાય પણ આપણો
 માનસિંહ તો હવે ચેતી ગયો હતો અને તેના મનમાં પેલી પુતળાને
 જોઈ ત્યારથીજ શક જરાઈ ગયો હતો તેથી તે કંઈ પણ કામ હવે
 ખુબ તપાસ્યાં વગર કરતો નથી, પોતે હીચોળા પાસે ગયો તેવો જ
 પોતાની રાજરીત પ્રમાણે તેણે તેનો એક પગ હીચોળાની ઇસપર
 ટેકવી કમર પરની તરવાર તે પર મુકી પગનો તથા તરવારનો બાર
 એકદમ હીચોળા પર પડવાથી દોગ ફટાફટ તુટીને પુલો ખરી જવા
 માંડ્યાં આથીજ તે ચેતી ગયો કે રે, આ તો કપટ, પછી લાગલો જ
 ત્યાંથી પાછો કુંવરી તથા દાસી બંનેને ચોટલાવતી એક હાથે પક-
 ડ્યા અને ખીજે હાથે ધુતણાના હાથમાંની કટાર ખુંચી લઈ મારવા
 માટે ઉગામીને કહ્યું કે:—

અંગ્રેજી રાહ

ઝો ચંડાલ છે શીટકાર, સંભાળ આ તરવાર;

ધ્રુવ છા ઉર રાખી પુર, મુજ તનને કરવા ચુર.

ચેત ઝો કુપાત્ર નાર, ધીક તું હજાર વાર;

સ્ત્રી ગણી ન માઈ દાર, શું દગાથી લાભકાર.

લાલણુ—સાખી જોગી તાલ ધુમાલી

રાખી નાખી તે મેં સજ્યા લજ્યા છોડી સારી,

ઝવેરી વેરી ભારી સરપો, કુટિલ વને તે વિચારી.

માફ કરો સહ તે આપ પીયુ ખિરાજોને,

સ્વામીનાથ અમો અમળાનો અપરાધ ક્ષમા કરો ને અમારા આ-
ત્માને જીવતદાન આપો. અમો ફરીને ખીજ રસોઇ કરી આપને જમા-
કશું જે કંઈપણ જળ દરીએ તે અમને પુરા સોગન છે. આમ સોગન
આવાયા માનાસંહે દુષ્ટાઓને જીવતી મેલી.

પછી માનસિંહને ખેસવાને ઢોલીઓ ઢાળી આપ્યો તે ઉપર જઇ
જઇ પોતે બેઠો લાલણકુંવરી નાહી ઘોષ રમોજ કરવા મંડી. રસોઇ
કરતા દશ દશ પળે રસોડાના બારણા આગળ આવી માનસિંહ તરફ
ડોક્યું કરી ચાલી જાય છે એમ બે ચાર વખતે ગઇ ને આવીત્યારે
બોલી સ્વામીનાથ તમારી છખી મારા દિલમાં એવી ખટકી રહી છે ને
કાળજમાં એવી કોતરાઇ રહી છે કે જરાવાર પણ નજરથી દુર થતી
જ નથી, રસોઇ કરતાં પણ રખે લુલી જવાય તેથી વારંવાર આવીને
તમારૂં મોં આ સ્ત્રી ચરિત્રથી માનસિંહ થોડો જ લેવાયો તે
પણ એ ચાહેલો ને છ સાત દિવસના ઉજ્જગરા થયેલા છે તેથી
ઘડીક થઇ કે તે ઢોલીયા પર પડ્યો પડ્યો નિદ્રાવશ થઇ ગયો. એને
નિદ્રાવશ થયેલો જોયો કે તુરત દાસીએ ઢોડી જઇ કુંવરીને ચેતવણી
આપી કે:—

અય દાંરે મદદ—એ રાહ

ઓ ધુતાણા સમજ સળાઈ ઝટ સજ,
આ ખાજ ઉધમાં પડ્યો અને હવે કળજ,
ન વાર તું લગાડ ના સમો પછી મલે,
ધરી કટારી માર તું આવાર શોચ તજ.

એ સાંભળી લાલન રસોઈ કરવી પડતી મુકી પુરત હડી અને
અને જણાઓએ ઢાલીઆ કને દોડતાં આવી માનસિંહને સુતોને સુતો
ઢાલીયા સાથે જકડીને ખાંધી કાઢ્યો પછી કટારી લઈને તેની છાતીપર
ચડી બેઠી ને હાથ ઉગામીને તે પ્રત્યે બોલી--

બેત--સળગર અને હવે નીંદને તજ.

ક્યાં ગઈ ચતુરતાની, સર્વ કાળજ.

નજીક પાત જાણી આપ છુટ હ્યો બજ,

આ પડગને આધિન થાઓ ધીરતા તજ.

આ પ્રાણધાતક બનાવ જોઈ માનસિંહ પુરત જાગ્યો. તેણે
પોતાનો શક ખરો પડેલો જોયો. પણ જરાએ લીમત હાયો નહીં. તે
તો મરણને ચાહતો હતો, કેમકે તે પોતાના નહાના બાઈને મરણ
શોકથી આ દુનીયા સાથે તદ્દન બેદરકાર થએલો હતો, પણ ગુણી પુર-
ણું ડહાપણ ક્યાંહી છાનું રહેતું નથી. ને અંતને સમયે પણ ચતુરાઈ
વાપરી એકદમ ખડખડાટ હસી પડ્યો ને બોલ્યો, “સાબાશ છે તને
લાલણ, માર જલદી માર, તારી કટાર મારી છાતીમાં જલદી ખોસી
દે ! જરા પણ વિલંબ કરતી નહીં, એક તારા જેવી ઓ, અરે
ખરેખર તારામાં કંઈ તકાવત-અરે માર, માર, જલદી માર. ને મને
તેણીની પાસે.”

લાલણ, આ તેના હસવાસ લીધે, તેમજ આવી તેની હિમ્મત.

વળી પોતાના જેવીજ સ્ત્રીનું સ્મરણ, એ સૌ વાતના વિચારમાં પડી તે બોલી “ અરે રાજ, તે મારા જેવી સ્ત્રી તે કોણ ? અને તે ક્યાંની તે મને કહો. ”

માનસિંહ બોલ્યો, “ ના, તે વાત પછી પહેલાં તો તું તારી કટાર મારી છાતીમાં માર ને જલદીથી આ માને પરલોકમાં મોકલ પછી વાત કર, વાર લગાડીશ નહિ. ”

એ સાંભળી લાલણ વધારે આશ્ચર્ય પામી આતુરતાથી બોલી, “ ના પ્રથમ વાત કર, ને પછી હું તારો જીવ લઇશ ” માનસિંહ મનમાં ખુશી થયો. તેણે વાત ચાલુ કરવામાં પોતાનો છુટકો જોયો પોતે પુરો ચતુર ને જીવાન બહાદુર હોવાથી એકવાર તે અબળા પાસેથી કાચરતાથી મરણ પામવા કંતાં કાંઈક આતુર્ય ચત્રાવી બચી જવાની આશા રાખીને આ પ્રમાણે કાંઈક ચાલુ કરી:—

હીરણુ અપસરાની વાત.

“ દિલ્હીમાં પાદશાહ વારીમાં શામ પટવો કરીને એક મોટા શાહુકાર હતો. તેને હેટ માત્ર એકજ દીકરી હતી જેનું નામ હીરણુ હતું, તે ખાંધ મહાસતી હતી, તેણી પુર્વ જન્મની ઇંદ્રના ધરની અપસરા હતી એટલે તેના રૂપમાં તો ખામી શાનીજ હોય. તે રોજ ઇંદ્રની સભામાં જતી અને ત્યાંથી રોજ પાછી આવી બાપને ઘેર રહેતી હતી, વણીના સ્વરૂપનું તો વર્ણન કેમજ થઇ શકે કેમકે તેમાંથી એવો સુવાસ નીકળતો હતો કે પહેરેલાં ચીર કદી દીવસે ધોત શકતાં નહોતાં

આ જગેએ માનસિંહ તાલ લાગાવીને કહ્યું: લાલણુ જરૂર તું મને કટારો માર તું છાતી પર સવાર થઇ છે તેના બારથી મારાથી બોલી શકતું નથી, માટે જોઇએ તો મારે. કિંવા જોઇએ તો છાતી

પરથી ઉતરી સામે બેશ, કે જોથી હું વાત કહી શકું.” જાને સ્ત્રી છે તેથી જટ છાતીએથી ઉતરીને સામે માંચી ઉપર જઈ બેઠી.

કંગા વહાલું કુંભ જળ, નારી વહાલી વાત;

બ્રાહ્મણને ભોજન બહું, ખરને વહાલી લાત.

ફરી માનસિંહે વાત લંબાવી—“ હવે ઉનાળાના દિવસ છે; તેમાં વળા પુનમનો દિવસ છે, રાત અર્ધાંશ વીતી ગઈ છે ચંદ્રમા માથે આવી ખુબ ઉજવળતાથી પ્રકાશી રહ્યો છે આખું જગત જે સમયે શાંત થયેલું છે, તે વખતે દીલ્હીના પાદશાહનો શાહજાદો ગર-મીને લીધે ઠંડી રાતની હવા લેવાને ઘોડેસવાર થઈ નીકળી પડેલો છે, છે. ફરતાં ફરતાં કિલ્લાના દરવાજા આગળ જઈ પહોંચ્યો; તો ત્યાંના દરવાજો ઉઘી ગયેલા હોવાથી તેમને જગાડી પોણ ઉઘડાવી અને પોતે બહાર નીકળ્યો. આલતાં બાગેળના એક સુંદર સરોવર ઉપર ગયો, અને તેના કીનારા પરનાં પુષ્પિત વૃક્ષોમાં બેસી સરોવર પર થઈ આવતાં ઠંડા, અને પુષ્પોમાં થઈ આવતા સુગંધીદાર પવનની લેહેરો લેવાનો વિચાર કર્યો. સરોવરનો ઘાટ ચારે તરફથી બંધાવેલ હતો તેના પર ઘોડો લઈ શાહજાદો ઉભો છે ને જુએ છે તો આકાશમાં ચંદ્ર તો એકજ છે પણ સામે કીનારે જાણે હજારો ચંદ્રે પ્રકાશ કરી હોય તેમ દેખાયું. આથી વિરમય થઈને પોતે સામે કીનારે ગયો ને જુએ છે તો ત્યાં જેસળ નામનો ઘોળી રૂપડાં ધોતો હતો. શાહજાદાને પુછ્યું, ‘ અલ્યા આટલી રાત્રે શું કરે છે? ’ ત્યારે જવાબ દીધો કે ‘ જહાંપનાહ, દુરમના ચીર ધાવા આવ્યો છું ’ ત્યારે ફરી પુછ્યું કે: આ કીનારે આટલું બધું અજવાળું કેમ પડે છે? ત્યારે તેણે કહ્યું કે, ‘ ખુદાવંત હું એ ચીર સુઝવું છું. ત્યારે તેમાંના ખુદાનું તેજ ને ચંદ્રમાનું તેજ એકાકર થઈ જાય છે માટેજ

આટલું અજવાળું પડે છે, શાહજહાંએ આશ્ચર્ય પામીને પુછ્યું કે, “ અરે ! એવા ચીર શું કાઈ મનુષ્ય પહેરે છે ? એ કાનાં ચીર છે ? ” ત્યારે ધોળી બોલ્યો કે, “ સાહેબ મેહેન્તની રાણીઓનાં. ” શાહજહાં ધણે ચતુર હતો તેથી તેણે જોયું કે આવી ભાત કે ખુદા કોઈ બેગ-મના ચીરને હોય નહીં પણ એ તો કોઈ હિંદવાણી પહેરવેશના ધારના છે. તેથી વળી ધોળીને કહ્યું:- “ અલ્યા જેસણ તું ખરેખરે હોય તે કહી દે. હું તને કોઈ વાતની ઇજા થવા દઈશ નહીં ” એ સાંભળી ધોળી બેલી ઉઠ્યો, “ ખુદાવાંત આપ તો આખા રાજ્યના તેમજ મારા આ શરીરના પણ માલિક છો. માટે આપના આગળ હું હવે ખરૂં કહું છું. સાહેબ, એ ચીર તો સ્વર્ગના રાજા ઇબ્રાહીમ ધરનાં છે, ને તે આપના શહેરના શામપટવાની દીફરી હીરણને પહેરવાનાં છે. તે બાદ મહા સ્વરૂપવાન સતી પક્ષી છે. તેનો પરસેવો ધણે સુગંધીદાર છે તેથી તે પર બમરા દોડી આવે છે, તે એણે પહર્યાથી સુગંધીદાર થયેલાં ચીર દીવસમાં ધોઈ શકતા નથી, પણ રાત્રેજ ધોઈ છું, હીરણ જાતે દેવાંગના છે, પણ દંદ્રની હજુર ભય છે, હાલ પણ રોજ રાત્રે એને તેડવાને આકાશથી વિમાન આવે છે. ”

માનસિંહ આ વખતે જરાક ગુંચવાયો ને બોલ્યો, “ લાલણ તો બહુ ખોટું કીધું કે મને ઠાર ન કીધો, અરે હવે તો તું મને જલદીથી માર, માફ ચિત્ત સ્થિર નથી, મારાથી આવી જાંજળી હાલતમાં વાર્તા કહેવાતી નથી. માટે જેમજે તો માર, નહિં તો છાતી પરનો આંટો ઢીલો યર. જરાક શ્વાસ લેવાય. ” લાલણ વાતની લહેરમાં સીન થઈ હતી, તે તુરત ઉઠીને બંધ ઢીલા કરી પાછી સામે જઈ બેઠી, આથી માનસિંહે મનમાં ખુશી થઈને વાર્તા આગળ ચલાવી:-

“ ઘાટ ઉપર ચીર સુકાવા નાંખ્યા હતા તેમાંથી શાહજાનંદાએ એક ચીર ઉઠાવી લીધું ને તે પર આશક બની જઈ તેને ઉઠેલતો ને સંકેલતો પોતાને મહેલે આવ્યો. આ ચીર લઇને તે મહેલમાં પેટો એટલે તેના આગળ મહેલની સમૃદ્ધિ સમગ્ર જાંખીજખ લાગી. તેને મહેલમાંની કોઈ પણ ચીજ ગમવા ન માંડી ને મનમાં વીચાર કરીઘે કે અરે ! જેના પહેરવાના ચીર આવા તેજસ્વી અને મોહક છે તેની પહેરનારી કેવી અલખેલડી હોવી જોઈએ, ખરેખર મહા રૂપની ખાણ જ હશે, માટે એની સાથેજ લગ્ન થાય ત્યારે મારો મનખો સફળ કહેવાય. નહિ તો જીવવું તે મિથ્યા છે. આ પ્રમાણે તેને વગર જોયે શાહજાનંદો તો આશક બની ગયો, ખાવું પીવું છોડી દીધું, ઉંઘ તજી દીધી ને માત્ર હીરજન જ લગની લાગી રહી. પેલું ચીર પોતાનાં બાપને દેખાડીને કહેવા લાગ્યો. “ આ ચીર પહેરનારી સાથે મને પરણાવશે તોજ હું જીવીશ, નહિ તો મારો અંત પાસે આવ્યો સમજજો. આ હાલતમાં ત્રણ દીવસ નીકળી ગયો તોપણ તેણે અન્નનો કોળાયો કે પાણીનો ઘુંટડો પીધો નહી. લઘણો વડે સુકાઈ ગયો ને આ શાહજાનંદો છે એમ જોળખાવો પણ મુસ્કેલ બની ગયો, આ વાત તેના બાપ દીલીપત બાદશાહને માલમ પડતાં બોલ્યો કે, હું આ કામમાં હાથ ધાવીશ નહિ, એ બેશરમ શાહજાનંદો શામ પટવાની દીકરી જેનું આ ચીર છે તેની સાથે પરણવા માગે છે પટવો મારા રાજ્યમાં મોટો શાહુકાર છે, તે જાને હિંદુ છે માટે તેના ધર્મથી ઉલટી વાત તેની સાથે કરીને તેનું મન હું દુઃખાવવાનો નથી. શાહજાનંદાને જોઈએ તો બીજી કોઈ રૂપાળી પોતાને અનુકૂળ પડતી રાજકુમારિકા વિષે માગણી કરે. આ પ્રમાણેના બાદશાહના બોલવાની શાહજાનંદાને કંઈ અસર થઈ નહિ, તેના તો રોમરોમને વિષે હિરણ્યના વિરહરૂપ વ્યાધી થઈ ગયો છે.

બાદશાહની સખત મનાઈથી તો શાહજહાં ઉલટો વધુ આશક થતો ગયો. તે મહેલની અગાસીમાંના કોચપર પડ્યો પડ્યો આકાશ-માંના તારા ગણતા સમુદ સાથે હીરણ્યના સુરના બુટાઓને સરખાવવા લાગ્યો કે એ બુટાઓ તારા છે અને જો હીરણ્ય પાસે હોય તો તે ચંદ્રમા છે. શાહજહાં પોતે મોટો લડવધ્યો થોદો હતો. ધણી વખતે મોટી મોટી લડાઈઓમાં તેણે જીત મેળવી હતી ને ધણી દીદલાઓ જીત કરતાં તેણે મહેલમાં ધણી રાજકન્યાઓ ને રાણીઓને જોઈ હતી પણ તે સુધળાં કરતાં હીરણ્યને વગર જોયે તેના ઉપર આશક થઈ આંધળો બની ગયો હતો.

શાહજહાંની આ હાલતપર દિવાન ખીરખસને બહુ લાગી આવ્યું તે શાહજહાંને એકાંતમાં મળ્યો ને સારી પેઠે ધીરજ આપીને કહ્યું, ‘જહાંપનાહ ! હું જાતે પદવાને સમજાવીને આપને હીરણ્ય મેળવી આપવાની કોશીષ કરું છું એટલું સાંભળતાંજ શાહજહાં હરખથી એકદમ ઉભો થયો ને દિવાન ખીરખસની કોટે વળગી પડી બોલ્યો “ દિવાનજી ! તરવારનું કામ હોય તો આખી ફાજમાં હું ભાંગાણુ પાડુ એવો સમર્થ છું પણ પ્રેમના કાંસામાં ફસવાથી લાચાર છું. વળી તેમાં ધરમનું બહાનું આવેથી ખીજી લાચારી છે માટે તમે જો કેાંઈ પણ ધલાનથી હીરણ્ય મેળવી તે સાથે મને પરણાવી આપો તો માફ જીવતર તે તમારું જ જણીશ.”

માનસિંહ વળી અકળાયો, હે ‘ધુતણા’ જોઈએ તો જાન લે મને તેની કશી પરવા નથી. નહિ તો બંધ દીલા કર ને કમ્મર તરફની ગાંઠ છોડ. ધુતણા હીરણ્યની વાતમાં લીન થયેલી તેથી તેણે કાંઈ પણ વિચાર કર્યા વિના બંધ દીલા કર્યા ને અસલ જગોપર જઈ બેઠી, માનસિંહ વાત કરે છે:—

હીરણ્ણનો મહેલ એક આકાશનું મંદીર હોય એવો હતો, તેનો ઘાટ હિંદુ દેવાલયોને મળતો હતો. તેની આગળગીયાની રચના દેવતાઓને અર્પણ થતાં પુષ્પ તરવરોથી ભરપૂર હતી. તેના આગલે દરવાજે ગાયત્રી પાષાણ મુર્તિ હતી, તેના મહેલમાં જવાને કોઈ જાતનો અટકાવ નહોતો પણ માનવી તો મહેલમાં પ્રવેશ થવાને અશક્ત હતો, સમગ્ર સતિનું સત તેના મહેલની અણદીઠ ચોડી રાખતું અને તરવરો ઉપરથી કાચોતનું ગાનગાન માનવીને ભુલાવી જગમાંજ રખડાવી મારતું.

આ વખતે હીરણ્ણ વાળે વાળે મોતી પરાવી મોતીની ગુંથેલી સાલુડી પહેરેને મોતીના મોટા દાણાઓ સાથે રમતી, શય્યા ઉપર પડી હતી. મુક્તાશ્લની ઝાલર તે સેજની આસપાસ ઓરવી હતી, અને ચાર પાંચે ચાર ગુન્જાદાર પચરંગી કુલોના તકીયા પડેલા હતા આ કુલો આ હીરણ્ણાં ને આ મોતીઓના દાણા ને મોતીના શય્યાગાર એથી તે દિવાનખાનું શોભીતું દેખાતું હતું. સંગેમરમરના રંગબેરંગી પાષાણોથી ચણાયેલું ને કાચના તખ્તાઓ આસપાસની દિવાલે જડેલા તેમાં એક હીરણ્ણા નહિ પણ સેંકડો હીરણ્ણાથી તે દિવાનખાનું શોભાચમાન થયું હતું, આ રથાનકે ખિરખલ દાખલ થયો પણ જ્યાં જુવે ત્યાં હીરણ્ણા હીરણ્ણા ને હીરણ્ણાજ તેની નજરે પડી જેમ માન ખાતર નમે તેમ તેમ તે ભોળવાય, ચતુરોમાં ખપેલો એવો જે ખિરખલ તે આજે કાંખોઝપટ પડી ગમરાઈ અકળાઈ ગયો. તેટલામાં હીરણ્ણા ઝંખકી ઉઠી. જાણે આ સમે એકાએક વાદળ કંપી ચંદ્ર પ્રકાશે નહોય તેમ નેણુ ફેરવી ખિરખલને ત્યાંજ બેસવા ઇંસારા કર્યો. ખિરખલે સતીને જવાર કર્યો ને સતિએ તેને આત્યાનું કારણ પુછ્યું, આ વેળા તેની મુખ વાણીથી મીઠાશ લજ્જત થઈ હોયતી તેની ધ્વનિ હવામાં

હડી રહી તેથી દિવાનની બુદ્ધિ મંદ પડી ગઇ પણ શાહજાદાને આપેલા ઢાંચે તેની બુદ્ધિને પાછી રચાઇ કરેથી તે સાવધ થઈને વિનવવા લાગ્યો.

માનસિંહે આ જગોએ વાત અંધ કરી ને ધુતણાને કહ્યું 'મારૂં શરીર બહુ જઠકાઇ ગયું છે. તે બધું ઢીલ કરે તો મને શાંતિ વળે ને વાત થાય, નીકર રહેવા દે, ધુતણા બુલ્લીને મગવડ કરી આપે છે ને વાત ચાલે છે.

દિવાન બોલ્યો, બા! હું તારા બાપનો જુનો મિત્ર છું ને તેની રક્ષાથી તને અરજ કરવા આવ્યો છું, જો કમુલ કરીશ તો સર્વને ઊગારીશ નહીં તો સેંકડો લોથ પડશે. હીરણે ખિરબલને નિવેદન કરવાને ફરમાવ્યું પણ દીવને વચન લીધા વગર વાત કરવામાં સાર ન જોયો, છેલ્લે હીરણનું વચન લઇને દિવાને શાહજાદાનો હેવાલ જાહેર કર્યો. હીરણ થોડા વખત ચુપ રહી. છેલ્લે હીરણે પરણવાનું તો નાકહ્યું પણ સાત દીવસ સાત ચોપાટની બાજી શાહજાદા પાસે જઇને રમવા કમુલ કર્યું દીવાને વિચાર્યું કે હાલ તરત એટલુંએ ઠીક છે. વળી એમાંથી પ્રેમ પોતાની બાજી આગળ ચલાવશે, આ કાંબી બુદ્ધિએ હીરણે જેમ કહ્યું તેમ કમુલ કરી ખિરબલ ત્યાંથી ઉઠ્યો પણ તેની છાંપી તેના ડોળામાં જ છપાઇ રહી.

“ખિરબલે આવીને શાહજાદાને ઉપત્રી વિગત કહી. તેણે જાહેર કર્યું કે હીરણને પંચુવાની આશા તો તારે બીજા બવમાંજ રાખવી પણ હાલ હું તેનો ને તારો મેળાપ કરાવી શકીશ. તેથીજ સંતોષ માન, તે તારા મહેલે સાત રત્નિ આવે ને તારી સાથે ચોસરની બાજી રમવા ને કમુલ થઇ-છે. તેથી તારામાં કળા હોય તો તું તેને તારી કરી શકીશ. પણ જો કાંઇ બળાત્કાર કર્યો તો એ સતી છે તે તને આજ્ઞાને ભસ્મ કરી નાંખશે માટે સાંભળીને ચાલજે.

“ હીરણુ ઠાઠમાઠ કરી દિવાનને કમ્બુલાત આપ્યા મુજબ પોતાના મેહેલથી સાંજનું ઝગઝળું ચતાં હાયમા રતનજડીત ફાનસ લઈ નીકળી, તે ચોટા વચ્ચે થઈને ગઈ. પગમાં ઝાંઝરનો ઝમકાર થાય છે અને ચાંદની આકાશ ઉપર નાચા પછી ઢંકાઈ જામ છે તેમ તેનાં પગલે પગલે રમઝમ કરતી વિનોદમાં ચાલી ને દીવાનખાનામાં પોંદેાચી. તેનું તેજ જોઈ શાહજાદો તો પોતાની ગતી ભુલ્લી ગયો. ગમે એમ કરી બોલવા જાય પણ બોલાય નહીં ને ગોથું ખાઈ ખીજાનાપર પડી રહ્યો. સામે ચોરસ બાજી માંડી રાખી હતી, પણ ઉડીને રમવા જોટલીએ શુદ્ધિ શાહજાદામાં રહી નહિ. તેથી હીરણુ થોડો વખત થોભી બંને બાજી પોતે રમીને પુરી કીધી. મધ્યરાત્ર થઈ કે પાછી પોતાનું રતનજડીત ફાનસ લઈ ઉડી ચાલી શાહજાદો એટલો તો ગરક થઈ ગયો હતો કે તે ક્યારે ગઈ ને વખત પણ જાણી શક્યો નહીં. જ્યારે દીવાનખાનું સુનું પડ્યું ત્યારે ચાંદની તરતની ખીલી રહી હતી. અને શાહજાદાની બંધ પડેલી જખાન પણ ઉઘડી.

“ ઓ હીરણુ ! તારૂં રૂપ જોયા આગળ હું આશંક થયો હતો પણ તેની ખરી લાગણી મને આ ધડીએજ થઈ છે. અરે તું ગઈ ને આ ઝગઝળું પાછળ મેલી ગઈ, ” તે ચાંદની જોઈએલો છે. ચાંદની બડાઈ શી છે ? મારી હીરણુને જોઈને તારો ગર્વ ઉતાર’ પછી પવનના સપાટાને કહે છે. “ પવન તું તારા વેગ ઉપર ના ઝંપલાવ. તું મારી હીરણુને જો કે તે કેવા વેગે ગઈ છે. ” ચક્રવીન દુરથી આવતા અવાજને કહે છે, “ પ્રેમદર્દો તું મને જો કે મારી માથુક મારી પાસે છતાં હું કેવો અભાગીયો રહ્યો છું તો તું સંતોખા કે પ્રભાતે તું તારા ચક્રવાને મળશે અને હું તો નિરાશજ રહીશ !

આ રીતે પ્રભાત પડતાં સુધી બડબડતો હતો, દિવાન તેને ચાતની પુશાલી પુછવાં આવ્યો; તે તેનો હાલ જોઈ બહુ દીલગીર થયો. પણ દિલાસો દેખને પાછો ગયો અને એ પ્રમાણે ત્રણ રાત હીરણ્ય ચોપટ રમવા આવી. પણ પેહેલી રાત કરતાં શાહજાદાની હિમ્મત કાંઈ વધારે ચાલી નહી, તેથી હીરણ્ય પહેલી રાત માફકજ બાજુ પોતે પુરી કરી ચાલતો થઈ.

માનસિંહ બહુ અકળાયો ને બોલ્યો, “ધુતણા ! હવે તો આ હાલતે મારાથી જરાપણ વાત થાય એમ નથી. મને કટાર માર. જ્યારે મોતજ આવ્યું છે તો પાંજી રજપુત બચ્ચા ડરે શેના? પાણ વાત સાંભળવી હોય તો માગ હાથ બંધથી છુટા કર. શરીર જેમનું તેમ હશે તો તને બચ નથી.” ધુતણા બોલી, હોય હાથ છુટા કરું છું. વાતમાં અતી લીન થવાથી પોતાની ગતિ ને ઉઘમ ભુલી જઈને હવે માનસિંહ ઉપર તેનો વહાલ પણ ઉત્પન્ન થતો જાય છે.

“ખિરબલે જ્યારે જોયું કે અ.મતો સઘળા દિવસ જશે પણ કાંઈ વળવાનું નથી. ત્યારે શાહજાદાને કહ્યું કે તું એનું મોં જોતાં અંજાઈ જાય છે તો એ ઉઠીને જાય ત્યારે તેની પાછળ જ તેની હીલચાલ જો. શાહજાદો બોલ્યો કે એને હું જોઈ શકતો નથી, તો એની વાંસે જઈ તો મને જીવતો જ બાઈ જાય. ખિરબલે તેને સમજાવ્યો કે ગમે તેવી પણ હીરણ્ય સ્ત્રીજાતિ છે. તેનાં રૂપથી તું અંજાયો છે. બાઈ તેમનામાં કાંઈ નથી. તું હિમ્મત ફરીશ તો તે તારા પગ પુજશે એમ કહી ધણી રીતે શાહજાદાને સમજાવી તેના દીલને તેણે ધીરજ આપી ને દિવાનની યુક્તિ પ્રમાણે ચાલવાને તેણે સીકાર્યું.”

આ યુક્તિથી શાહજાદો હીરણ્ય ચોથી રાત્રે ચોપાટના બંને દાંવ બેલી ઉઠી ચાલી, ત્યારે છુપો તેની વાંસે પડ્યો, તે રતનજીવી

જ્ઞાનસ લઈ જેમ કોઈ અદ્ભુત રૂપ હવા ઉપર તરત ઉડી જાય છે, તેમ પોતાના મહેલમાં ગઈ. મોતી ને ઝવેરના શણુગાર સાથે લેઈને એક કનક થાળમાં સાત લાડવા મેલી છતનન છતનન ઝાઝરતો ઝણુકાર કરતી સરોવર ઉપર આવી. ત્યાં કિનારે થાળમેલી, ધ્યાન ધરી સ્મરણ કયું કે ઝળળળ કરતું આકાશમાંથી વિમાન ઉતર્યું તેમાં ખીજી છ અપસરા હતી એ સખીએ ને મળી તેમણે પેલા સાત લાડવા વેહેંચી ખાધા પછી સરોવરમાં નહાવણ કરવા પડી. પછી નવા શણુગાર રાજી તેઓ વિમાન ઉપર ચઢી બેઠી, અને નગરથી ગુમ થઈ ગઈ. શાહજાદો આ કૌતક જોઈ પોતાને મહોલે આવ્યો. ખીજો દિવસે દિવાનને સર્વ વિગત જણાવી પ્રધાન આશ્ચર્ય પામીને બોલ્યો. “શાહજાદા! એ તો દીક હવે આવતી કાલે તેઓ ન જાણે તેમ વિમાનમાં તું ચઢી બેસજો ને તે ક્યાં જાય છે તે જો. કદાચ ઈંદ્રને ત્યાં ગાનગાન કરવા જતી હશે ને પેલી છ સખી તેને બોલાવવા આવનારી અપસરા હશે, આજ રાતે ખચિત પછવાડે જઈને સાત લાડવામાંથી એક લઈ લેજો, ને વિમાનમાં ભરાઈ બેસજો પછી સાથે ઉડજો ને જે ચરચા જીવે તે રિશ્તુને કાલે કહી તો જો? પછી ખીજી વાત, તે પ્રમાણે જેવી હિરણ્ય અને દાવ લગાતી ઉડી ને ચાલે કે શાહજાદો તેની પુઠે પડ્યો. થાળ મુકી સખીઓને તેડે છે, તેટલામાં શાહજાદાએ એક લાડવો ઉઠાવી લીધો. ને વિમાનના ખાનામાં બસાઈ ગયો. સખીઓ સાગરમાંથી નંકળી લાડવા જીવે છે તો એક ઘટયો ત્યારે હરીણ મનમાં સમજી કે કદાચ ઉત્તાવળમાં એક ભૂતી હુમ્મસ, પછી વિમાનમાં બેઠો, વિમાન આકાશે જેમ પુંછડીઓ તારો ઉડે તેમ ઉડી રહ્યું ને એક ધીકાને સુમારે સ્વર્ગમાં જઈ પહોંચ્યું. જ્યારે શાહજાદો સ્વર્ગમાં ઉ.ર્ચો ત્યારે તેની ભુદ્ધિ નાડી. તેની આશ્ચ-

મની અવધી થઇ. જ્યાં જુવે ત્યાં સિતાર ને તાંબુરા ને સારંગી
 ચાલી રહેલા, જ્યાં જુવે ત્યાં ગંધર્વ ને અપસરા પ્રેમરસમાં ચક્ર્યુર
 પડેલા. હીરણ્યુને તેની સખીઓ પાછળ ચાલતાં ચાલતાં તે એક મહે-
 લને આંગણે આવ્યો, આ મહેલ તમામ મોતીઓથી ચણેલો ને દેવ-
 તાઓ અને ગંધર્વ એમનાથી ભરી ચીકાર થયેલો તે મહેલમાં વચ્ચે
 મોર-સીંહાસન ઉપર ઇંદ્ર રાજા બીરાજેલા ને અપસરા તેની ડાબી
 બાજુ નાચી રહેલી, ગાયનના સુર એવા નીકળી રહેલા છે કે પવન
 પણ હાલતો નથી. વીજળા સ્થંભ હલેલી ને મેઘ નિર્મળ થઇ ગયેલો
 હતો. ઇંદ્રના મ તક ઉપર મહાર મેઘાડંબર ધરીને ઉભો હતો, વસંત
 પંખો હલાવી રહેલો હતો ને ફાગણ જેવા છોલી છખીલીઓ છનન
 છનનન દનનન કરતી તાનથી નૃત્ય કરતી હતી તેવામાં ઇંદ્રે હસીને
 હીરણ્યુને આમન દેખાડ્યું, અહીં શાહજાદો તેની પાછળજ બેઠો.
 બે ઘટ્ટીકા થઇ ને હીરણ્યુ ગાયન શરૂ કર્યું, પણ તખલચીની જગ્યા
 શાહજાદોજ લઇ બેઠો હતો. તેણે આ રંગમાં ચક્રહર થઇ તખલો વગા-
 ડવા માંડ્યો. તે પ્રેમનો મારેલો તેથી તેના વગાડવામાં પ્રેમના જ
 પડવા ઉઠ્યા તો પછી હીરણ્યુના ગાવામાં પુછવું જ શું. થાપે થાપ
 પડતાં હીરણ્યુને રોમે રમ સુર ચઢ્યું તેમ ગંધર્વો પણ વાહ કરી રહી
 દનનુ દંદ્રાસન પણ તેના ગાયન સાથે નાચવા લાગ્યું અને તખલચીની
 ઉમંગ ભરી થાપોથી હીરણ્યુ સીંહણ સમી ખુબ ધુમી રહી છે.
 આ વેળા ઇંદ્ર વાહ કરતો ઉઠ્યો ને તખલચીના ઉપર પોતાના હાથે મો-
 તીનો દંડો ફેંક્યો નટનો સમય થતાં જ શાહજાદાએ તે સારંગીની
 થાપ લીધી કે હીરણ્યુ નટમાં ઉતરી ને ઉમંગમાં શાહજાદાએ પોતાનો
 રમાલ આપી નટનાં છયાં ધુમાવી સુર ચઢાડ્યું-તારે બાણ કરતાંએ
 વધારે તાન આરંભ્યું ને તખલા ઉપર ગીરી નાચવા લાગ્યો. ઇંદ્ર તે

એટલે ખુશ થયો કે, હીરણ્યને સોળે શણગાર ભેટ કર્યાને તપલચીને પોતાની અદ્ભુત કટાર આપી. હીરણ્યનો આજનો ઓચ્છવ સપ્તલો તપલચીથી જ થયેલો જાણી પોતાનો નવસરોહાર શાહજાદાને આપ્યો પ્રભાતનો વખત થયો એટલે ભધરવ મચાવવાને સાંઝે ગગડાત ગંધર્વ આવીને ઉભો ત્યારે હીરણ્ય પ્રમાણ કરી સખીઓ સાથે ઉઠી 'ચાલી શાહજાદો આ વખતે ગુપચુપ આગળ જઈ વિમાનનાં ખાનામાં બરાબ બેઠો ને સરોવર કીનારે ઉતરી પોતાને મહોલે ગયો ને હજી તો શણગાર દુર કરી પલંગપર કરાર લે છે તેટલામાં દિવાન આવ્યો, જેને શાહજાદાએ રાતની ચરચાતું બ્યાન કહ્યું, તે સાંભળતાં જ દિવાન બોલી ઉઠ્યો કે આજ રાતરે તે બાજી રમવા આવે ત્યારે તું ઉઠજે ને બેઠજે ને આ સવળી વાત જાણે તને સ્વપ્નું થયું હોય તેમ તે આગળ વર્ણવજે કે તેથી તે લગ્યા પામતાંજ બાજી હારી જશે પણ એ સ્વપ્નું છે એમ કહી તે તને ઉડાવશે ત્યારે તું લાડવો, મોતીનો દડો, કટાર, રુમાલ એ સર્વ તેના મોં આગળ ધરજે તેથી તે તારા પગ પુજશે, શાહજાદાએ રાતના હીરણ્ય આવી કે દિવાનના કહ્યા પ્રમાણે કહી બતાવ્યું, કે હીરણ્ય શાહજાદાને આલીંગન આપીને બોલી "તમે આજથી મારા સ્વામિ ને હું તમારી રાણી. "

આ બોલતાંજ માનસિંહ દીલા બંધથો છુટા થઈ સિંહ માફક તરત ખારીને તરતાર ઉઠાવી લીધી, ધુતણા તરત જ વળગી પડી ને કહ્યું કે હું પણ તમારા પગ ઉપર પડું છું કે તમે આજથી મારા ચત્રને હું પત્નિ એમ કહી તેની કોટે ટીંગાઈ રહીને બોલી કે—

સદયાં તોરે પદયાં લાગુ બધયાં ના મરો રે—એ રાહ,

પ્રોતમ હવે ખારી તુજ હું છું વદાદાર,

હમણા તલક રમી દમો તુજ નાશ માટે,

લુલાવ્યો લુલાવ્યો તને જુઠો કરી પ્યાર-હવે
 કરમ ધરમ લુલી દામ લોભે પુરી હુલી;
 રૂપ તોરે ખાલી ફુલી પ્રેમમાં લગાડી પુલી,
 માનું છું આભાર પ્યારા તુથી મુજ શુદ્ધ ખુલી,
 માટે આજ જઈ માઈ તાતને કટાર—હવે.

આ વેળા ધુતણાની છપ્પી બહુ પ્રકાશતી હતી, ચોટલો છુટી
 જઈ નાગણની માફક છાતીપર લટકતો હતો. તેના નેણમાં પણ તેજ
 આવી ગયું ને તેણે કટારી હાથ ધરી ચાલવા માંડ્યું. માનસિંહે તેના આપને
 ન મારવા માટે તેણીને સમજાવી ત્યારે કપ્પુલ કર્યું. કે જે માને આપ
 ધુતવાનો ધંધો મુકવાને વચન આપશે તો તેને જીવતો મુકીશ, એટલું
 કહી ધુતણા આપની કચેરીમાં આવી ખડી રહી. આપા આજે જે
 જીવવાન આવ્યો છે તે હું વરી છું ને તું જે મારો ખાપ હોય તો
 આજથી આ દારીદ્રતાનો ધંધો તજીને માનવી થા: નહિ તો તું
 મારો આપ નહી ને હું તારી દીકરી નહી, આ કટારી જે-જલદી
 બોલ. રે તાઈ નસીબ ફેરવ, કાંતો કટાર મારી તેને નાખુદ કરૂં છું,
 કાંતો માનવ થઈ કપ્પુલ કર. ધુર્તાનગરનો રાજા પોતાની દીકરીનું આમ
 કહેવું બાણી બીનો ને છોકરીએ જેમ કહું તેમ વચન આપી સોગમ
 ખાધા પછી તે પોતાના જમાઇ પાસે આવ્યો. રાજ્યધારા મુજબ
 પોતાની દીકરીના વિવાહ કરી આપ્યા, ને માનસિંહે ખરાસ્નેહ ને
 આનંદમાં ઘણા દિવસ ગુજાર્યા, પછી માનસિંહને જ્ઞાન આવ્યું કે
 આપે મને દેશવટો દીધો છે, ત્યારે તો ચાકરી કરીને ખાવું કે નવું
 રાજ સ્થાપવું તે બદલે હું તો પડી રહીને સાસરીયાનું ખાઉં છું તે
 મને શોભે નહીં. પછી પોતાની સ્ત્રીને આ વિચાર જણાવી રાજ માગી.

માનસિંહ દ્રઢ થઈને ત્યાંથી ચાલી નીકળ્યો તેનો વાસે લાલચે

સેજ શંગાર ને મીઠ ભોજન તળ્યા ને પેહલા જે જે વાના ધુર્ત—
બાજથા ખાતી હતી તે ઝીગરની દાઝથી હવે ખરી રીતે પાળવા
લાગી. માનસિંહ ચાલ્યો ચાલ્યો કેટલાક દિવસે ચંદ્રાવતી શહેરમાં
જન્મ ગોહોંચ્યો. ત્યારે રાજા મરણ પામી તેનો નિર્વંશ ગયો હતો
તેની પછવાડે કોને ગાદીપતી કરવો તે વિષે તકતાર ઉઠી, અને દિવા-
નોએ એકમને દરાવ ઢીલો કે મળસ્કામાં જે પરદેશી સવારમાં દરવાજા
જામાં પેહલો પેસે તેને રાજા સોંપવું, તે વખતે માનસિંહ પહેલો
ભાગોળમાં પેહો તે જોઈ દીવાનોએ તેને ચંદ્રાવતીનું રાજ્ય સોંપ્યું.

આ તરફ સતિને જવર કરી અભયસિંહ ઘોરો ખેલતો ખેલતો
ચંદ્રાવતીના ભાગોળે આવી પહોંચ્યો. ત્યારે રાત પડી હતી તેથી તેણે
ભાગોળ આગળ અપોરો કર્યો. તેનો પોષાક ને ઘોડો જોઈ ચોક્કી—
વાળાએ તેની ખાતર અસ્થાસ કરીને પાસેના મિઠાઈ મેવો આગળ
ધર્યો. અભયસિંહ ચાંકેલો તેથી તે ઠેંગો કરી હથીયાર છોડીને
પડખે મેલી ઉઘી ગયો, ચોક્કીઆટો તેનાં આભુષણ ને હાથીયાર જાંઘને
લલચાયા, જેવો તે પુર નીંદ્રાવશ થયો કે તેના ઉપર હથીયાર લઈને
તુટી પડ્યા અને તેની પાસેથી માલ લુંટી લઈને તેની લોથની એક
ગાંસડી બાંધી દરવાજા પાસેની એક ખાઇમાં નાંખીને તેઓ સુઇ ગયા.

વાણું વાયું ને શહેરના કુંભારોનો પંડલ માટી ખોદવા
ખાડામાં ઉતર્યો તો તેણે એક માનવના લોથની ગાંસડી જોઈ
પથ તેને હજી શ્વાસ ચાલતો હતો તેને ઉપાડી પોતાના ગધેડા ઉપર
લાદી ને ઘેર લાવ્યો તેને મલમપટો કરીને સાજો કર્યો ને પોતાને
કાંઈ છોકરૂં જીવ્યું ન હોવાથી દીકરો કરી લીધો, અભૈસિંહ આ
વેળા પોતાની પદ્મીના પચાલ ન કરતાં પોતે કુંભાર થઈ રહ્યા, જે

દીવસે તેનું પગલું પટેલને ત્યાં પડ્યું ત્યારથી તેને ત્યાં લીલાલહેર
 થઈ રહી. તે રોજ પોતાના ઘરમાં પીતા સાથે કુંભારના રોજગારમાં
 બળતો હતો ને સર્વ કારભાર પોતે ચલાવી કુંભારની નાતમાં ચક્ક
 ખામ્યો. તેની પ્રેમ ચાલથી કુંભારોમાં પણ જોવા જોવો દેરદાર થયો.

પણ તેના નસીબમાં દેશવટાની મુદત આમ એકાંતમાં ગુજરવાની
 ન હતી. શહેરમાંના બે વેહવારીયા ઝવેરચંદ અને મુરચંદ વહાણ
 બંધાવી તેમાં લાખો રૂપીઆનો માત્ર ભયે, પણ વહાણ અવજોગમાં
 બાંધ્યું તેથી તે બારામાંથી નીકળતું નથી. જોશીઓએ જોશ જોયા
 ને કહ્યું કે એને કોઈ બત્રીસાનો ભોગ આપવો પડશે. ઝવેરચંદ ને
 મુરચંદ બે બાધ નગરશેઠ તથા દીવાનના રૂમા થતા હતા એટલે
 તેમને તો કોઈ બત્રીસ લક્ષણો નજરે પડવાની ખોટ ન હતી. કોઈ
 ગરબને ત્યાંથી બત્રીસો પડી લાવવાને માટે તેમના અનુચરો આખા
 શહેરમાં ફરતા રહે છે, તેવામાં અભેસિંહ પટેલની દેવડી ન દાતણ
 કરવા બેઠો છે, ત્યાં પેલા વેહવારીયાના સેવકો આવી ચડ્યા; તેઓએ
 એને જામનેજ પારખ્યા કે આ બત્રીસો છે માટે બેઘડક પટેલ પાસે
 જઈને માગણી કરી. “બાધ પટેલ ! હમારા શેઠનાં વહાણોને અવજોગ
 નડ્યો છે તેને સાર હમને આ પુરૂષ આપ ને એને સાર તરે જોઈએ
 તે દામ લે. ” પટેલ પેલાઓને ખુશ બળેરી કાઢ્યા. “અરે મુરખો !
 કોઈ પોતાનો પુત્ર વેચતું હશે ? ” પેલાઓએ પોતાના શેઠને જઈ
 કહ્યું, તેઓ દીવાન પાસે ગયા જેનું કહેણ પણ પટેલે કાંઈ ગણકાર્યું
 નહીં. પછી કોટવાલને થોડા માણસો થી મોકલ્યો તો કુંભારોએ
 ભેગા થઈને તેને મારી કાઢ્યો. દીવાને જઈ રાખને કહ્યું કે
 સાહેબ ! આપણા શહેરના નગર શેઠના વહાણને બત્રીસાનો ભોગ
 જોઈએ છે તે આપણા કુંભારને ત્યાં એક પરદેશી છે પણ તેને દામ

આપવા કહીએ છીએ તોપણ આપતો નથી ને સામે ટકકર લે છે. પોતાનો છોકરો હોય તો એક વાત છે પણ આ પરદેશી તેને પણ આપવાને તેઓ હક કરે છે એ કેવો જીલમ ? ત્યારે શું તેના વારસે નગર શેઠોનું વહાણ અટકી રહે ? ને લાખો રૂપીઆનો માલ રોકાય ? રાજાએ કહ્યું કે જાઓ સ્વાર મોકલી પકડાવી મંગાવો. રાજાના સ્વાર કુંભારની પોળ પાસે આવ્યા કુંભાર ખીના કે, રખે હમારા છોકરાને મારી નાખે તેથી એક કોટડીમાં પુરી સડવા રામા થયા, કોટડીમાં અભેયસિંહે વીચાર કર્યો કે, આ ખીયારા ગરીબ કુંભાર મારા ખાતર માર્યા જાય છે તે હું રજાપુત બન્યો કાયર કહેવાઉં ? તેવોજ છાપડું ફેડી મેદાન પડ્યો. એક એક ધસી આવી એકના હાથમાંથી તરવાર ખેંચીને વાડ કાપે તેમ સર્વ કાપી નાંખ્યા. બાકીનો તો કાછડી પકડીને નાહા. રાજાને એકદમ ખબર થઇ કે તેણે એકદમ કુંભાર ઉપર ૫૦૦૦ મોગલો મોકલ્યા તેઓ સાથે કેટલોક વખત સુધી ધીંગાળું મચ્યું પણ અંતે અભેયસિંહને થાકીને વેહવાર્યાએને સોંપ્યો. વેહવારીયાઓ તો લાલ્લા તેને સમુદ્ર કિનારે લઇ જઇ હરામખોરને એનું શીર તોડવાને બોલાવ્યા ત્યારે તે બેલ્યો કે વેહવાર્યાઓ ! તમને તમારું વહાણ ચાલવા સાથે કામ છે કે મારો જીવ લેવો. જે વેહવારીયા બોલ્યા કે ના બાઇ, હમારું વહાણ ચાલ્યું કે અમને કશી ગરજ નથી. અભેયસિંહે કહ્યું કે મને છોડો તો હું વહાણ ચલાવી આપું. વેહવારીયા બોલ્યા કે હા, તને છોડીએ તો હમારો જ નાશ કરે. શું તારૂં શુરાતન અમે જાણતા નથા કે તને છોડીએ, વળી નાંચ પચાસ માણસોનાં ધડ રખડાવીએ ત્યારેજ કેની. પેલાએ આગ્રહ કર્યો કે મને સાંકડેલો છોડો તો હું તમારું વહાણ ચલાવી આપીશ. ત્યારે તે બોલ્યા બાઇ હવે બચવાનું નથી ઇશ્વર સ્મરણ કરવું હોય તો કરી

હો નહીં તો ઝટકો પડ્યો. અભેસિંહ સોગન ખાધા કે કશો દર્દો
કરે તો મને સૂર્યનારણ્યના સમ, સમુદ્રના સમ, મારા સાત કુળના
સમ એ વગેરે ઘણા જ અધરા સોગન લીધા ત્યારે વેહેવારીઆને
વિશ્વામ આવ્યાથી તેને છોડ્યો. અભેસિંહ છુટતાંજ સ્નાન કરવાને
સમુદ્રમાં ઉતર્યો પછી સૂર્યનારણ્યનું સ્મરણ કરીને પોતાની છેલ્લી અંભળી
ઉપર ધા કરી લોહીનાં ટીંપાં વહાણના મુખપર છાંટ્યાં તેવુંજ વહાણ
સડસડાટ ચાલ્યું. વેહવારીઆઓએ આ ચમત્કાર જોઈને વીચાર્યું કે
આ કોણ જાદુગર તો ના હોય ને જાદુથી વહાણ ઉતરી મધ્ય દરીએ
રોકે તો નહીં માટે એને વહાણમાં સાથેજ લઈ લો કે જે કંઈ નજર-
અંધી હશે તો પછી એજ સાલ્ય કરશે તેથી વેહવારીયા બોલ્યા કે ના
ભાઈ, હમા તારાપર વિશ્વાસ નથી માટે તને મારવાને કાંતો હમારી
સાથે લઈ જવો. આ સાંભળી અભેસિંહ તેની સાથેજવાને વહાણમાં
ચઢી બેઠો.

સારો પવન હોવાથી વહાણ સપાટામંથ ચાલ્યું ને જાંવા બંદરે
નાંગરું આપી પણ વાણીઆઓએ અભેસિંહને વધારે શક્ય જોયો
કે એને લીધે જ વહાણ જલડી ચાલ્યું હશે. એવામાં વળી બીજું
કે તક થયું.

જવાના રાજાને હંસાવળી નામની એક કન્યા હતી. વહાણ નાંગરું
એવામાં કુંવરીએ સ્વયંવર રચ્યો છે. દેશ દેશના રાજકુંવરો મંડપમ
ખીરાળ્યા હતા તેમાં વેહવારીઆ પણ જઈને બેઠો. તેઓએ અભેસિંહને
પછવાડે ઉભો રાખ્યો. હાથણી ડોલતી ડોલતી આખા મંડપમાં કલ્લ
ઢોળવાને છુમી પણ જ્યાં જાય ત્યાંથી પાણી વળી વેહવારીયાની પકિત
પાસે આવી, ત્યાં વેહેવારીયાઓએ માથા બહાર કઢ્યાં પણ હાથણીએ
જોયુંજ નહીં ને પછવાડે જ્યાં અભેસિંહ ઉભો છે તેના ઉપર કલ્લ

દેલ્લો. વેડવારીયા એકદમ બોલી ઉઠ્યા “ અરે આતો નોકર માણસ છે. હાથણી લુલી ” કહી અભેસીંહને હાંકી છેક મંડપની બહાર સો કામ દુર કરી આવ્યા. ફરી હાથણીને શણગારીને રાજકુમારીએ તેને અરજ કરી કહ્યું “ અહો ગજણુ માતા ! મારે માટે મધુવર શોધી દેજો ! ” હાથણી ડોલતી પાછી આખો મંડપ ફરી પણ કેમને લાગ્ય-વંત ન ગણનાં જ્યાં બહાર અભેસીંહ ઉભો હતો, ત્યાં જઈને કલસ દેલ્લો. વાણીઆ વળી બરાડી ઉઠ્યા કે એ માણસ જાદુગર છે. એણે હમારૂં વહાણુ પણ જાદુથી ચલાવ્યું હતું ને આ હાથણી ઉપર કાંઈ નજરબંધી કરી છે માટે હવે હાથાને શણગારી લાવો ને તે જોના ઉપર કળસ દોળે તેને કુંવરી વરે. આમ કહી અભેસિંહને છેક લાંબે હાંકી મેલ્યો પછી હાથાને બહાર કાઢ્યો. હાથી તો તે મંડપ ફર્યા બદલે વેગજેથી જ્યાં અભેસિંહ ઉભો છે ત્યાંજ દોડ્યો. તેને આવતો જોઈ અભેસિંહે પણ દોટ મુકી પણ હાથી ડોલતો ડોલતો તેની નજીક જઈને તેને રદવતે દિઠાવી પીઠ ઉપર બેસાડીને મંડપમાં લાવ્યો તે જોઈ અભેસિંહે મ્યાનમાંથી તરાર ખેંચી હાથીની મુંઠ ઉપર મુકીને કહ્યું કે દુર રહે એ દુઠા, નહી તો તારી મુંઠ કાપી નાંખીશ. શું બીજા આ મરી ગયા છે કે મને દુખીઆને વધારે સંતાપવાને એટલો બધો હિન્માદ બન્યો ! માટે જવા દે.

હુ સા—ધીરજ ધર, આ બાગ્યવાન નર ! ખુશીની સાથે આરો-પવા દે, જો સાંભળ—

“ ધરકી મહોત્તર ચારમેં બંદિ ફસી અજ મે ” એ રાગ.

જેવું દખાયું બાગમાં તેવું વળે સંસારમાં,

ના દોશ એમાં હાથ નો લાવવો વિચારમાં.

રહ્યો મને મુજ લાગ્ય પ્રમાણે એજ ગણું છું સાચું,

એજ ગણું છું સાચું સાજમ એજ ગણું છું સાચું. મળ્યો.

સારો નહારો હોય બલે પ્રભુ સમ લેખી રાચું. મળ્યો.

અભેસિંહ—અહો મનોહર રાજકન્યા, કુળવાન રાજપત્ની બા-
અશાળી નરોને મુઠી હું સરખા દુઃખી કુભાર પુત્ર વણીક ગુલામને
પતી કરવાથી શું અમુક્ય સુખ તને ફળીમૂન થશે. માટે હજી સમજી
તારો વિચાર ફેરવ.

હંસાવળી—“દોઈ રખડી મરજી” —એ રાગ
મન ઓછું લહે, કયમ પ્રાણપતી હો મુજ અપલાતી આપ મતી,
જે જાત કુમાર, સુરત તણી નથી ચિત્ત વિશે હજીકી ગણતી. મન.
મુજ પુર્તતણી, ખુન્ની આ રતી, કરી વરતીનીએ ઉપકાર અતી,
મુજ મેળવી ગુણી જોડ તેમથી કંઈ સેવન સાચવી શુદ્ધ મતી,
ન પડુ વિખુરી, ચહું એ ચિત્તથી વિનતી કંઈ એ પ્રિય આપ પ્રતિ.

પછી હંસાવાળીએ સભામાં કહ્યું “ આજ મારો ધણી તેની
તરતજ વરમાળ પોતાના હાથે તેના ગળામાં ઘાલી ધામધુમથી નિ-
વાહ થયો. રાજકુંવરીએ અભેસિંહને તેની જાવ પુછી તો કહ્યું, કું
ભાર પણ તેની રીતભાંત જોઈને જાણ્યું કે રાજવંશી છે. મધરાત્ર
તેની સોડમાં પડીને કુલ પુછ્યું તેના ઉતરમાં અભેસિંહે કહ્યું કે.—

યા કરીમ ના યા રહીમ ના, એ રાગ.

યા ખુશી તું પ્રીયા, રહે ઉમંગે સદા,
મારૂં છે વતન શોભે જેમ ઇશ્રામન સુણજે કરી શુદ્ધ મન યા ખુશી.
ક્ષત્રી કુલ છે અમારું એ મુલ ॥ અમારું હીલુમગ્યથી તાત વાણી,
ચલાવા છુટો ભાગ્યથી તાત મારો અમરસિંહ રહોડ શુર શેહેર મુજ
જોધપુર—તું ખુશી.

પછી તેણે પેતાની તમામ હકીકત અથથી તે છતી સુધી કહી. સવાર પડી તેટલામાં તેનો ખરો હેવાલ રાજપુત્રીને તેની એક માનીતા દાસી એકલાએ જાણ્યો. બાકી આખું ગામ તો બોલતું રહ્યું કે વાણી-માને નોકર રાજાનો જમાધ થયો.

જેઘપુરના કુંવર વેરે કુંવરી પરણી તેથી જાવાનો રાજા ખુશ થયો ને તેને ગાદીનો વારસ ફેરવી સધળો રાજકારબાર સોંપ્યો. અબેસિંહનો ધન્સાદ ને લલ્લી ચાલથી વખાણ થઈ રહ્યાં. ત્રણ વરસ વીતી ગયાં તેટલામાં વેપારીઓ માલ વેચી રહ્યા ને ધર તરફ વહાણો પાછાં લાધ્યાં. તેઓએ પોતપોતાની મસલત કરી કે આપણે આપણા બરને માલ લીધો છે તેની જગાત આપવી પડશે તેથી તેઓ અબેસિંહ પાસે જઈને જકાતની માશી માગી કે સાહેબ અમારી સાથે તમે આ શહેરમાં આવ્યા તો રાજ પામ્યા. આજ તમે મોટા થયા ત્યારે ગરીબોને જગાત માફ કરવી જોઈએ. અબેસિંહે માશી આપી પછી વાતચિત કરીને હટતી વેળા એક ડોસાએ માથું હલાવ્યું તે જોઈ અબેસિંહે તેમ કરવાનું કારણ પૂછ્યું ત્યારે વાણીઆએ કહ્યું કે, જો ખરું બોલાવો તો હમને તમારા વિના મોહ કત્તન થયો છે. આ પરદેશ છે, પારકા લોક છે તેમ તમે એકલા તેથી કોણ જાણે કોઈક દિવસ શું બને. હમે પુરા બલા પણ તમારા દેશના જ અને અહીં તમારા અંગનું કાર્મજ નહીં તો આપત્તિવેળા મદદ કેની, હમે તે હવે દસ વરસ રહીને એપ પાછી કરી ફેર આવીશું તમને રાજ મળ્યું તો શું થઈ ગયું. અબેસિંહે કહ્યું કે માથું કેમ ધુણાવ્યું તો કહ્યું ના સાહેબ, કાંઈ નહીં એતો અમસ્થ ધુણાવ્યું. હમારે ત્યાં પણ તમારા જેવા પરદેશીને ઓચિંતું રાજ મળ્યું છે. જેઘપુરના રાજાનો કુંવર માનસિંહ દેશવટે નીકળેલો આમની બાગોળે પહેલો પેસતાંજ દિવનોએ તેને ગાદી સોંપી. આજ

આનસિંહને ગાદી આપી તો કાલે હમે તમને આપાવીશું તેથી તમે
અમારી સાથે આવો. જેમ ભેગા આવ્યા હતા તેમ સર્વ ભેગા જઈએ.
વનમાંથી વિખુટા પડ્યા : ખજી અભેસિંહે પેતાના ભાઇ નામ આ પ્રથમ
જ સાંભળ્યું તે ચંદ્રાવતીનો રાજા થયો એટલે માતાની વાણી કળી
તેથી ભાઇના રાજમાં જવાની તેને ઉત્કંઠા થઇ પણ તેણે ઠરાવ કર્યો
કે ભાઇને રાજમાં રાજના ડોલ વિના જવું કે જે જોઇને ભાઇની
પ્રીતિ જેવી ને તેવીજ છે કે કાંઈ અદલાય છે. ભાઇ બોલાવે તો
બોલવું નહિ તો દેશવટામાં થોડીજ મુદત બાકી છે તે પુરી થતાં
આપની પાસે જવું.

ભાઇના વ્હાલે કરીને અભેસિંહને જવાનું બંદર મેલવાનું મન
થયું. તેણે વેહવારીયાઓને જણાવ્યું કે તમને પાછા બોલાવું તો
તમને બધાને ફેરો મટે માટે હુંજ તમારી સાથે આવું છું ને તમે
જ્યારે પાછી ખેપ કરશે ત્યારે સાથે આવીશ. હમણાં તો તમારી
સાથે હું પણ વેપારી જેવો જ બની આવું છું. મારો કાફલો તૈયાર
થાય ત્યાં સુધી તમારે થોભવું.

વાણીયાઓના ગયા પછી અભેસિંહ નજરબાગમાં ઉતર્યો હતો.
ત્યાં એક સુંદર તરવરતી છાંયે પેતાના બાપ અને ભાઇના વિચારથી
એએનીમાં ખેડો છે. તે આંખાનું ઝડ હોવાથી કાચલો તે ઉપર રાખ
તાણી ગયા છે, અને પ્રેમમાં ગુલતાન બનીને ટહુક ટહુક કરી કહી
છે તે જોઇને તેને હંસાવણાનું સ્મરણ થયું. તેનો ખરો વ્હાલ આ
વેળા તેના ચક્ષુમાં જ ચમકે છે. એક બાજુથી ઉદાસીએ કરીને તેનું
આખુ શરીર મંદ થયું છે તેમ બીજી બાજુથી તેના મોં ઉપર પ્રેમની
લાક્ષી છવાઇ રહી છે. તેવામાં હંસાવણી હંસી માફક ડોલતી પોતાની
હાસી સાથે બાગમાં ફરવાનીકળી છે તેની ને તેણીના સ્વામીની નજર

એક થઇ. અભેસિંહના ઉદાસ ચહેરાની આકૃતિ તેને કેવળ નરીજ દેખાતા તે તેના બેજાન શરીરને અડકીને પાસે બેડી. ઘસી પોતાની બાઇને આ ઢંગ જોતાં કોયલના રાગ ઉપર જાણે ધ્યાન આપતી હોય તેમ દુર થઇ ગઇ. હંસાએ અભેસિંહને પ્રેમ કટાક્ષથી જગૃત કરીધો તેવીજ હંસાને ગળે લગાડી તેના પ્રેમનો મદ કરવા લાગ્યો. હંસાએ બાથ બીડીને પુછ્યું. ‘સ્વામી આજ ઉદાસ થઇ વ્યગ્ર કેમ દેખાઓ છો ?’

અં—નિશ્વાસ નાખીને ! પ્રિયા તેવુંજ બની ગયું છે, તારી પાસે મારી હકીકત કહી તે પરથી તું જાણે છે કે મારો મોટો ભાઇ મારાથી વીખુટો પડી ગયો છે પણ વાગીઆઓના કહેવા મુજબ તે તો ચંદ્રાવતી નગરીમાં રાજ કરે છે તેને અને માતાપિતાને મળવાનો વખત પણ સમીપ આવ્યો છે છતાં હું તેનાથી હજારો ગાઉ દુર છું.

હંસાં—શું ત્યારે તેનાજ રાજમાં તેનાજ નોકરોએ તમને આ-ભુષણની લાલચે મારીને પુલ્લની ખાડમાં નાખ્યા અને આખર તેનાજ હુકમથી તમેને બત્રીસા તરીકે સાગર કિનારે વધાવવા સાર લાગી નો-કર માફક વહાણુમા ધાલી વેતરીઓ અહીં લાવ્યા.

અં—હા પ્રિયા ! એમજ પણ મારા ભાઇએ અથવા મેં એક બીજાને તે વખતમાં નજરે તો જોયા નથીજ અને તેથી હું ભાઇનો વાંક સમજવાને બદલે મારા ભાગ્યોદયની નીશાની સમજું છું.

હંસાં—એવાં દુઃખો ભોગવ્યાં તેમાં ભાગ્યોદયની નીશાની કેમ કહેવાય !

અં—પ્રિયા ! ધારો કે હું મારા ભાઇને ભેટ્યો હોત તો કબુલ કરીએ કે આટલું દુઃખ કદાપિ પામને નહિં પણ તેમ થાને તો મારા ભાઇથી ફરી છુટો પડી અહીં સુધી ક્યાંથી આવી શકતે !

હંસા૦—શુધ્ધ શિયલવત, તેજોમય, વીરપણું અને સરસ સદ્ ગુણ એ બસ છે તો પછી હું કેણુ બિસાત કે આપ મારા આટલા વખણુ કરો છો, ખરું જોનાં તો મારા બાગ્યમાં આપ સમાન અલોકિક પતિ પામવાનું તેથીજ અનેક ચમત્કારો આપને અહીં લાવવા સારૂં પ્રભુએ બનાવ્યા.

અ૦—પ્રિયા, એ બધુંએ ઠીક પણ હવે તારા પિતા રાજ આ પે તો બહુ સારૂં કે જ્યારે મારા મનની ધારણા સફળ થાય.

હંસા૦—મારા પિતાના રાજમાં આપની મનગમતી બરદાસ્ત નહીં થઈ હોય તેથીજ આપ જવાને આટલા અધીરા થયા છો.

અ૦—પ્રિયા, એમ બોલવું તને ઘટિત નથી. શું તારા પતિએ મને રાજ સોંપી દીધું નથી? શું અહીં મારો હુઃમ નથી ચાલતો. એ બધું છે પણ મારા રિયોગથી દુઃખી બાતને તથા માત પિતાને એકવાર મળીને હું પાછો ત્યાં સુધી તમે અહીં એકલા રહો. હું એક વરસમાં પાછો આવીશ.

હંસા૦—મારા પ્રભુ! આપ એ શું બોલો છો; શું આપ મને સુકીને જવા ધારો છો? ના મહારાજ, એમ બનેજ નહીં. કાયાથી છાયા અળગી રહે જ નહીં તે તો સાથેજ પતિથી જીવે રહેવામાં અગ્નિને કેટલાં દુઃખ છે?

અ૦—શું ત્યારે મારી સાથે આવવું એજ સંકલ્પ?

હંસા૦—એમાં શો શક? જો તેમ છતાં એકલા સુકીને જશે તો ફરી મેળાપ થયા પહેલાં મારો સ્મરણ સાથ મેળાપ થશે.

અ૦—પ્રિયા એમજ છે તો ચાલ તકયાર કર. એટલું સાંભળતાંજ આ મહા ચતુર હંસાવલીએ પોતાના સ્વામીની આસના વાસના કરી કહ્યું “આમાં શી મોટી વાત છે? મારા આપને હું સાસરવસો

કરવા કહું છું, પછી આપણે અહીંથી ચાલીએ” તે પ્રમાણે હંસાવળાએ
 તેના આપને કહી બે વહાણુ તૈયાર કરાવ્યાં પણ તેમાં કંઈ સિપાઈ
 સપરા વગર માલ ખળે જરી રાખ્યા દીકરી જમાઈને પેલા વા-
 ણીઆઓ સાથે વિદાય કર્યા, હંસાવળા સાથે તેની ફક્ત એક દાસી
 આમ સફર જરી થઈ. ઘણાક માણસ સમુદ્રમાં રહી ગયા એવામાં
 વણીકોની બુદ્ધિ ફરી, હવે અભેસિંહ પોતાની રાણીને તેની દાસીસહિત
 એક વહાણુમાં છે અને વાણીયાઓનો કાફલો છે. આઠ દિવસે અભે-
 સિંહ એક વખત ઝવેરચંદના વહાણમાં જઈ મળી આવે છે, અને
 વાણીયા તેની સેવા કરે છે. પછી એક દિવસે વાણીયાઓએ ડાઁરો
 કર્યો ને તેમાં અભેસિંહને બોલાવ્યો કસુંબો ગોળા તેમાં ઝેર નાંખ્યું
 અભેસિંહે તો થોડો પીતે બંધ રાખ્યું પણ વણીઆઓએ તેને-પરા
 ણે પાયો પીતાંજ તેનો ડોકનો કાંટો વળી ગયો ને તે મુર્જાગત થઈ
 પડ્યો. વાણીયા મનમાં તો હરખ્યા પણ દીલગીરીનો ડોળ ધાલીને
 રાણી પાસે ઉચકી લાવ્યા ને કહ્યું કે, આ બહુ ખુર થયું છે. આજે
 ડાયરો કર્યો તેમાં અમે તો થોડો પીવા ડીધું પણ કહયા છતાં ભાઈ
 આગ્રહ કરી ઘણું પી ગયા તેથી રાખતે અમત્ર આન્યા છે, તે ધડી
 બે ધડીમાં ઉતરી જશે પણ અમે તો વાણીઆ ભાઈ તે પીવાથી હ
 મારા ચાર માણસ તો સ્થાય થઈને પડ્યા છે, તે ધડી બે ધડી
 માં મરી જશે એમ કહીને વળ્યા. હંસા ગામરી થઈ રોવા પીટવા
 માંડ્યું પણ ચંચળાઈથી જાણી ગઈ ને બોલી કે વાણીઆનું કાંઈક
 કાવતરું છે, તે હંસાએ સાંભળતાં જ રડાપીટ કરી મેલી. પણ દાસી
 બાહોશથી બોલી, ‘બા’ આમ રોવો છો શું? પેલી ઝેર ઉતારવાની
 ખુટી આપણી પાસે દાબડામાં છે તે કાઢીને ધપાવે પાઓ. ઝેર
 વળશે.” આ યાદ આપ્યાથી હંસા બોલી, તું મારી મોટી બેન છું.

તારૂં આવ્યું આજે સારથક થયું, મારી તો ગંતી ભંગ થઇ છે, પણ
 તુંજ કુચી લઇને. છુટી કાઢી લાવ, પછી તું કહીશ તેમ કરીશ,
 દાસીએ છુટી કાઢી ધસીને પાછા ને અભસિંહ સંવધ થયો. સમુદ્ધ
 ઝેર ગયું, ત્યારે દાસી બોલી “રાજ-રાણી તમે હવેથી મારા કહ્યા
 સર ચાલો તો આપણે પાર ઉતરીશું નીકર આ વાણીયા હવે આ-
 પણ્ય રહેને જખરીથી મારી નાંખશે, આપણી વારે કોઇ ચડનાર
 નથી ને એમને સગે તો સારો સાથ છે.” પછી દાસીએ અભયસિંહને
 એક મોટી પેટીમાં સંતાડ્યો ને કહ્યું કે, હું બહાર કાઢું ત્યારે
 જ નીકળવું. પોહોરેક રાત વિત્યા પછી એક ગાંસડો બાંધી પોક
 મુકીને દરીયામાં નાંખી દીધો. સહવાર પડતાં સર્વને જણાવ્યું કે
 રાજા મરી ગયો બીજા દિવસે વાણીઆઓ ખરખરો કરવાને આવ્યા
 ત્યારે દાસી બોલી કે વહેવાર્યા હમારો રાજા મરી ગયો ને હવે તો
 અમે નિરાધાર થયા હવે અમારા તમે ધણી ને આ માલમીલકત પણ
 તમારીજ એમ કહી નવધારે રેવા માંડ્યું. વાણીઆ બોલ્યા બેન,
 થવાનું હતું તે થયું; હવે રેવે શું થાય. હમારાં પણ નસીમ કુટ્યા
 કે રાજા દેવગોક થયા પછી ધણું કહીને ઉકતી વેળા બોલ્યા કે, આજ
 હવે રેવે કાંઇ વળે એમ નથી. હમારા નવા રાજા કુંવારા છે તેમની
 સાથે પરણાવીશું ને તમને પટરાણી કરીશું. આ બે વાહણ તમે
 અમને આપજો એ તે હમને એક સોપારીનો કટકોજ, ને પછી
 ધનામમાં કાંઇ ગામ મરારા પણ તમારી સેવા પેટેજ અપાવજો. આવું
 બોલવાથી રાણીને દાસીને ખાતરી થઇ કે રાજા અભયસિંહને
 જીવતો જાણસે તો અવશ્ય મારી નાંખાવે તેથી તે તો રાજા પેટીમાં
 રહે ને વખતસર બોજન આપે તે ખાંધ અંદર જ સુખ રહેતો
 હતો. બહારથી પેલી બે કમિનીઓ શોક દેખાડવા લાગી ને વાહા-

સધના ઉતાડ્યોનું પારખું લેતાં રહ્યાં એમ કૃતલાક દિવસ
 ગયા ક્રોડે શહેરનો કિનારો આવ્યો. કિનારે પોહ્યાંચતાં જ વહે-
 વારીઆએ પાછા રાણી પાસે આવીને માનસિંહને વેરે પરચાવ-
 વાનું કહ્યું ત્યારે દાસી બોલી હમારી રાણી નાનાં ને બેસમજ છે.
 તેને તમારા રાજ સાથે રહે કરાવતાં કાંઈક દિવસ થશે, માટે
 પેહેલા તમે ઉતરો અને રાજને સમજાવીને હમને કાંઈ અલા-
 એદો મહેલ અપાવવો. ત્યાં એક મહિનામાં એને સમજાવીશું એટલે
 રાજ પણ હમારી પાસે આવતો જતો થશે ને બનનેનો મિત્ર
 થતાં સેજમાં કામ થઈ જશે. આ વાત વાણીઆઓના ધ્યાનમાં
 ઉતરી તેથી માનસિંહ પાસે વહેલા વહેલા જઈ તેને વારતે રાણી
 લાવ્યાં છે તે કહી વચાઈ આપી પછી દાસીના કહેવા પ્રમાણે જુગ
 મહેલની સોઈ કરાવી, તેમાં દાસીને હંસાવલી અસખાજ સાથે ઉતર્યા,
 હંસાવળી ને દાસીને બાળપણથીજ બેનપણું હતું. તેથી તેઓ હમેશ
 સરખો શયુગાર સજતાં, દાસી જને કુલીન કુમારીકા ને કાન્તીદાર,
 તેથી તે હંસાવળી કરતાં કંઈ ઓછી દીપતી હતી નહીં જે મહેલમાં
 તેઓ ઉતર્યા તેના દરવાજા ઉપર ચોકી છે. ને હુકમ લાઈ જવા
 લાવવાને નીચે બે લુંડી છે તે રાજના મહેલથી અવેલું ખાણું
 આપવા વેળાસર રાણી પાસે આવે છે તે શીવાય મહેલમાં કાંઈને
 પ્રવેશ થઈ શકતો નથી. આ પ્રમાણે માસ એકની મુક્ત ગુજરી કે
 માનસિંહને જાવાની રાજપુત્રી જોવાનું મન થયું. નોકર લોકોએ લુંડીને
 કહ્યું ને લુંડીએ ઉપર ખચર આપી કે રાજ આવે છે. દિવાનખા-
 નાના એક ભાગમાં પેટી રાખી હતી. જ્યારે રાજ સાથે વાત થાય
 ત્યારે અમરસિંહ પણ સાંભળે, રાજ માનસિંહ દીવાનખાનામાં દા-
 ખલ થશે તેને જોતાંજ બીજો અમરસિંહજ આવી ઉભો હોય એમ

લાયું દિવાનખાનામાં એક સિંહાસન હતું તે ઉપર હંસાવળી બેસી હતી. માનસિંહ આવ્યો તેવી જ માનુની જાણે પંખી ઉડીને બાંકું હોય તેમ ઉતરીને દિવાનખાનાના અંદર પટમાં જઇ બેસી તેજ વેળાએ દાસી અંદરથી આપી ને રાજાની સામે ઉભી, તેનું રૂપ અને શય્યાગાર જોઇ માનસિંહ થોડોક ભોળવાયો કે આતો હંસાવળી ન હોય પણ તેજ મુકરર કરીને સિંહાસન પાસે કનક બાજક ઢાબેલો હતો તે લાણી આંગળી કરી કે તે ઉપર દાસી જઇને બેસી.

“હે રાજા ! તું મારી રાણીને વરવા આવ્યો છું તો હીક પણ મારી પાસે એક વાત સાંભળીને તું વરશે તો તેમાં તારું કશું પણ છે. વાતની વીગતથી એક વખત તું સાવધ થઇને વિવાહ લેવડાવજો પણ તે પહેલાં મારી બાઇની ખુશી નથી કે તું તેને નજરે પણ જુએ ” તેના કહ્યા ઉપરથી માનસિંહ સમજ્યો કે આ તો દાસી છે. તે બોલ્યો; હે દાસી ! તારી શી વાત છે તે કહે ત્યાર પછી હું મુદ્દત લેવડાવીશ. દાસી બોલી આમ વાત થાય નહીં. મારી રાણીની એક શરત છે, કપુત્રીશ ત્યારે વાત થશે રાજાએ પુછ્યું શું છે તે કહે, હું વાત કંઈ તેમાં તું ધાંધ પણ વચ્ચે બોલે કિંવા તારે માથે ખેંચી લે તો હું વાત અટકાવીશ ને તું તરત પાછો ફરી જાય, પણ તેજ શરતથી કાલે આરંભીશ. ” માનસિંહ માનુનીનું વેણ સાંભળી બોલ્યો કે એવી વાત શી હશે, કે તે હું મારા માથે ખેંચી લઇને વચ્ચે બોલીશ તેથી ઉલટો આગર થઇને કહ્યું કે બોલ ! બોલ ! મારે તારે શરત કપુત્ર છે. તોય દાસીએ ન માન્યું ને વચન માગ્યું માનસિંહે વચન આપી કહ્યું કે “ જી રજપુત બચ્ચાની દુવાઇ છે ” એ માંડે વચન છે, તારી વાતમાં હું વચ્ચે બોલું તો તું બંધ કરજો ને વળતી રાત્રે આગળ ચલાવજો. વાત પુરી થયા પછી પણ જો તારી રાણી

બુશીથી વરશે તો હું વરીશ ત્યાં સુધી હું તેનો રક્ષક છું તે વીસે વું ખાત્રી રાખજે.

દાસી—હે રાજા ! હું છેક નાની બાળક હતી ત્યારે મારી ધાવે મને એક વાત કહી હતી તે હું કહું છું તે તમે સાંજો.

“સુનીએ સખીરી સૈયાં મુજ દર્દકી બાતાં”-એ રાગ.

મહારાજ વાત મારી, દુઃખથી ભરેલી મારી,
કરી તોલ આપે એનો, મુજનો કોઇ વિચારી. મહા.

શુભ ક્ષત્રી કુલમાંહી, બે જ્ઞાત ભાગ્યશાળી;
શુરવીર ટેક ધારી, કાંતી ઘણી રૂપાળી. મહા.

નિજ બાગમાં પધારી સંધ્યાસમે ખીરાજ,
શોભા નીહાળી ઝાઝી, રહેતાં હમેશ રાજ. મહા.

એક સમય તો દીનાં, તે ઋતુ બેસતે વસંતે
એક પદ્મિની પધારી, જળ કાજ ખુશ ખંતે. મહા.

નીરખી વડીલ મેલ્યો નિજ ધર્મને વગોયો;
શર ત્યાંપ આપ પ્રોયો, ઘટ ફેડી ચીર ઘોયો. મહા.

હાઈ વાત સર્વ તાતે, દીવસે ખીજે પ્રભાતે;
કરી ક્રોધ ચિત્ત સાથે, અણાવ્યો ધિક્કાર હાથે. મહા.

નિજ દેશ પાર કીધા ચાલ્યા બે સાથ સીવા;
વનવિકટે માગ લીધા, ભયથી જરા ન ખીધા. મહા.

એક વાવને કીનારે, ઉતર્યા વિના વિચારે,
જલ માટ જ્ઞાત નાના, બહુ હોંસથી સિધારે. મહા.

કરી પાન લેખ જોઇ, વાંચ્યુંજ ચિત પ્રેમ,
કદીએ મનુષ્ય જાતો, બેસો અહીં ન કોઇ. મહા.

બુલતા રહો કદાપી, જળ ન પીઓ તથાપી;
કદી તે જતાં પીએ, તો નિશ ના રહો કદાપી. મહા.

દેવી તણી પ્રતિજ્ઞા કરશે, જે ભંગ નહીં;
 નીજ કાલ આપ હાથે, આણે જરૂર તાણી. મહા.
 સહી એ વૃત્તાંત નાના, કહે જ્યેષ્ઠને કે માનો;
 વચનો એ અંબીકાલા, મનમાંહી સત્ય જાણે. મહા.
 મોટા ન કાંઈ માન્યું, કરમે લખ્યું થવાનું;
 સુતો વડો નીરાંતે, આન્યું નજીક કાણું. મહા.
 નીશ અર્ધ છે વિતેલી, દેવી જે સથ ભેલી,
 શરમાય સૂર્ય એવી, નાને દીડી ઉભેલી. મહા.
 સુણવા વૃત્તાંત પુરો, નીજ સોડ તાણી પોઢ્યો;
 સહુ કાલ આપ જાણ્યો, નીરખ્યો ફણીદ પાટો. મહા.
 મણી કાજ નાગ ગારો, નીજ જ્ઞાત પાસ આવી,
 મણી પાઘ સાથ જાંવી, જગત કયો જગાવી. મહા.
 ઉડી દુર જઈ વિરામ્યા, શુભ રથાન રમ્યા પામ્યા;
 કહે છે વડીલ પ્યારા, કર નીન્દ જ્ઞાત મારા. મહા.
 સુણી તે સુતો નીરાંતે, વડ જ્ઞાતને એકાંતે;
 ચઢી ઉંઘ ખુબ ખાંતે, સુતો વડીલ જાતે. મહા.
 પછી નાગણી પધારી, નીજ વેરીને વિચારી;
 ધસીને અનુજ પાયે ડસી, કાંધ ધાવ કારી. મહા.
 જમકી ઉઠ્યો ડરીને નિજ કૃત્યથી કરીને;
 કર મધ્ય લેખ કીધો, સુતો પછી ફરીને. મહા.

માન — અહા ! આ વાત આજેહુમ મનેજ મળતી છે. હા,
 અમે જે બાઈઓ સાથે એજ માફક વનવાસમાં નોકળ્યા અને મા-
 રાથો નાનો છે તે ધણો ચતુર જાંધુ અકાળ મરણને વશ થયા છતાં
 હું હજી સુધી છવું છું કેવું કઠોર મન ? એ દસી તારી વાત શું
 હવે પુરી થઈ

સખી૦—ના મહારાજ, મારી વાત તો હજી ઘણી બાકી છે.
પણ એલામાંજ પોતાના પર ખેંચી લેા છો ત્યારે આગળ કેમ ચાલશે.

માન૦—પણ મારા મરણ પામેલા બધુની યાદ આવવાથી
મરું મન ભરાઈ આવે છે, અરે એતું શું થયું હશે ?

સખી—પૃથ્વિનાથ ! તમારા કહેવાય મુજબ તમારા બંધુ તો
મરણ પામ્યા છે પણ મારી વાતનો તો નાનો ભાઈ પાછો જીવતો
થયેલો છે.

માન૦—શું ત્યારે મારો ભાઈ જીવે છે ! ત્યારે તો મને ટવ-
ળાવશે. મુકી દઈ એકદમ તેની ભેટ કરાવવા તું માગે તે આપું.

સખી૦—હીક છે ભેટવું સહેલ છે પણ મુશ્કેલ. ઘડી આગળ
જે જાને તે ખરું પણ મારી વાત સાંભળેા.

કુટીબંધની ચાલે વિનય સંગાતે બોલે વેદર્ભી સુંદરી.

હપ્પું નાને સ્વહાથે, ખરા ક્ષત્રી હો જાતે;
ખરો ગ્રંથ હેય હું સાથે, મને તજી જાઓ જાતે.
ન બાળો દેહ મારી, જ્ઞાને લેજો વિચારી;
તજી મૃજને પધારેા, પોતાનું સુખ વધારેા.
ગયો વડ જ્ઞાત ચાલી, મણી શાર પેચ ધાલી;
ચંદ્રાવતી રાજ્ય ખાલી, મળ્યું થયો ભાગ્યશાળી.
રહ્યો વન મધ્ય નાનો, અચે-ન શય સખાનો;
દિનો ત્રણ યાદ આવ્યો, સોદાગર પોડ લાગ્યો.

સતી કન્યા તે સાથે, વરી શય સાજ હાથે;
 આવ્યો અંધ વિપ્ર તેને, જીવાડ્યો એ ઋષિં જાતે.
 તેને નીજ સ્ત્રી બનાવી, ઇચ્છા પૂરી પડારી;
 લાઇ આજ્ઞા એકલો, વધ્યો વનવાસ કંલો.
 આવ્યો ચંદ્રાવતીએ, બને લખ્યું જે રતીએ;
 દરવાને દુષ્ટતઓ હણ્યો, શમશેર ધાગ્યો.
 ભૂષણુ લઇ ઉતારી, મુક્યો ખાડે નીવારી;
 કુંભારે ઘેર લાવી, દીધો સાજો બનાવી.
 બન્યું એક નાવ તેવે, ચાલે બત્રીજે ટેવે;
 મળ્યો નહીં અન્ય જેવે, સહુ તેનેજ હેવે.
 ન વળું વૈશ્યનું જ્યારે, કહ્યું વૃષ પાસ ત્યારે;
 વૃષે નિજ સૈન્ય સાથે, સોંપાવ્યો વૈશ્ય હાથે.

માન૦--અરે, શું ત્યારે મેં પાપી હાથે કરીનેજ મારા નાનકા
 બાઇને મારવા આપ્યો? 'ધીક્કાર ધીક્કાર ! આ જીવિતને, બળો આ
 રાજપાટ, હવે મોત આવે તોજ બહુ.

સખી૦--પુરી વાત સાંભળ્યા પહેલાં આમ ઉસ્કેરાઇ જાઓ
 ત્યારે તે વાતનો તોલ કેમ થશે ? માટે મારી વાત સાવધાનપણે
 સાંભળો પછી બીજી વાત.

માન૦--હા ત્યારે ચલાવ આગળ

લાવણી-તેરી તો ઉદ્ધતમે હુવે બદનામ-એ રાહ.

મુણો મહારાજ કથા મારી ઉઘ્યાં શિર દુઃખનાં તરૂં ભારી;
 ગયાં બાંધી સાગર આરે, ચાંડાલ બત્રીસો ધારે.

વટે દુખીઓ નર ત્યારે, ચાલવું નાવ વિના મારે;
કાપ મુક્યો નિજ હાથ ઉપરને, છાંટ્યું કોહી જમ.
નાવ થયું તે ચાલતું કાઠ વિમાન ઉડે તેમ;
લાંબો મૃત્યુ થકી ઉગારી, ઉગ્યાં શીર.

કહે વણિક વિસ્મય પામી, ખરા જાદુગર નહીં ખામી,
રખે આ નાવ જાવ સ્વામી, ખતે સહુની ખવારી સામી.
લીધો સાથે જોર કરીને, ઉપડ્યા સફર કાળ,
જાવે બહાર ટુંક મુદતમાં, પહોંચ્યાં સર્વે ઝાઝ.
રહ્યા સ્થિર ત્યાં સૌ વેપારી ઉગ્યા શીર;

ગયા દિન થોડા સુખમાંહી, બન્યું કૌતુક રમણીય કાંઠ.
રાજ કન્યાએ ચિત્તચાહી, સ્વયંવર રચના મંડાપ,
રાજાએ બહુ ભરત જુમીના, આવી બેઠા શુર;
વણિક સાથમાં તે દુખીઓ પણ, ગયો વિચારે પુર.
કયું પણ હાથણી સજાગારી, ઉગ્યાં

કલશ જે નર ઉપર આવે, રાખ નિજ કન્યા પરણાવે;
કરમ સંજોગ ખરો થાવે, વરે કન્યા પુરા ભાવે.
આવી દોહ્યો હાથણીએ, કલશ અરજ પર આપ;
પાંચો રાચની કન્યકા તે, ગયો સકલ પરિતાપ.
મળી ત્યાં રાજ્યની સરદારી. ઉગ્યાં

થયો સુખીઓ દુઃખથી છુટી, તોપણ ભાગ્ય દશા વુટી,
વણિક સૌકોની મતિ ખુટી, વિચાર્યું સુખ લેવા ઝુંટી.
પાછા તે નીજ દેશ જવાને, નાવ કર્યાં તૈયાર;
નાનાને છલ બેઠ કરીને, શીખળ્યો વારંવાર,

ન કીર્તિ અહીં રહેતાં તારી, ઉગ્યાં

કહ્યું નાને રાજા પાસે, હવે મુજથી નહીં રહેવાશે;
જયક જનની દર્શન આશે, મને ઇચ્છા અતી ઉઠાસે.
આજા આપો શોક તજીને, બેટું જઈ માઆપ,
રાજાએ ત્યાં પહેરામણીમાં આપ્યું વિત્ત અમાપ.
વળાવ્યાં બેઉ નરનારી. ઉગ્યાં

અલાવ્યું વાહાણ વણિક સંગે, અધિક ઉત્સાહ બરી તરંગે,
મધ્ય દરીએ જ્યાં ઉઘડે, વણિક મર્તિ દરી ખુરે ઢંગે,
ઝેર મેળવી અશીષ સાથે, ખવરાવ્યું હરી ચિત્ત,
જો ન ગતારત સખી પ્રિયાની, વાત અનત વિપરીત,
લાધું વિષ ખુટીથી ઉતારી. ઉગ્યાં

છુપાવ્યો ગુપ્ત પેટી અંદર, કયું તે મુલો એમ જાહેર,
ધરીને શોક ઢોંગ આખર, રડ્યા વણિકો લુપ્ત્યા કાદર;
પછી વણિકો કહે, અમારો નથી પરણ્યો કોઈ સાથ;
તેની સાથે અમે તમારો, મેળવી દેશું હાથ;
પહેરામણી લેશું મનધારી. ઉગ્યાં

માન૦--શું એ દુષ્ટ વાણીઆઓ મારા બાપને એવી રીતે
મારી નાખીને તેની આં જો મારે પુત્રી તેમાન થાય તેનીજ જોડે
મને પુરો પ્રાપ્તિ બનાવાની ઇચ્છા રાખે છે ? હમણાં જ એ સંકુનું
સત્યાનાથ વાળું છું પણ દાહી ત્યારે હવે મને તે બે બાપજીનાં
નામ કેમ નથી ઠહેલી ?

સખી૦--એતજે કે મોટો તે માનસિંહ અને નાનો અભયસિંહ.

માન૦--ત્યારે તો દેખાડ અને પછી બે તાકે મોં માગ્યું કનામ.

આ પછી તે ચતુર સખીએ માનસિંહનું વચન લઇને પેટીમાં રાખેલા અભયસિંહને બહાર કાઢીને બંને બાઈઓની ભેટ કરાવી આપી. તે બેઈ માનસિંહ અભયસિંહને કહ્યું કે આજ સમાન સુખનો સમય કદી પણ મેં જોયો નથી. તારા વિયોગથી હું જે મહા દુઃખના પહાડની નીચે દબાઈને મહા કષ્ટ ભોગવતો હતો તે સર્વ તારા સયોગથી નાશ પામ્યા છે માટે તેની ખુશાલીમાં તારી પ્રીયાની આ સખી જેણે માત્ર ઢાંગથી દાસીનો વેશ ધારણ કર્યો છે તેને મારી પટરાણીનું પદ આપું છું જે તમે બેઠકે કબુલ રાખવું ” પોતાના વડીલ બંધુને આવો આગ્રહ બેઠકને અભયસિંહે માનસિંહને કહ્યું કે, “ અહો વડીલ બંધુ ! ધન્ય છે તમારી વિશાલ હૃદયને ! જે રત્ન વડે અમારો પ્રાણ બચ્યો છે, જેની તેજમય હૃદયનો પ્રકાશ વડે જે સુખ સમ્પદમાં હીક્ષારા લઇએ છીએ તે રત્નની આપે નિરીક્ષા કરીને યદ્યપ્ય કરવાને તત્પર થયા છો તેથી મારા સુખનો સાગર ઉભરઇ જાય છે.

આ માંગલીક ઉત્સવ સમાપ્ત થયા પછી પોતાના બાઈ ઉપર જીલમ મુગ્ધરનાર ચોટીવાનોને પકડી મંગાવી તેને માનસિંહે કહ્યું કે અરે ચંડાલો ! તમે મારા ન્યાયવંત રાજ્યને તમારા કુર્કર્મોથી કલંક લગાડી કાઢીને કાળો ડાઘ લગાડ્યો છે, રાતના શહેરમાં પ્રવેશ ન કરી શકમાર અજાણ્યા મુસાફરોને તેની દોલત સાર નાશ કરે છે. માટે તમને કાંઈ પણ દયા કર્યા વગર એકદમ ફાંસી લટકાવી દેવાનો હુકમ દરવામાં આવે છે.

આ ચોટીવાનોને આવી રુખ્ત શીક્ષા ન કરવા માટે અભયસિંહે કહ્યું કે બાઈ આજે ધણે વરસે આપણે પરસ્પર કુશળ ભેટયા તેની ખુશાલીને વખતે દેહાતદંડની શીક્ષા અપરીત છે.

એટલામાં પહેલા વાણીયાઓ આવી નમન કરી ઉભા તેને જોઈ માનસિંહે કહ્યું કે અરે દરારી પાપીઓ! નીચ તરકડીઓ ધીકકાર છે તમારા માતપીતાને અને તમારા ધર્મને. જોયું પોતાની સંતાળી જવામાં તમારું દાણ માફ કરાવી મોટા નફા અપાવ્યો તેનેજ ઝેર દઇ મારી નાખીને તેની પરણેલી સ્ત્રી સાથે મારો વિવાહ કરી અને પાપના અને અપહર્ષિના હસીઆમાં હમેશને માટે કુખાવવા તૈયાર થયા માટે જો કે તમારી પર કાંઈ ક્ષમા કરવી બાજબી નથી છતાં આ મારો આશ્રમ મને સહીસલામત મળ્યો તેની ખુશાલીમાં તમારું માત્ર પરચાર અને માલ મીલકત જપ્ત કરીને જન્મ દેશનીકાલની સજા કરું છું એ પછી વાણીયાઓ તથા ખુની દરારીને દેશની હદના બહાર કાઢી મુક્યા.

થેડાક સમય વીત્યા બાદ જોધપુરનો રાજા અમરસિંહ લાખો વણુકારો અને તેની પુત્રી રંભાસ્તી, લાલસિંહ ધુતારો અને તેની પુત્રી ધુતણા, આ બધાઓ માનસિંહના દરબારમાં દાખલ થયા. આ બધાનો સત્કાર કરી યોગ્ય આસન આપી માનસિંહે એસાડયા પછી પુણ્ય તીર્થે પિતાજી ! આ તમારા ઉભય બાળકોનો અજ્ઞાન દેશમાં થએલા અપરાધ ક્ષમા કરી ક્ષમાની નજર કરો. પોતાના પુત્રની આવી નમ્રવાણી સાંભળીને તેણે કહ્યું કે મારા કુળદીપક કુમારો! તમારો બાળપણમાં થએલો અપરાધ ક્ષમા કરો કહું છું કે તમારે માટે આતુર થએલી જોધપુરની પ્રજા આનંદ આપવા હવે તમે પાછા સ્વદેશ આવો.

માઠ આઠ-પિતાજી હાલ તો આ થોડા દીન અહીં રહો પછી અમે આપની આજ્ઞા મુજબ કરવા તૈયાર છઈએ.

અજીત-આ વિદેશવાસીઓ કોણ છે ?

લાલ--મહારાજાધિરાજ ધુતારપણુનો આ લાલસિંહ આપને વિનંતી કરે છે કે મારી પુત્રીને આપના કુંવર માનસિંહજી ગંધર્વ લગ્નથી વરેલા છે તે હવે યથાવિધિથી પ્રાણીઅહણુ કરવા આપ આજ્ઞા આપશો.

લાઓ--પૃથ્વીપતિ ભયંકર વનમાં સર્પડંશથી શપ્તવત ચએલા આપના નાના કુંવર અભયસિંહને વરીને આજ સુધી મારી સાથે રહેલી આ પુત્રીનું યથાવિધિથી પ્રાણીઅહણુ થવા આજ્ઞા આપશો.

હંસા--પિતાજી સ્વયંવર મંડપમાં અનેક રાજા રાણીઓની મધ્યમાં કુંભાર પુત્રવણિકના ને કર અને જાદુગર જાણી આપણા નાના પુત્ર સાથે યથાવિધિથી વરેલી આ જાવાની રાજપુત્રીને આપની કુળ-વધુમાં દાખલ ગણવ ની રજા આપશે.

સખી--પિતાજી આપના નાના પુત્રનો પ્રાણ હિંગારી ત્રિયોગી હિભય બંધુઓનો સયોગ કરાવવાથી આપના વડીલ પુત્રે વચ થી વરી પટરાણી કરેલી આ હંસાવલી સખીને કુળવધુમાં લેખી કૃતાર્થ કરશે એવા વિનંતી છે.

રાજા--અહા આજે હર્ષનો સગર છલકયો છે. આ બધું વર્ણન સાંભળી હર્ષથી હું ઘેઘા જોયો બન્યો છું. મારા પ્યારા પુત્રાના મિલાપની ખુશાલીમાં સર્વની મનેચ્છા પુરી કરવાની હું રજા આપું છું, તેથી આ મારા વડા પુત્રે લાલસિંહની પુત્રીને તથા હંસાવલીની સખીને યથાવિધિથી અહણુ કરી મારું અસહનું રાજ્ય સંભાળવા જોધપુર આવવું તેમજ આ મારા નાના પુત્રે વણજારાની પુત્રીને અને જાવાની રાજકન્યાને વિધિપૂર્વક વરી અહીંનું રાજ્ય ચલાવવું.

આ પછી જોધપુરના રાજા અજીતસિંહે અભયસિંહને રાજ્યાભિ-
ષેક કરીને વડીલ પુત્ર માનસિંહને સાથે લઈ વાજતે ગજતે ધામધુમની
સાથે જોધપુર આવ્યા. જોધપુરની પ્રજાએ પુષ્પતી વૃષ્ટિ કરી વધાવી
લઈ આનંદ રૂપી સાગરમાં દિઝળવા લાગી. અજીતસિંહે જોધપુરનું
રાજ્ય માનસિંહને સોંપી પોતે પોતાની બાકી રહેલી જીંદગી ભગવત
સ્મરણમાં કાઢવા માટે એકાંતવાસ કીધો.

ગુજરાતી ભાષામાં સ્પિરિચ્યુએલિઝમ વિષેનો અપૂર્વ ગ્રંથ

સચિત્ર પ્રેતાત્મવિદ્યા

અથવા ભૂત—પિશાચનું આવાહન,

(૩૭૦ પૃષ્ઠ ૩૦ પ્રકરણ, ૩૪૮ આખરો રૂપ ચિત્રો સોનેરી

પાકું પુકું, ઉચ્ચા ક ગળ.)

(લેખક તથા પ્રકાશક—ચુનીલાલ વર્ધમાન શાહ સારંગપુર અમદાવાદ)

ભૂત-પ્રેત-પિશાચ છે કે નહિ, હોય તો તે ખરાં છે કે નહિ. ખરાં હોય તો નેમને બોલાવી શકાય કે નહિ, બોલાવી શકાય તો તેઓ સાક્ષત દર્શન આપે કે નહિ, દર્શન આપે તો તેઓ આપણી સાથે વાતે કરે કે નહિ, વાત કરે તો કાંઈ હિતનો માર્ગ સૂચવે કે બચ પમાડે! ભૂત વળગે છે એ શું ખરૂં હશે! વળગાડ દૂર કરવાના કાંઈ ઉપાયો હશે? ભૂતો વાસનાખંધ હોઇને સારાં માંઠાં કાર્યો તથા ચમત્કરો કરે છે ખરાં આ બધા પ્રશ્નોના જવાબો દુકંમાં જુદા જુદા પ્રકારના મનુષ્યના મત્યુમાંથી માંડીને તેનો પુનર્જન્મ થતાં સુધીની તેની વિવિધ પરિસ્થિતિ તેમની પ્રેતાત્માનું આવાહન કરવાની જૂદી જૂદી રીતે આવાહનના શક્તિ મેળવવાની રીતો, ભૂતોને વાસનામાંથી મુક્ત કરવાનું તેમજ તેમના વળગાડને દૂર કરવાની રીતો ભૂતો પરલોકના અનુભવની કથનીઓ ભૂતોના સાચા દોષોચાઈ એ બધું આ પુસ્તકમાંથી નીકળે, પુસ્તકની પ્રસ્તાવના શેઠ પેસ્તનજી ધનજીભાઈ મહાલક્ષ્મીવાળા જે, પી. એ લખી છે. તેઓ યુરોપ-અમેરીકામાંજન્મ આ વિદ્યાના જ્ઞાત અનુભવ લઈ આવ્યા છે. આ પુસ્તકને માટે તેઓ લખે છે કે—“ખચિ જ આ પુસ્તક વાંચવાથી લોકોમાં સ્પિરિચ્યુએલિઝમ વિષે બૂલબરેલો ખ્યાલ ફેલાયેલો છે તે દૂર કરીને તેને ખરા આકારમાં રજૂ કરવામાં આવ્યો છે અને તેમાં કર્તાનો આલિ-

સારંગધર સંહિતા

મુળસહિત ગુજરાતી ભાષાન્તર.

વેદકથાઓ આ વિશ્વાસપાત્ર ગ્રંથ છે. આમાં ભુદા ભુદા દેવની આબોહવા ઉપરની ઔષધ આપવાના પ્રમાણ, ઔષધ કેટલી મુદત સુધી ગુણકારી નીવડે, ધાતુ વધારનારા ઔષધો શરીરના ભુદા ભુદા અવયવોની ઉપયોગી માહિતી, ભુદા ભુદા રોગોની ચીકિત્સા અને તેના અનેક રામજાણુ ઉપાય ઘણી જ સરળતાથી આપવામાં આવ્યા છે. નાગરાદ કવાય, મુરતાદિ, પટોલાદિ, પુડુઆદિ, ધાન્યાદિ, દશમુલાદિ આદિ ઘણી જાતના કવાય બનાવવાની વીધિ છે. આમલક્યાદિ યુર્ણુ પિપ્પલી, લવંગાદિ, સિતોપલાદિ, સંજીવની, ચિત્રકાદિ, નારાયણ, મહાખાંડવ, હરીતકયાદિ, સુદર્શન, લવણપંચક, કૃષ્ણાદિ, શુંખાદિ, કર્કોટી અભયાદિ, ત્રિવૃતાદિ, આદિ ઘણી જાતનાં યુર્ણુ બનાવી રીત અનુપમ છે, યોગરાજ ગુગળ, ટિશોર ગુગળ, ત્રિકુળા, ગોક્ષુરાદિ, કાંચનાર ગુગળ, આદિ ઘણી જાતના ગુગળ બનાવવાની રીત. લાક્ષાદિ, નારાયણ, શતાવરી, નનકમ્બીજ, કરંજાદિ, હિંગ્વાદી, ખિલ્વાદી, પાહાદ, માપાદિ. નંલિકાદિ, છરીમેદાદી, વીગેરે ઘણી જાતના તેલ બનાવવાની વિધિ. ઉંશીરાસવ, કુમાર્યાસવ, લોહાસવ, દ્રાક્ષાસવ, લોહાસવ આદિ આસવો તથા ભુદી ભુદી જાતના અવલેહ બનાવવાની રીત, વિડંગારિષ્ટ, ખરોદારિષ્ટ, રોહિતારિદ, દશમુલારીષ્ટ, કુટખરીષ્ટ આદિ ઘણી જાતના અરિષ્ટો બનાવવાની રીત, સુવર્ણભરમ રૂપભરમ, તામ્રાભરમ પીતળની ભરમ, નાગભરમ ખંગભરમ હીરાભરમ, અશ્વકભરમ, આદિ ઘણી જાતની ધાતુ શોધન અને માણ્યુના ઉપાય ઝાલિમ છે. જ્વરારી રસ, લોહનાથરસ, મૃગીકપોટલીરસ, મહાજ્વરાંકુશ. આનંદભૈરવ, વછનાગની રસ, માહાતાલેશ્વરરસ, રવછંદભૈરવરસ આદિ ઘણી જાતના રસ બનાવવાની રીત, પરસેવો કાઢવાના ભુદી ભુદી જાતના પ્રકાર, વમન (ઉલટી)ના ભુદા ભુદા પ્રકાર, રેચ આપવાના ભુદા ભુદા પ્રકાર. ખરતીના ભુદા ભુદા પ્રકાર, ધુન્નના પ્રકાર. ભુદી ભુદી જાતના લેપ ભુદી ભુદી જાતનાં અંજનો, આદિ વિષયોનો સમાવેશ આમાં છે. પાકું પૂઠું કિં. રૂ. ૪૫. પોસ્ટેજ ૮ આના ભુદા.

પયતો ઉડે! અન્યાસ પ્રકટી રહેછે. વળી સ્પિરિચ્યુએલિઝમને નામેથી જો બનાવટોથી એ સાચી વિદ્યા કેટલેક અંશે હીણાય છે તે બનાવટોથી પણ તેમણે લોકોને સારી પેઠે ચેતાવ્ય છે: એટલે આ પુસ્તક વાંચવાને અને તે માર્ગે સ્પિરિચ્યુએલિઝમનું સત્ય સમજવાને હું વગર આંચકીએ બલામણુ કરી શકું છું કારણકે તેમાંથી આપણને ધણું જાણવાનું અને શીખવાનું મળી આવે છે.”

આ ગ્રંથ શાસ્ત્રીયતા અને વહેવારપાત્રું એક જગતીને તૈયાર કરેલો છે, તે માત્ર પ્રકરણોના મથાળાં વાંચવાથી સમજાશે: (૧) પ્રેતાત્મવિદ્યાનું અસ્તિત્વ. (૨) મૃત—પ્રેત છે કે નહીં? (૩) મૃત્યુનો ભય ચમત્કાર (૪) ભુત-પ્રેત-પિશાચની દેહરચના (૫) જીવંતા મનુષ્યોના સુક્ષ્મ દેહનો અનુભવ (૬) ભુત-પ્રેતની દુનયા. (૭) ભુત-પ્રેતના શાસ્ત્રીય અને (૮) અનુભવસિદ્ધ પ્રકારો. ૯) ભુતનો ભય અને જામ. (૧૦) ગેમ્બી મદદગારો. (૧૧) સામાન્ય વાસનાવાળા ભુલોકઅધ્ધ પ્રેતો (૧૨) મલિન ભુત-પ્રેતનાં દુષ્ટ કાર્યો. (૧૩) ભુત-પ્રેતના સાધારણ ચમત્કારો (૧૪) ભુત-પ્રેતનો પરિચય કરવાના વિવિધ પ્રકારો. (૧૫) કાજળી હઝરત અને ત્રિકાળદર્શી આવતો. (૧૬) મૈણુનિધ્યના અથવા ક્રિસ્ટલ ગેમ્બીંગ (૧૭) પ્રેતાવાહન કરવા માટેનું મંડળ કેવી રીતે રચવું? (૧૮) પ્લેચેન્ટમાં પ્રેતાવાહન (૧૯) પિશાચ લેખન અથવા ઓટોમેટિક રાઈટીંગ (૨૦) પ્રેતાચાર શ્રવણના પ્રયોગો. (૨૧) ભુતોના ફોટોગ્રાફના નમુના અને તે પાડવાની રીતે (૨૨) દેહસંચારભુત ભુત કેવી રીતે કરે છે તે વિષે (૨૩) કેટલાક પીશાચિક ચમત્કારોની ઉત્પત્તિ. (૨૪) બનાવટી પીશાચિક ચમત્કારો અથવા રંગમૂર્તીપર પીશાચો. ૧ જાદુ (૨૫) પ્રેતાત્મનો આ દુનીયા સાથેના સંદેશા વહેવાર (૨૬) ભુતના વળગાડનો વહેમ. (૨૭) ભુતનો સાચો વળગાડ અને તેના ઉપાયો (૨૮) ભુત પ્રેતને વશ કરવા વિષે. (૨૯) દિવ્યદષ્ટિ અથવા ત્રિકાળદર્શિ (૩૦) નવો અવતાર પુનર્જન્મ.

મુલ્ય રૂ. ૪ પારટેજ રૂ. ૦૫

મળવાનું ઠેકાણું:—મહાદેવ રામચંદ્ર જા પુઠે, ત્રણ દરવાજા અમદાવાદ.

ધી ઈઝી સેલફ ઇંગ્લીશ ટીચર.

ભાગ ૧-૨.

ઇંગ્રેજ શીખવાનું આ ધણુજ સરળ અને સરસ પુસ્તક છે. આ પુસ્તક એક સારા વિદ્વાન મી. ત્રાંપકલાલ શિવશંકર ત્રિવેદી એમ. એ. ને હાથે લખાયેલું છે, જેઓ એક સુપ્રસિદ્ધ શાળાભાસ્તર છે અને તેમણે પોતાના લાંબા અનુભવથી ઇંગ્રેજ શીખવા સાડે આ સહેલું અને સરળ પુસ્તક લખ્યું છે. આમાં ૩૨ પ્રકરણ આપવામાં આવ્યાં છે જેમાંથી ફક્ત ૯ પ્રકરણ જ શીખવાથી કોઇ પણ માણસનું સરનામું અને ગામનું નામ ઇંગ્રેજમાં પોતાની મેળેજ લખી શકે છે. જે માણસોને ભણવાનો યોગ નાની ઉંમરમાં કેટલાંક કારણોથી ન આવ્યો હોય તેવાઓ સાડે તો આ પુસ્તક એક કામીવારૂં છે. આવાં નકત્તી પુસ્તકો ધણાં નીકળ્યાં છે જેથી ધી ઈઝી સેલફ ઇંગ્લીશ ટીચર એ નામ બરોબર વાંચી પુસ્તક ખરીદ કરશે કાગળ તથા છપાઇ ધણા સ્વાછ છે છતાં કિંમત દરેક ભાગની રૂ. ૧/૧ મુજબ કુલ રૂ. ૩) બન્ને ભાગ સાથે લેનારને રૂ. ૨/૦ પોસ્ટેજ બુદ્ધ.

ભવિષ્ય ફળ.

નવા વર્ષના તેજમંદીને વતરિશ.

આમાં ચૈત્રી ૧૯૮૩ શાકે ૧૮૮૪ની સલનું ભવિષ્યફળ છે. જેમાં રૂ, સુરત, અરીથ, ચાંદી, ધર્મ, અળશી. સરસવ, તત્ત, તેલ, ધી, ગોળ, ચોખ્ખા, સોનું, ઃપું વગેરે દરેક વસ્તુની તેજમંદી તાલીખવાર બતાવેલી હોવાથી વહેપારીયોને બહુજ ઉપયોગી છે. પ્રત્યેક નવા વર્ષનું ભવિષ્યફળ એક મહિના અગાઉ એટલે ફાગણ માસમાં તૈયાર કરવામાં આવે છે. કિંમત ૦-૬-૦ વિ. પી. થી. ૦-૧૧-૦

ધી એન્હરીડે કેરસપોન્ડેન્સ

(કિંવા) હંમેશનો પત્રવ્યવહાર.

આ પુસ્તકમાં ગુજરાતી સાથેજ ઇંગ્લેશમાં પત્રવ્યવહાર કેમ કરવો તેની સંપૂર્ણ માહિતી આપેલી હોવાથી ખાસ ઉપયોગી છે. આમાં જન્મવાનું નિમંત્રણ નિમંત્રણનો સ્વીકાર, અસ્વીકાર, ઉત્તરાર્થી, રીપોર્ટ દાકતરને બોલાવવા સંબંધી, લલામણ પત્ર, ભેટ મોકલવા સંબંધી. એકમાંથી રૂપીયા મંગાવવા બાબત, મકાન ખાલી કરવા, નોકર રાખવા. અકસ્માત માટે દીલગીરી, પારસલ મંગાવવા બાબત, રજા માટે ચીઠ્ઠી, રજા રદ કરવા બાબત, રેલવેનો ડબ્બો રીઝર્વ કરાવવા બાબત, ભુલો ગયેલી વસ્તુ મંગાવવા બાબત, સ્નેહીની માંદગી માટે દીલસોજી; તેનું ઉત્તર; સ્ત્રીમર સંબંધી પુછપરછ. તેનો જવાબ, પુત્રનો પિતા પ્રત્યેનો કાગળ, બહેનનું બાઇ પરનું પત્ર, હીતાળી કારકુતની જગ્યા મટે અરજી; રજા માટે અરજી; રાજીનામા માટે અરજી; મ્યુનિ. સેક્રેટરીને અરજી, રેલવે સત્તાધિકારીને અરજી, મુખ્યત્યારની સહુદ માટે અરજી સર્ટીફિકેટો, વૈદકીય સર્ટીફિકેટ. પુસ્તક રજીસ્ટર કરવા બાબત, પગાર વધારવાની, બદલી કરવા માટે અરજી, ફરીયાદ દેવાવવા બાબત પોલીસમાં અરજી, જુના નોકર માટે લલામણ પત્ર, ઉત્તરાર્થી, તેના જવાબ, પહેલેલા માલની કીમત મોકલવા બાબત, નવી દુકાન ખોલ્યા વિષે, આડત બાંધવા સંબંધી, એક દુકાનારનો બીજી પેઢી સાથે સંબંધ શરૂ કરવા, તેનો જવાબ, મકાનભાડું જણાવવા બાબત, મકાનમાં સમાર કામ કરી આપવાની શરત, હુડી મોકલવા બાબત, હુડીનાં નાણાં મળ્યા બાબત, ઘરનો વીમો ઉતરાવવા બાબત, મકાનભાડું વધારવા બાબત કોઇ પેઢીમાં રૂપિયા જમે કરાવવા બાબત, મકાન ખાલી કરવાની નોટીસ, મકાનનું ભાડું વધારવાની તથા ઘટાડવા બાબત, મંદવાડ મરણ તે સંબંધી દીલસોજી પત્રો, અનેક કારણ માટે માફી માગવા તથા આપવાની જુદી જુદી જાતના પત્રો, ભાડાચીડી અને દસ્ત વેજ વિષે ઘણી જાતના નમુના વિગેરે અસંખ્ય બાબતોના નમુના આમાં તૈયાર આપેલા હોવાથી તેમજ તે સાથેજ તેનું ગુજરાતી આપેલું હોવાથી ખાસ ઉપયોગી છે. એક વખત આ પુસ્તક તમે તમારા ટેબલ ઉપર રાખશો તો ખસેડવાનું મન થશે નહીં. આજેજ મંગાવો કિં. ૧૫ પોસ્ટેજ ગ્રાન્ત જુદા.

આવી જાતનાં બહાર પડેલાં પુસ્તકોમાં સૌથી મોડું,
અને સસ્તું પુસ્તક.

શાક, પાક, પકવાનશાસ્ત્ર.

આમાં જુદી જુદી જાતના ગરમ મસાલા જેવા કે પારસી રીતનો શાકનો મસાલો, શાકનો સાદો મસાલો, શાક દાળનો ગરમ મસાલો, રાઈનો મસાલો, ખોપરાનો મસાલો, મેથીનો મસાલો, બજીયાનો મસાલો, શાકદાળનો દક્ષિણી રીતનો મસાલો, શાકભાતમાં મેળવવાનો લોટનો મસાલો, હિંદુસ્તાનની રીતનો ગરમ મસાલો, પાનનો મસાલો; જુદી જુદી જાતની ચટણીઓ તથા કચુંબરો જેવી કે, રીંગણાની ચટણી કાંદાની, થોરનાં પાંદડાંની, અડદની દાળની, આંખલીની, આંખળાંની, દ્રાક્ષની, કેરીની, કેળાંની, કોથમીરની, પુદીનાની, મસાલાના ભાત જેઠે ખાવાની, આદાની મીઠા લીંમડાની, કાચા દાડમની, કોઠાંની કરમદાંની, ચણીની, દાળની, લીલાં મરચાંની, કોકમની, ઇંચેજી રીતની, પુદીનાની, તલની, લસણની, જીરાની, ખજૂરીની, ટામેટાંની બંગાળી રીતની, શેરડીનો સરકો, ગોળનો સરકો, લીંબુના રસનો, જાંબુના રસનો. કાંદાનો કચુંબર, પપૈયાનું કચુંબર, કેરી તથા રાયનું, ગાજરનું, મુગાનું, મોગરીનું, કાકડીનું કચુંબર, જાત જાતનાં રાયનાં, જેવાં કે ખટાકાનું રાયનું, કાકડીનું રાયનું, કહોળાનું, ખારેકનું, દ્રાક્ષનું, ખોંભાનું, લીલાં મરચાં આદુ અને કોથમીરનું, સુરણનું, શકરીયાનું, મુગાનું, મોગરી-યોનું, પપનસ . જળવીનાં પાંડલાનું, જામફળનું, આંખળાનું રાયનું; તેમજ જાતજાતનાં અથાણું જેવાં કે ખાફેરાં લીંબુનું. અથાણું, છીણેલી કેરીનું, ચાસણીદાર કેરીનું અથાણું, ગુજરાતી રીતનું મેથીયા કેરીનું રાયતા કેરીનું અથાણું, કેરીનું મોગલાઈ અથાણું. આદાનું અથાણું, કોખીફલાવરનું, હુંગળીનું, ગાજરનું, ચવચનું, ખાફેલી કેરીનું લીંબુનું, મીઠી કાકડીનું, લીંબુ હળદર તથા આદાનું, કેરીનું, મુંદાનું ગરમરનું, કાઠીયાવાડી ડાળાંનું, લીંબુ હળદર તથા આદાનું, વાંસનું,

લીંબુનું મદ્રાસી રીતનું. કુંવળનું, કરમાંનું. આવળના પંડાનું, ફણનું
 વીગેરે; તેમજ જુદી જુદી જાતનાં પક્ષવાન જૈવાં કે કંસાર, ચુરમાના
 લાડુ, શીરો કરવાની રીત, વેડમી (પુરપોળી), માલપુગા, પાપડ, અ-
 નારસા, ગુલકંદ ગુલાબજાંબુ, ગુલગુલાં દહીં તાં તથા માવાનાં, દુધની,
 ગુલકી, ગોળપાપડી, ગાંઠીયા, ધારી, ધારી બનામ પીસ્તાની, અમૃત-
 પાડ મેહસુર, મોહનપાક, ધારગા, છુવગા, ઘેમર, ઘસોટ, ચીકી, જલેબી
 ઢોકળાં સાદાં તથા ફીણેલાં, ખમણઢોકળાં, દહીંવડાં, દહીંથરાં, દુધપહુવા,
 દુધપાક, દુધગેટલી ચુલી, દખલીગસ, નાનખટાઇ, પરેઠા, પીસ્તાની
 પાપડી, દૂધનાપડ, પુરણીઆ કેળાંની પુરી, ખારીપુરી, દહીંની, પુરી,
 પુરી કેરીના રસની, શીંગોડાના લોટની. ખટાટાંની, પંચમૃત, ચોખાની
 પાપડી, ગગનગાંઠિયા, પેંડા, પાઉ, બદામની. પાપડી, અરકી, બદામની
 રોટલી. આદી, દુધના ખીસકીટ, ગળ્યાં ખીસકીટ, ખીરંજ, ચતુરંગી,
 ખીરંજ, દુધવડી, દુદીઆ, કાફડા, ફરસીપુરી; મથુરાના પેડા, સુકા.
 મીઠા બાખર, ઠોર, આરમીનીયન મીઠાઈ, મેહસુર માવાનો બદામનો,
 મરકી, મોહનથાળ, મોદક, મેડાં પુરણાના બાટી મારવાડી, પુરખુંચા
 મોદક, ખુદીના લાડું. વેસણના લાડું દળના લાડુ. મગના તથા અ-
 ડીયા. લાડું, ચોખાના લોટના લાડુ, ગુજરાતી લાડું ચોખાના આટાની
 ખીર, ચોખાની કણકાની ખીર. સેવની ખીર, ચોખાની ખીર, લીલા
 શ્રીફળની ખીર, બદામની ખીર, તલની ખીર, દ્રાક્ષી ખીર, ખારેકની
 ખીર, ખટાટાંની ખીર, સુરણી ખીર, શીખડ આસુદી. હલવો કરવાની
 રીત, સુતરફેણી, રોટલી ધીની, દુલકા, ખમરી રોટલો, ખજુરીની
 ટોપલી, ખાંડની રોટલો, ખોપરાની રોટલો, બાખરવડી, કેવડો, ચાસની
 બનાવવાની રીત, ઘેંસ, છુવરા લીલવાના, ખજુર, ચોપડા, આવટાના
 લાડવા, તલના લાડવા, વજાંલા મહાયા, મકાઇનાં વડાં, મકાઇનું.
 ચોરમું. ખાખાં ખાજલી, સાટા, મેસકુટ, રાધવદાસી મોદક, ચોખાના
 લાડુ, લાપસી, કુરડાઇ, કરકરવડી, કોકણીવડાં; મગફળીના લાડુ, સાદો
 ભાત, દહીંવાળો ભાત વંતાકનો ભાત, ખટાટાંનો, ધીલોડાંનો, પુરી-
 આનો, પરવરનો, ગોળભાત, બદામનો ભાત, ચાસણીનો મીઠો ભાત,

કેસરી ભાત, અન્નાનસનો ભાત, મસાલાના ભાત, ગુજરાતી ખીચડી, ખાજરીની ખીચડી, વધારેલી ખીચડી, મનપસંદ ખીચડી, મહમદખા-
દશાહી ખીચડી, સોલા ખીચડી, કેસરીયા ખીચડી આંગળાનો મુરખ્ખો
કેરીનો મુરખ્ખો, મદ્રાસી રીતનો મુરખ્ખો, કોહળાનો, દુધીનો, બામનો
મુરખ્ખો; અંજીરનો, અન્નાનસનો મુરખ્ખો, કેરીઓના કકડાનો મુરખ્ખો
કેરીઓની ચીરીનો મુરખ્ખો, મુસલમાની રીતનો કેરીઓ । મુરખ્ખો,
કરમનો મુરખ્ખો, પપનસનો મુરખ્ખો, બજેરાનો, લીચુનો આંખ-
લી । મુરખ્ખો, મદ્રાસી રીતનો, આદુનો ખીચડી । મુરખ્ખો, ખીચડો,
કેળાનો, કુંવરનો, કારેલાનો, ગુલકંદ્ર તથા ગુલાબનો મુરખ્ખો; આમ-
લીનું સરખત દાડમના રસનું સરખત ગુલાબનું. પાકેલાં કોહાના
રસનું સરખત, ખેચીનું સરખત, નારંગીનું સરખત આંગળાનું સરખત
આદાનો પાક, ગુંદરપાક, બદામપાક, ખોપરાપાક, મેથીપાક, ગુંદર અડ-
દીઓ, સાલમપાક, લસણપાક, મેથીપાક, અડદીયો પાક, સોભાગ્ય-
સુંદીપાક, હરડેપાક; મસળીપાક, આમ્રપાક, મહાકામેશ્વરપાક, કારેલાનું
શાક, કકોડાનું, શાક કેળાનું શાક, કહેળાનું શાક, કોહંબાનું શાક
વંત્યાકનું શાક, વાલોળનું શાક, કાલીંગાનું શાક, પરવરનું પડો-
ળાનું, પાપડીનું, ગલકાનું, ગવારફળીનું, ચોળાફરો, ગંગડાનું, ગીલો-
ડાનું, તુરીયાનું ડોડીના ડોડવાનું દુધીનું, સીંગરીઓનું, રરગવાની
શીંગોનું, ભીંગાનું, ખડખડનું, ખીરાનું, સુરણનું, રતાળાનું, અળતીના
ગાંઠીયાનું, બટાટાનું, શકરીયાનું, બોયકેહળાનું, કોખીજનું, મેથીનું
તાદળજનું, સુવાનીલાજી, બટાટાની પત્તરી, પતરવેલીયા, આંગલીનો
ચુચેડો કેરીઓનો ફ્રજેનો આદિ સર્વ જાતનાં શાક પાક પકવાન
મુરખ્ખા અરાણાથી આ પુસ્તક ભરપુર હોવાથી આવી જાતનાં ખજાર
પડેલાં સર્વ પુસ્તકોમાં શ્રદ્ધ છે. વિશેષ ખાત્રી પુસ્તક જોવાથી યશ
કાગળ ઝલેજ હોવા પાકું પુંડું અહર સ્વચ્છ તેમજ ઓછું બજેરી
ઓઓ વાંચી શકે તેવા છતાં કિંમત રૂ. ૧-૮-૦ પોસ્ટેજ ૧ આનો સુદો.

મળવાનું ઠેકાણું:—

મહાદેવ રામચંદ્ર જગુપ્ત બુકસેલર

તથા દરવાજા—અમદાવાદ

આશુક માશુક ના પ્રેમ પ્રસંગોથી ભરપુર

પ્રવીણસાગર.

ગુજરાતી ટીકા સહિત. આ પ્રસિદ્ધ ગ્રંથ સ્વસ્થાન રાજકોટન કૈલાસવાસી મહારાજાધિરાજ શ્રી મહેરામણજીએ પોતાના નિપુણ સહાયકોની સમ્મતિથી સં. ૧૮૩૮ માં રચેલો છે. ગ્રંથ એટલી બધી ચતુરાઈથી ભરપુર છે, કે તેણે ભાષાના નામાંકિત અને ચતુર કવિશ્વરોનાં મન હરિ લીધાં છે. આખો ગ્રંથ આશુક માશુકની ખરેખર પ્રેમ મહીમાથીજ વર્ણવેલો છે સાથે નાયક નાયકાના બેદ નાડીપરિક્ષા, અશ્વપરીક્ષા, શુકનાવલી, રણસંગ્રામની પાંડિતાઈ રાજનીતિ, અને વિદ્યા, રાગ, તેની ઉત્પત્તિ, વિરહાક્ષાપ, ઈશ્વરભક્તિ સાથે અષ્ટાંગ યોગનું નાનાવિધ અલંકારથી રસમય વાણીવડે સવૈયા, કવિતા, છંપા, આદિ અનેક છંદથી વર્ણવેલું છે, દુકામાં જેમ કદપટ્ટણ તળે જે ધન્ય રાખીએ તે તેને મળે છે, તેમ આ ગ્રંથમાંથી ભોગ વિજ્ઞાસ પામશે, યોગીજનો યોગ વિદ્યાને પામશે; તેમજ પ્રેમીજનો પ્રેમઙ્ગીલાને પામીને મનમાં હર્ષ લાવશે, કવિયો રસ અલંકાર અને છંદને પામશે ચતુર પુરુષો ચતુરાઈને પામી રાજ થશે આ મનોહર ગ્રંથના નાયક પ્રવીણ તે રાજકુંવરી સુખનખા અમરસાગર તે રાજકોટના ઠાકોર મહેરામણજી છે. સંપૂર્ણ ૮૪ પૃષ્ઠ ૪ ચિત્રકાવ્ય સહિત પૃષ્ઠ ૮૭૫ સોનેરી ગીલ્ટના પૃષ્ઠ સજ્જિત કિંમત રૂ. ૮-૦-૦ પોસ્ટેજ ૧૦ આના બુદ્ધા.

મળવાનું ઠેકાણું :-

મહાદેવ રામચંદ્ર જાગુષ્ટે બુકસેલર.

તથા દરવાજા—અમદાવાદ.

